LIBRARY

T. 8.

2d issue note plates VIII. XV.

QVINTA PARS
INDIÆ ORIENTALIS:

Quâ continetur

*Vera & accurata descriptio vniversa navigationis illius, quam
Hollandi cum octonis nauibus in terras Orientales, præcipuè ve-
rò in Iauanas & Moluccanas Insulas, BANTAM, BANDAM &
TERNATEM, &c. susceperunt: qui An. 1598 Amstelreda-
mo soluentes, partim postero anno 1599, partim hunc sequente
1600 cum ingentibus diuitiis, piperis, nucum myristicarum, Ga-
ryophyllorum, & caterorum pretiosorum aromatum, feliciter
confecto itinere redierunt: ubi iuxta, quacunque in itinere ab
ipsis gesta, visa & obseruata sunt, sigillatim persequuntur.*

Opus Belgica lingua primò editum: postea Germanico
Idiomate puriore redditum: & ex hoc iam
Latio donatum à

BILIBALDO STROBÆO SILESIO.

*Adiecta sunt huic designationi illustres & artificiosa, tum Insula-
rum, tum fluminum, ut & urbium, populorum, negotia-
tionum & rerum similium tabula seu Ico-
nes subtili opera in as incisa
& edita à*

IO. THEOD. & IO. ISRAELE de BRY, fratribus.
Francofurti, apud MATTHAEVM BECKER. M. DCI.

LECTORI BENEVOLO
SALVTEM ET PROSPE-
RITATEM.

*OSTENDAM, Candide & Benevole Le-
ctor, iā apud uniuersos passim decantatis-
simam Indiam Orientalem, ac in hanc va-
rias, easdemq; illustrissimas & sumptuosis-
simas à diuersis nouitatis & secretorum
naturalium studiosissimis autoribus, nem-
pe Eduardo Lopez, Johanne Hugone de
Lindtschotten, & nonnullis aliis susceptas,
consignatas, descriptasq; nauigationes prae-
tutū esset: nihil ex votis optatisque nostris fuit potius, quā ut
mature intelligeremus, propositum isthoc nostrum quā plurimis
simul, ac unā prudentissimis quibusuis venire quā acceptissi-
mum.*

*Cuius quidem fiducia nostra causa nec rara, nec ponderis ste-
riles esse iuxta videbantur. Nam & descriptionem peregrina-
rum istiusmodi nouarumq; terrarum, monumentis literarum di-
gnissimam esse: itinerum verò in easdem susceptorum catalogum,
seu potius Diarium plerisque fructuosissimum utilissimumq; ca-
dere: & tandem Barbararum gentium, ac apud easdem solitorum
morum, habituum, ceremoniarum, aliorumque rituum designa-
tionem admodum iucundissimam perlegi cognoscique, nemini non
in propatulo aut confesso est: Vt ex quorum omnium accuratiore
consideratione, ignaui alias & somnolenti homines in abscondito-
rum & admirabilium omnipotentis eternique DEI operum con-
templationem erigi & attolli possint: cui deinde quoq; ceu latissime
& sapientissime ubiuis dominati rerum omnium Monarcha tum
se, tum sua omnia credere & commendare confidentius audeant.*

P R Æ F A T I O

Habent verò istiusmodi historiae præter summam iucunditatem & certissimam utilitatem sibi coniunctam, hoc cõprimis quoque vernaculum, ut apprimè iis deservire aut conducere possint, quibus has ipsas terras, re & tempore dante olim adeundi animus est. Illi enim ex hac, nostro studio in lucem emissa omnibusq; impertita institutione, commodissimè doceri ac informari poterunt, quo vel modo vel apparatu instructi ve profectiones suas instituere, quo itidem pacto in illisce regionibus sese gerere, aut præsumptam mercaturam agere compendio valeant, & si quæ sint alia huiusmodi, quæ peregrè profecturis præscitu comprimis necessaria sint. Sed & præter hæc omnia, hætenus commemorata, operum horum editione ante omnia nostram benevolentiam attestato confirmatam reddere volumus istis, qui America seu Indiae occidentalis Historiam, quondam à parente nostro p. m. magnis sumptibus occupatam quidem, sed nostris deinde impensis operose continuatam, plenèq; editam iam pridem sibi comparauissent: ut nimirum hoc pacto uniuersas Indiae partes, ad summam voluptatis suæ mulcedinem possiderent, adeoq; tam aromatum gemmarumq;, quam ipsius auri Indici opulentissimis thesauris completè perfruerentur. Et hæc quidem potissima editi huius operis causa, quæ in aliis attendende essent. Jam verò cum & nostra vocationis illud ipsum studium proprium esset; & nos iuxta (ita nimirum fauente fortuna) præter superiores, nouas iucundasq; alias materias (ex quibus historia nobilissimi & experientissimi viri, Dn. Johannis Hugonis Lintschotani non minima aut postrema est) naçti essemus: semel inceptum opus, cuius iam quatuor partes extarent publicitus, continuare & integrare (publici commodi ratione habita) nolentes. volentes coacti fuimus: ut nimirum quasi ad hunc vsque annum & diem omnium & singulorum, in illisce nauigationibus actorum visorumq;, continuata serie producta constaret narratio. Vt verò, Beneuolus Lector singulorum totius operis librorum seu partium plenam planamq; rationem habeat: hæc pauca, breuibus, beneuole attendat. Prima pars potentissimi & florentissimi regni Congo in Africa siti, descriptionem iucundam continet. Post hanc Indiae Orientalis, à Iohanne Hugone de Lindtschotten editam historiam

conti-

M A D L E C T O R E M .

continet pars Secunda & itē Tertia: quibus insuper ob argumenti similitudinem aliqualem prima Hollādorum nauigatio in Iauam instituta, ut & alia eorundem, ærumnosior tamen & periculosior per fretum V Vaygatz in nouam Zemblam suscepta, haud incongruo (ut speramus) consilio addita & annexa est. Quarta verò totius operis pars magna ex parte historiam herbarum, stirpium, animalium, gemmarum, & similium in his terris nascentium, dilucidè expedit: cui tandem etiam probandarum & censendarum, dignoq; pretio redimendarum gemmarum præstātorum regula subiuncta est. Hic autem primi nostri collectamenti in initio statutus limes erat. Cum verò deinde præter dictas in his quatuor partibus profectiones, aliæ quoque subinde à nationibus diuersis, comprimis verò Hollandis, eodem nauigationes decernerentur & fierent, quorum ex commentariis etiam nouæ indies terra, noui populi detecti noscerentur: omnino opera nos facturos pretium arbitrati sumus, ut, quæ præter iam à nobis edita euulgarentur porro priuatim, quæ auctaria necessaria totius nostri operis complemento & colophoni adiungerentur. Postrema itaque hac Quinta parte beneuolè Lectori offerimus vniuersam nauigationem & cursum octonarum illarum nauium, quæ ex Hollandia An. 1598. in Moluccanarum insulas instructissimæ soluentes, postero 1600. anno, haud paucis exantlatis periculis, cum ingentibus aromatum variorum diuitiis in patriam reduces, felicissime reuersæ sunt, maximo sanè & profusissimo eorum gaudio, quorum eas saluas esse, quid intererat, aut quibus istorum bonorum pars aliqua appertinebat. Omnis autem & integra illa nauigatio, suis circumstantiis vniuersis illustrata, primò quidem Hollandica lingua ab eorum quodam, qui itineris illius, & in ipso gestorum visorumq; omnium pars haud postrema fuit, fidelissime consignata & descripta est: quam nos postea, puriore Germanico, & porro ex hoc Latino Idiomate donari accurauimus, ac insuper figuris aut Iconibus, artificiosè in æs incisis, coornauimus illustrauimusque: ut nos hoc pacto omnibus linguarum peritis accommodaremus, & rerum ipsarum intelligentiam viuis picturis iuxta positis planiorem facilioremq; redderemus. Quæ res etsi nobis constiterit quam maximo: nullis tamen aut laboribus aut

PRÆFAT. AD LECTOREM.

impensis parcendum duximus, dummodo hac nostra opera Lectoris & utilitati, simul & delectationi consuleretur quam maxime. Cuius etiam instituti nostri summam, si cum Lectoris applausu & bonis gratiis esse intellexerimus: haud segniter, isto q. stimulo perciti ad alia quoq. his nihilo ingratoria aut iniucundiora propediem (favente Christo) accingemur.

Ceterum, quod in prioribus quoque aliquibus libris fecimus, id hic coronidis vice repetendum est, rogandusque benevolus Lector, ut simplicem hanc styli, in vertendo Germanico adhibiti faciem contemptui non habeat. Non enim venustas verborum phaleras, aut nitidos sententiarum flosculos impendere aut innectere ei licuit, qui historia, ex originali, ut erat, reddenda, simpliciter indulgebat: ut nimirum ipsa rerum veritas Lectori hoc pacto, sine fucis additis magis fieret conspicua. Sed & cum crebro interrupta narrationis series esset, tātumq. quid diutius nunc hic actum, nunc istic observatum, nunc illic præsumptum à nauigantibus sit, q. in ephemerides relatum confluxisset: non illa certè in vertendo Attica adhiberi elocutio potuit, quam continua alterius historia, aut cuiusdam orationis ingis defluxus aliàs proposcisset. Quod hic obiter, & q. subsultim propter eos, qui nihil nisi sublime, pompaticum & affectatum expectant, rursus inculcari opus visum est. Sed deinceps vale, Benevole Lector. Francof. ad Moenum 20. Aug. An. 1601.

QVIN.

I

QVINTA PARS
INDIÆ ORIENTALIS.
VERA ET GENVINA
RELATIO DESCRIPTIOQVE
NAVIGATIONIS, AB HOLLANDIS
*cum octo nauibus in Indiam Orientalem, comprimis autem
in Insulas Iauanas & Moluccanas susceptæ: qui Amstel-
redamo An. 1598. vela fecerunt, & An. 1599. atque
1600. cum maximis diuitijs aromatum fe-
liciter in patriam reuer-
si sunt.*

NON salutis & redemptionis humanæ 1598. pro-
ceres quidam Belgij, studio, fama, & amore pa-
triæ suscitati, naues sex instructissimas expediue-
runt duabus celocibus ornatas, quæ prima qua-
uis occasione in Indiam Orientalem excurrer-
ent. Nauium verò hæc nomina erant.

Prima *Mauritius* indigetabatur, cui Almi-
rans *Iacobus Cornelius Neck*, Amstelredamus præ-
erat. Huius patronus, *Gouaert Iansz*, vocabatur.

Secunda *Amstelredamum* appellabatur:
quam vice Almirans, *Wybrant Warwick*, Amstelredamus, patrono *Cornelio
Ians Fortuijn* constituto tenebat.

Tertia *Hollandia* erat: cuius patronus *Simon Lamberts Mau* nominabatur.

Quarta *Seelandt*, patronum *Claes Ians Melcknap* agnoscebat.

Quinta *Gelderland* seu *Geldria*, patrono *Iohan Bruijn* parebat.

Sexta *Vtrecht*, patrono *Iohan Martij* gubernabatur.

Septima, Celox maior *Vrieslandia* erat, patrono *Ioan Cornelij* subdita.

Octaua, minor Celox erat, *Oueryssel* vocata, cuius patronus *Simon Iansz
Hoer* dicebatur.

In his octonis nauibus manus virorum centenorum & sexaginta erat:
qui numerati & lustrati seu inauctorati die Martij 9. sunt.

Die 13. Martij cunctis his in naues collectis, Amstelredamo discessum est.

Die 4. April. *Hollandia* iuxta Enckhusam in arenarum molem impegit:
vbi ventorum & tempestatum violentia infestante, malos detruncari opus
erat.

Nomina expo-
sitarum na-
uium.

Mauritius.

Amsterdam.

Holland.

Seeland.

Gelderland.

Vtrecht.

Vriesland.

Oueryssel.

Tempus disces-
sionis Mart. 13.
An. 98.

Hollandia
prima calami-
tas.

A

Die

V. P A R S I N D I A E

2

Aprilis.

Die 22. *April. Texelia* appulimus, vbi octiduum morati, secundum ventum, & mare tranquillum expectauimus.

Maius.

Cal. Maij, ad naues recepti, notozephyro spirante bono auspicio *Texelia* soluimus.

Beuesfir.

Die 3. *Daueren* præternauigauimus: quo in confini obuiantes quasdam naues bellicas allocuti sumus. Postridiè *Wicht, Poortland & Beuesfir* conspicati sumus.

Die 10. In Oceano Hispanico naus Enckhusana nobis occurrit, ex *Aueren* egressa: quam dein duas post horas pinassa nostra minor iterum infectata est, vt illi literas in patriam perferendas committeret. Quam cum attigisset, 10000. poma aurantia empta ex ista abstulit: quæ postea viritim inter socios nostros distributa sunt, ita, vt singuli octo acciperent.

Die 11. altitudinem *Barrels* tenuimus: vbi more nautico viri ciciter 25. in naui *Geldria* baptisati sunt.

Die 15. Insulam *Isle de Madra & Satters* prouidimus.

Die 17. Tempore antemeridiano, *Canarias* Insulas *Gomeram & Palmam* præterlegimus.

Die 23. Insulas *Salis, Isle de May & S. Iago* præteruecti fuimus.

Die 29. Sex graduum altitudinem tenentes, vela stringere coacti fuimus, quod turbines & procellæ horarum ferè duarum spatio fremerent.

Iunius.

Cal. Iunij à nostratibus marina testudo, 143. libras apponderans, capta est.

Die 5. *Gerrit Ians* Alcmariensis è tabulis celocis maioris in mare se precipitem dedit.

Die 6. In *Geldriam* nauem piscis volatilis illapsus est, nouo multorum spectaculo.

Die 8. Lineam septentrionalem commodo vento transmisimus: quo tempore sociorum seni vel septeni cantharum vini vnum acceperunt.

Die 25. Quiuis septeni, tres vini cantharos seu mensuras sortiti sunt in symbolum gaudij, quod breuia ad *Brasil*, 18. gradibus à linea septentrionali versus austrum declinantia, exuperassemus.

Die 26. Minor celox propter densam caliginem à nobis aberrauit. Qua re motus Almirans, *Hollandiam* nauem, perditam celocem quæsitum & redutum, amandauit.

Die 28. naues versus terram quandam impulimus: à qua nonnihil distantes, scaphas geminas emisimus, de com meatu & necessarijs alijs exploraturas.

Die 29. *Hollandia* cum celo nobis iterum seiunxit: ad quorum aduentum ex causis certis iudicium in *Gelderland* naui fiebat. Tum temporis maximum volucrum, ciconias magnitudine æquantium, numerum conspeximus.

Iulius.

Die 24. Iulij altitudinem *Cabo de bona speranza* occupauimus, quæ à linea aquilonari gradib. 35. distat.

Die 27. longas arundines seu algas in falo fluctuantes, quarum nonnullæ 20. aut 25. orgias porrigebantur, spectauimus. Aues itidem frequentissimas obseruauimus, quæ certo indicio *Cabo de bona speranza* vicini sunt.

Die 28. funes anchoris iterum innexuimus: cuius sub noctem tātus turbo concitatus est, vt complicanda nobis vela essent. Sed eodem tamen tempore ex corbe seu specula naus ignem faculæ modo splendidissimum conspicati sumus.

Die

Die 29. A cæteris, quatuor naues aberrarunt & disiectæ sunt: quarū tres die 30. & 31. sub noctem ad nos redierunt, vna & quarta saltem, quā *Claes Ians Melcknap* de *Hoorin* tenebat, desiderata.

Die 31. sub auroram terram *Cabo de bona esperanza* vidimus.

Die 2. Augusti, dolijs cereuisiæ omnibus inanitis, de aquæ distribuendæ modo deliberatum est, statutumque, vt singuli in dies cyathos aquæ quater-nos, & vini ternos acciperent.

Augustus.

Die 7. Vento austrozephyro valido spirante, cursum nauium inhibere coacti sumus.

Die 8. sub vesperam aër crebris fulgetris & tonitribus fremebat adeò, vt collectis velis opus esset: qua tempestate valida factum est, vt noctis caligine concurrente, nauis prætoriam cum *Hollandia* nauis & celoce minore à nobis disijcerentur.

Tres naues tempestate vi dispelluntur.

Die 14. Curator & patronus nauium cum vice Almirante cogregabantur, quorū consilio statutum est, vt deinceps vini cyathum vnum cum dimidio, aquæ verò cyathos sex quotidie singuli acciperent.

Die 15. Locus in plano Oceano à nobis quidam conspectus est, cuius vnda non secus ac in cacabo attollebatur, & ebulliebat, valde viridis & herba-cea: cuius commotionis & effertuescentiæ spatium tantum erat in lōgitudine, quantum sclopeto emissa glans assequi possit: latitudo vero naue longiuscula non porrectior fuerat. Locum hunc impulsis nauibus transiliuimus quidem, sed nullo nostrō periculo aut incommodo.

Die 17. De quibusdam rebus necessarijs in nauis nostra iudicia facta sunt.

Die 18. Vento aduerso impetiti, cursum nostrum intra austrum & ortū obliquauimus. Hoc die balenarum magnum numerum conspeximus.

Die 20. impetuosa pluuiæ cum fulgure & tonitru tam fragoso increbuerunt, vt vice Almirantis antenna in tria frustra comminueretur. Sed & hoc ipso die ventus conuersus est, vt deinceps cursus noster versus Cæciam institueretur, successu tamen non infelici.

Die 22. *Seelandia* nauis se nobis iterum coniunxit, quam diebus integris 25. desideraueramus. Sic ergo nobiscum hæc iam quinta pergebat.

Die 24. *Seelandia* nauis recens malus ex *Geldria* naue promptus est, cum priorem antegressis agitata procellis & tempestatibus sæuis perdidisset & perfregisset. Eodem die terram *S. Laurentij* seu *Madagascar* prouidimus, magno & indicto omnium nauigantium gaudio.

Die 25. igitur terram illam aggressuri, cum angulum eius obiri commodè non posse prouidissemus, anchoras excussimus ab eo tempore primas postquam ex *Texelia* emoueramur.

Die 26. Scaphæ quatuor viris necessarijs munitæ versus terram contenderunt, spectatum, an quid forè cibariorum nancisci possent. Hi iam littori viciniore cum essent, scapharum vna, viris nauis *Sticht* de *Vtrecht* ascriptis onusta, se euertit: quo casu officarius quidam submersus perijt. Huic nomen *Ian Pamer* ex *Amstelredamo* erat. Eodem quoque die turbo sæuissimus eortus est, qui littus tenere nostrates prohibuit. Nam & *Seelandia*, & vice Almirans, & celox maior, & *Sticht* de *Vtrecht* naues, singulæ suas anchoras perdiderunt. Nauis verò *Geldria* arido defixa obhæsit.

Die 27. circa auroram leuatis anchoris, vela ceterarum nauium infectioni applicuimus. Vento itaq; commodo & secundo oboriente cursum versus Euronotum refleximus ad *Cabo S. Sebastian* transmittendum. Quam metam aurora prodeunte nullo dispendio quoque attigimus.

Die 30. *Cabo de Iuliaen* præternauigauimus, cū vento nullo pellente ageremur. Paulo post tamen aduersus ventus cum nubilofo aëre sese intulit.

September.

Die 4. Septembr. apud vice Almirantem cum mercatores, tum nauæ omnes conuenerant, deliberatum & statutum, an vela in sinum *Antongil* impellenda forent, an verò recta in *Bantam* agenda. Sententia tamen hac vice, porrò currendum esse, obtinuerat.

Die 3. singuli tres vini cyathos acceperunt, cum aquæ cyathis quaternis. Horum tamen loco pultes suetæ ademptæ sunt, quod aquæ parum iam superesset. Hoc ipso die vento valdè commodo utebamur, vt versus ortum feliciter naues contenderent.

*Isle do Cerne
regio montosa.*

Die 17. Insula quædam nostro conspectui detecta est, *Isle do Cerne* vocata, quæ terram ostendebat valdè eminentem & montosam, vt inueniendæ nobis potabilis aquæ spes non leuis fieret. Iam etiam dum spe hac omnes fruebamur, cum scorbutus paulatim nauigantes infestare occiperet.

Die 18. horis matutinis, cum scaphis binis aliquot sociorum nostrorū ad terram *Isle do Cerne* emissi sunt, qui de refectamentis quærendis occuparentur. Qui, cum diu secundum littoris longitudinem promearent, locum egressui aptum nullum reppererunt. Qua causâ commissarius eorum ad vice Almirantem contendens, nostram scapham quoque emitti petiit, de aditu commodo inueniendo laboraturam. Hæc septem viris onusta, cum propius in littus impulsæ esset, portum accommodum & tutissimum nauibus reperit; 50. nauibus capiendis sufficientem, & contra ventorum omnem iniuriam approbè munitum, & insuper ad firmandas anchoris naues valdè opportunum. Quibus probè exploratis scapha sub vesperam ad Almirantem rediit, ad quam simul octo vel nouem aues grandiores cum quam plurimis minoribus manibus facilè omnibus captatis attulit. Quod verò primarium erat, limpidam quoque ex saxis desuper profluentem vndam copiosam inuenerunt. Quo nuncio nauigantes omnes apprimè gaudio perfusi sunt. Erat autem portus iste omnium pulcherrimus, & ad reficiendas naues largissimus, quotquot in confini illo inueniri poterant. Die itaque postero. 19. ad eandem simul egressi, fundum anchoris aptissimum inuenimus: quem orgijs 14. occupauimus.

*Conciones in
Isle do Cerne
habita.*

Die 20. populus propè omnis iam in terram expositus erat. Per concionatorē itaq; qui in naui vice Almirante erat, sermo publicus institutus illic est. Hoc connumerato die, iam mensibus 4. & dieb. 20. terram nullam tenueramus: quo ob publicam & solennem lætitiā omnibus vinum duplici quantitate ministratum est, hanc quoque simul ob causam, quod eodem die Amstelredami Encænia seu nundinæ agerentur. Toto ergò ibidem die quiescentes, præterquā binas conciones nihil audiuius, Deo trino & vni ingētes gratias personantes, quod nos in locum tandem aliquem, nobis exhaustis reficiendis commodum, deduxisset. Huc siquidem si non impulsī fuissetus, certo malo plerisque res ea fuisset futura. Nam & scorbutus iam passim omnes lancinabat, & aquæ quod residuum in nauibus erat, omnino putrescebat, & instar nauteæ sordebat. Hoc ergò loco pro nautarū æstimatione ad 500. milliaria à *Bantam* adhuc aberamus. Insulæ verò nomen *Mauritius* erat.

Die 21. aurora promicante, scapharum nostrarum quædam insulæ metam aliquam obiuit, homines aliquos eam inhabitantes exploratura. Diutius ergò promota, homines quidem nullos reperit, flumen tamen seu riuum limpidum desuper labentem opportune inuenit, ex quo postea ad vsus necessarios aquam sufficientem hausimus, cum scaphis ad illum aditus pateret commodissimus.

Hac

Hac ipsa in Insula nostrates animum tantam multitudinem captauerunt, ut pro cibo nauigantibus omnibus satis essent. Ad quas si quis propius ^{Aues manibus captabiles.} accederet, immota perfidebant, nec loco vel minimum se mouere conabantur, ut nullo negotio nudis manibus prehendi possent. Quod nobis argumento erat, terram illam desolatam, nullisq; hominibus excultam esse.

Die 23. Scaphę aliquot minores piscatum egressę sunt, retibus illis tensis, quę vice Almirans natis prompserat. Nam piscium ibidem summa copia videbatur.

Die 24. E socijs aliquot scapham litteri circumpulerunt, visuri, an ad regressum nauium locus fors pateret alius præter illum, per quem impulsæ erant. Nam ad eandem viam relegendam ventus tum temporis minime commodus spirabat.

Die 25. Emissitiorum aliquot reuersi sunt, nullorum hominum inuentorum muncio allato. Cetera dies vniuersa in vasanda aqua consumptus erat.

Die 27. Cōcio alia habita ad populum est, in quo Indus etiam quidam erat, qui priore nauigatione ex *Madagascar* abductus fuerat. Hic attentius audita conicone, Christianam fidem amplexus fuerat, & ibidem quoque sacro ^{Indus audita conicone conue-sus, Christianus fit & baptisatur.} baptismo initiabatur, *Laurentß* nomen sortitus. Postea & scapha altera redijt, cum nullum locum, transmittendis nauibus satis profundum reperisset.

Die 29. Sociorum quidam, qui terrestri itinere Insulam perlustrabant, redierunt. Hi nihil quicquam offenderunt, præter locum quendam, *Cocos* arboribus consitum: quarum fructus aliquot secum quoque attulerant.

Die 30. Ad *Cocos* auferendos itidem nostrum aliqui excurrerunt. Hoc die prima panis dispensatio incepta est, & ordinatum, ut cuilibet in dies panis libra vna cum quadrantante porrigeretur.

Die 2. Octobr. Vento optato & commodo flante, ad naues recollecti, illo loco soluimus. A quo, cum altius in mare iam emoti essemus, summa venti tranquillitate orta, segnius promouimus, dum eodem tandem valentius aucto, versus *Bantam* vela omnia dirigeremus.

Die 17. Butyri partem nouissimam distributam accepimus. Ventus hoc die spirabat rigidus.

Die 28. & 29. Aquam marinam valde albam habuimus, ut à terra aliqua non longius nos abesse suspicaremur. Terram tamen nullibi notauimus. Eodem die medio, Solem rectā supra verticem nostrum positum habuimus: ^{Sol rectā supra verticem.} quod iam altera vice nobis similiter euenerat.

DESCRIPTIO INSVLÆ DO CERNE, A NOBIS MAVRITIVS DICTÆ, VERSVS AV- strum à linea septentrionali 21. gradibus declinantis.

DO CERNE Insula Hollandis Mauritius dicta, versus austrum à septentrione 21. gradibus sita, 15. fere milliarium spatium habet. Ad quā qui collimat, intra duos altissimos montes impellens, relictis ad dextram sex minutis Insulis, profunditatem 10. orgiarum te-

^{Situs Insulae Do Cernae.}

nere cogitur. Ad sinistram nostrā alia Insula prospiciebatur, à nobis Insula Heemskerken indigetata: cuius sinum nomine vice Almirantis nostri, 'sinum de VVarvuick appellabamus. Huius portus amplissimus, capiendis 50. nauibus sufficit, à ventis omnibus securus.

Insula do Cer-
ne nunquam
habitata.

Dicta Mauritius Insula habitabilis non est, nec unquam habitata fuisse à nostris deprehendi potuit. Nam nec crebris factis excursionibus vestigia illa hominum, notari potuere. Sed & ex auium cicuratione colligi licebat idem haud temerè.

Terra ceteroquin ipsa valdè eminens & montosa est, adeò, ut nubibus plerumq; intecta, & halitibus seu fumis tam densis circumdata sit, ut nisi proxima agrè videri queat. Solum glareosum & saxosum est. Terra penitior arborum feracissima, quæ tanta ibi densitate succrescunt, ut transitus fere non pateat. Quas verò illa arbores sponte sua parturit, Ebeni sunt, tam generosa, quam uspiam produci sciuntur. Lignum pice fere nigrius, lenius autem polito ebore est. Foris arbor crasso cortice vestita est, in cuius intimis Ebenus clauditur. Eiusdem generis ligna rubentia quoque, ut & alia cera modo flauentia reperiuntur: quorū omnium portionē certam nobiscum attulimus, domi pulcherrimam & genuinam repertam.

Ebenus nigra,
rubra flaua.

Palmites ar-
bores.

Ibidem & palmites nascuntur, ex quibus nos percommodè refecimus. Haec cocos arborum more proueniebant: quarum superiore parte nodus seu caput protuberabat, in quo resecto medullam inuenimus suauissimam, quam esitabamus, & ex eadem nonnunquam acetaria parabamus, tum ventri purgando, tum eidem roborando utilia.

Preces nauti-
vum.

Aër loci probè temperatus & salutaris videtur. Nam cum agros nostros è nauibus extulissemus, qui sub erectis tabernaculis cubabant: breui spatio valetudini suæ restituebantur. Omnibus ergò simul in terram collectis, concione habitata, Deo laudes & gratiæ peractæ sunt, quod ad locum tam commodum & salubrem nos deduxisset: quem nisi arripuissemus, nostrum forsitan pauci confecti itineris testes esse potuissent:

sent: cum & scorbustus iam plerosq; enervasset, & aqua nostra residuum omne computruisset: cum 4. mensibus integris & diebus 20. terram nullam tenuissemus. Quantopere ergo de aqua ibi reperta omnes gauisi sint, opinari facile sit. Sed & rete, quod vice Almirans ministrabat, nobis diuino auxilio erat. Quo una captura tantum piscium extraximus, ut illis ^{Insula pifissima.} binae tonnae cum dimidia complerentur, nec rete facile in aridam pertrahi posset. Hic ergo commeatus quotidie certissimus suppetebat: adeo, ut seruari non uniuersus posset. Inter pisces ceteros Raiam tam grandem & insignem captauimus, ^{Raiā grandis.} ut bina fercula uniuersis nobis praeberet.

Testudinum illic tanta moles est, ut super unā stantes nostrum quatuor, facile ad gressum eius promoueremur. In testa unius, decem nostrum confidentes epulati sunt. ^{Testudinum prodigioſa.}

Insula dicta praeterquam quod terrae nascentibus feracissima sit, volucres etiam copiosissimas alit, ut sunt, Turtures, qui tanta ibi copia obuersantur, ut terni nostrum dimidij diei spatio 150. aliquando caperimus, plures facile prehensuri manibus aut casuri fustibus, si illorum onere non nimium nos pressos sensissemus. Carulei quoque psittaci ibi frequentes sunt, ut & aues aliae: praeter quas genus aliud quoque grandius conspicitur, cygnis nostris maius, capitibus vastis, & pelle ex dimidia parte q. cucullis inuestitis. Haec aues alis carent: quarum loco tres quatuorue pennae nigriores prodeunt. Caudam constituunt paucula incuruae pennae teneriuscula, colorem cineris referentes. Has nos VValckvögel appellitabamus, hanc ob causam, quod quo longius seu diutius elixarentur, plus lentescerent & esui ineptiores fierent. Illarum tamen ventres & pectora saporis iucundi & masticationis facilis erant. Appellationis causa altera erat, quod turtures ibi optabili copia nobis sufficerent, saporis longe gratioris & suauioris. Volucres porro & aliae ibi aluntur, esui apprime idoneae Rabos ^{Rabos Forcados.} forcados ideo dictae, quod forficis in modum diductas caudas haberent. Haec ita mites erant, ut in nidis confidentes, facile vel manibus caperentur, vel fustibus caderentur: adeo, ut semiborulae spatio, si libuisset, illis caesis integram scapham complere potuiss-

Volucrum
mira copia &
captura.
Turtures.

Psittaci carulei.

Walckvögel.

*Fabrica fer-
raria.*

Scapha parata.

potuissimus. Ex qua dictarum volucrum natura colligere li-
cebat, nullos ibi unquam homines victitasse, cum ad nostram
praesentiam adeo non pauescerent, ut parum abesset, quin
capitibus quoque nostris insiderent. Fabricam hoc loco fer-
rariam extruximus, qua faber ferramenta quadam necessa-
ria aptabat. Sed & pro naui Vtrecht scapham extruximus,
eius locum seu officium obituram, quae ad S. Laurentium per-
dita adhuc desiderabatur. In eadem quoque Insula cere
libras 300. circiter inuenimus, in qua litera Graecanica exa-
rata legebantur. Insuper & instrumenta quadam nautica
reperiebamus, cum reti grandiore: ex quibus omnibus signis,
nauem aliquando ibi quandam fractam & submersam esse
colligebamus.

Tabula erecta.

Hac ipsa in Insula vice Almirans tabulam quandam
ligneam excindi curauit, quae arbori cuidam affigebatur,
ut, si quae fors in posterum eo naues appulsurae essent, Chri-
stianos homines ibidem quoque fuisse cognoscerent. Tabula
verò haec litera insculpebantur, Christianos Reformatos: qui-
bus insignia addebantur Hollandicum, Zeelandicum, &
Amstelredamense.

Eodem loco planities quadam spatiosa erat, aggere
Amstelredamensi quadruplo latior: cuius partem quandam
vice Almirans subigere, & omnifarijs fructuum seminibus
conferere iussit, ut periculum faceret, an terra ista hac produ-
ctura esset, quae postea eo impulsis nauigantibus alijs ad refe-
ctionem vsui forent. Gallinas quoque ex nauibus exemptas
illic aliquot emisimus, ut loco illi assuescentes, genus suum
propagarent & multiplicarent.

Ex numero nostro aliquoties emisimus, qui de habita-
toribus Insulae percontarentur & explorarent. Sed etsi ho-
rum nonnulli integro triduo aut quatriduo emanassent, reuer-
sitamen nec homines ullos, nec quadrupedes se vidisse nun-
ciarunt.

*Excursoria de-
scriptio trium
nauium à cate-
ria dispuisarum.*

Hic interrupta historiae serie commonefaciendus le-
ctor est, naues octo vniuersas ad Cabo de bona esperanza, vsq; con-
iunctas processisse, dum tandem hoc loco importunis O-
cea-

ceani procellis & aëris frequentibus turbinibus disiectæ fuissent. Factum hoc est die 8. August. Ann. 1598. Ab vna ergo parte coniunctæ manebant hæc 5. naues *Amsterdam*, *Seeland*, *Geldria*, *Vtrecht*, & celox maior *Vrieslandia*. Hæ in Insulam *Mauritij* aspeliebantur, vbi dies 14. integros restitabant. de cæteris tribus, *Mauritio*, *Hollandia*, & celoce minore *Oueryssel*, quo flexerint, nihil quicquam scientes. Hæ tamen vna in Insulam *S. Mariæ* applicuerant, & hinc porro in *Bantam* vela fecerant. De his itaque tribus nauibus, quid in *S. Mariæ* Insula, & deinde in *Banta*, porroque in reditu suo versus Hollandiam sustinerint, breuiter & strictim commentari lubet.

Principio, cum tempestatis sæuæ violentia à cæteris quinque auellerentur, in *S. Mariæ* Insulam delatæ, illius loci Regulum captiuarunt: quem deinde liberatum, pretium redemptionis vaccam cum pingui vitulo postularunt. Insula hæc, cum intempestiue appulissent, rerum penè omnium sterilis inuenta erat.

Rex Ins. S. Mariæ captus.

Nam & aurantia poma florebant primum, & limonia tenuissima copia prouenerant. Cannarum saccharinarum, vt & gallinarum parum supererat. Itaque aurantijs aliquot acceptis, inanibus redeundum fuit.

Capturam ibidem piscium mirabilem videre licuit. Indorum aliquot vna *Canoa* se congregabant. Hi, cum balenam quampiam alicubi stabulantem obseruassent, nauiculam suam propius adigentes, in patens illius corpus ferreum hamum eiaculabantur, forti ex corticibus arborum fune reuinctum & deligatum. Balæna, cum se læsam sensisset, violento impulsu aquam trahauit: cui Indi funem tantisper sequacem remittebant, dum extremitas eius nauiculæ adhæresceret: quam piscis raptu suotanta facilitate protraheret, vt iam Indis omnis balenæ impetus sequendus esset. Qui tamen, natandi summa peritia audaciores, impetum istum ne flocci quidem faciebant, et si nauiculam scirent totam euersum iri. Hæc ergo lucta & discursatione diutius continuata; cum tandem balæna enervaretur, & robur quoque maximum largo ex vulnere sanguinis profluuiio perderet: eius compotes facti Indi, domitam in littus extrahebant, & adactis instrumentis penitus confectum diuisumque inter se partiebantur, quouis, quod satis sibi esset, auferente.

Balenarum captura.

Nobis quoque illius carnis auferendæ libertas erat: quæ tamen, cum adipsissima & oleosissima esset, magnoperè non desiderabatur.

Hinc deinde ad sinum maiorem *Antongil* vela fecerunt, vt ibi dolia recenti vnda complerent. Ibidem ductor eorum Indus, *Madagascar* dictus, cum dimittendus & exponendus esset, nemini se illic notum esse, causabatur, subnuens, malle se nobiscum probè vestitum portare, quam ibi nudum oberrare.

Scapham ergo nostram per aduersum flumen impellentes, quæ ad naues instruendas & reficiendas necessaria videbantur, quæsitum pergebamus.

Et licet nutibus signisq; datis incolæ nos adhortarentur, vt viâ relegentes, frustaneo conatu porro nos nō proferremus: nihilominus tamē rem ipsam cognituri ad tria milliaria perreximus, tantisper, dum nos frustra omnia moli-

ri praesenter contueremur. Huius verò inopiæ hæc causa erat, quod regionum istarum reguli paulo antè signa contulissent, & mixtis preliis omnia passim depopulati fuissent: adeo, ut & incolarum haud pauci inedia deficerent. Belantium regulorum istorum vnus in acie occubuerat. Hinc itaque, cum diebus quinque iminorati fuisset, properè iterum soluturi ad naues refluximus, cursum versus *Iauam* arrepturi. Quam etiam diuina fauente clementia breui tenuimus, infra *Bantam* applicantes cum ternis nauibus, Almirante seu prætoria *Mauritio*, cui patronus *Gouart Ians*, & curator *Corneliß Heemskerck* præerat: *Hollandia*, *Simoni Lamberts Mau* patrono; & curatori *Sanct. Vte Nyn*, qui postea ad *Bantam* diem obiit, & successorem *Ian Ians Smit* habuit, subdita: & tertia celoce minore *Oueryffel*, cuius patronus *Simon Ians*, curator verò *Arent Hermans Alckmariensis* fuerat. Harum verò vniuersarum Almirans seu summus praefectus *Iacobus de Neck* præerat, cuius dicto omnes attendebant. Hæ, inquam, dictæ naues, 26. Decembr. Ann. 1598. tempestiuè in *Bantam* peruenerunt. Vix ad hanc ciuitatem confederamus, cum tempestiuè citraque moram indigenis oblata familiaritate nos insinuaremus. Nauicula etiam properè *Heemskerck* se ad incolas efferebat, ut cum iis commercia ordiretur. Ipsi tamen nobis non per omnia fidem stipulantes, nos prædones eos esse suspicabantur, qui priore anno profugissemus inde, & interea temporis in alto mari delituissemus. Quam in opinione cum à Lusitanis confirmarentur insuper, nos prædones publicè insimulare nihil sunt veriti. Cui tamen calumniæ diluendæ officarij nostri sedulam operam nauabant, & *Abdol* interpretem Indicum, quem secum attulerant, in litus emittebant, qui causam eorum ageret, & fidem suam incolis stipularetur. Sic ergo ex nostratibus selectos quosdam cum munusculis emisimus, quæ pro more loci & negotiatorum, Regi exhiberent offerrentque. Rex vero loci cum adhuc infans esset, per Gubernatorem ciuitatis, *Cephaten*, cum magnis gratijs munera nostra accepit, quæ erant, poculum nimirum inauratum, cum fascibus aliquot holoserici, & serici simplicioris, vitra elegantia & pretiosa, specula inaurata, & his similia. Vna cum his apporrigebantur quoque literæ statuum & principis *Mauritii* sigillis munitæ, quas cum solenni reuerentia, supra terram more patrio reptantes, acceptarunt & legerunt.

Quo tempore
tres naues in
Bantam ve
nerunt.

Hollandi Regi
munera sua ex
hibent cum di
plomatis.
Cephaten pro
Rex.

Perdita naues
in *Bantam* feli
citer appellant.

Piperis pretium
est auctum.

Rebus ergo hoc pacto necessariis omnibus confectis datis, paulatim ad commercia cum *Bantanis* struenda sese contulerunt nostrates, ita, ut quarta illico die naues mercibus onerare inciperent, & septimanarum quatuor vel quinque spatio id negotium vniuersum absoluerent. Ibidem vero cum iam septimanis quatuor substitissemus, quinque illæ naues, quæ pridem à nobis desiderabantur, probè instructæ, in *Bantam* appellebant, saluis plerisque & nullis vel saltem paucissimis infirmis existentibus.

Quas nostrates vexillis suffixis, & tormentis multoties displois cuni effuso gaudio accipiebant. Incolæ quoque scaphis suis nos aditantes, magnum numerum gallinarum, ouorum, *Coquos*, *Bonanas*, cannarum saccharearum placentarumque ex oryza coctarum afferebant, die nullo intermisso, quin id studiosè continuarent. Hi pro stanneo cochleari vno, tantum nobis commeatus suggerebant, quantum alendo viro vni integra septimana sufficeret.

Haudquaquam ex usu & re nostra fuerat, quod *Abdol* noster prænucciasset, post nos naues quoque; alias restites esse, & ab his nouas ex *Zeeladia* quoque; appulsuras. His enim cognitis, Indi adducti sunt, ut pro ss. lib. piperis primo tres, deinde quatuor Regales octonorū à nobis extorqueret, nec deinceps quicquam aliud quā Regales octonorū vociferari sciret. Sed & fastiditis iam nostris mercib. soli pecunie inhia-

inhiabant. Indi indicaturi quinque adhuc naues breui affuturas, quatuor digitos, cum quinto pollice tollebant, & *Lima Scephem* acclamabant. *Lima* siquidem patria illorum lingua quinque significat. Ex quinque nauibus illis posterius aduenis, celox maior *Frieslandia* cuius patronus *Iacobus Cornelisz*, curator verò *Wouter Willekens* erat, & ipsa in Hollandiam nobiscum itura onerabatur. De suo ergò parato abitu ad incolas nunciari curauerant, ut suam quisque solutionem acceptum veniret. Qua præstita, ubi oryzam & aquam necessariam intulissent, in *Sumatram* portenderunt, ut illic meliorem aquam inuasarent. *Bantana* etenim limi instar albida erat, & breui spatio vermiculosa fieri solet. In *Sumatra*, pro cultellis, cochlearibus, speculis, crotalis & aciculis, res varias, & fructus omnis generis, ut melones, cucumeres, acetum, allium, & piper (sed hoc minore quantitate, attramen oppido probū) permutabant. Diebus paucis antè quàm discessissent, cæteræ naues in *Moluccas* Insulas cursuræ, illis valedicentes, sub ipsam noctem cum tanto bombardarum fremitu discessionem fecerunt, ut præ trepidatione repentina *Bantani* ad arma concurrerent. Cum tamen postmodum intellexissent, honoris & valedictionis nomine ista fieri, de abitu illarum valde gauisi sunt. Nam satis omnia non tuta existimabant, ad portas eorum octonis tam probè armatis nauibus excubantibus. Nos quoque indies de abitu nostro sollicitabant. Quod ut possemus commodius, nauibus nostris omnia petita inferre festinabant, saltem ut citius illo loco expediremur.

Quatuor naues Banta discedunt.

Quatuor alla in Moluccas eunt.

Ab his dein cæteræ quoque naues quatuor, in Hollandiam ituræ *Banta* discesserunt, quæ breui tempore Insulâ *S. Helena* tenuerunt: in qua integrum octiduum ad se recreandos & reficiendos morati sunt. In hac Insula effigies *S. Helena* stabat, iuxta quam etiam cacabus consecrata aqua plenus cum penicillo conspiciebatur. Quæ omnia inuiolata relinquētes, saltem nomina sua in rei memoriam assignarunt.

Insula hæc (attestante *Ioan Huygen*) rerum necessariarum omnium abundantissima est: ut quæ damas quoque & capras, & apros, & perdices, & columbas magno numero alat. Hæc tamen animalia crebris nauium ibi appellationū effulminationibus ita fugantur, ut captu difficilima hodie sint. Sed nec pisces ibidem tanta à nostris copia captari poterant, quanta vsibus nostris sufficeret. Aquæ tamen tantum inuasauimus, ut illa in Hollandiam vsque nobis sufficeret.

In eadem quoque Insula *Petrum Gysbrechtz*, nautarum primarium in celoce maiore exposuerunt & deseruerunt, quod suæ nauis patronum percussisset. Quem etsi plerique intercessionibus factis liberatum cuperent, nihilominus tamen in exemplum aliorū hac poena omnino plectendus fuerat. Exposito tamen panes aliquot, & non nihil olei oryzæq; communicarunt, & præterea ad captandos pisces hamū, & ad figendas feras sclopetum cū parte pulueris pyrij addiderunt. Sic ergò hoc deserto abierunt, sperantes eum breui liberatum ab ijs nauibus iri, quæ hac omnes transire coguntur, quotquot in Indiam Orientalem nauigant. Hinc cum parum promouissent, nauem illico quandam, quam Gallicam existimabant, ad eandem Insulam contendentem prouiderunt, cum qua ipsum simul iturum, spem sibi faciebant.

Petrus Gysbrechtz expositus.

Hinc tandem Ann. 1599. Iulij 19. die, nullo obstante infortunio in *Texella* feliciter applicuerunt; pro cuius nauigationis felicissima confectione Deo æterno Laus & Gloria infinita sit.

4. Naues Texellam feliciter redeunt.

Nam ab omni illo tempore, quo *Hollandia* viguit, tam felices & opulentæ naues sibi nunquam applicuerunt antea. Aduexerant enim piperis onera 400. Garyophyllorum onera 100. Nucum myristicarum, macis, cinnamomi

quantitatem maximam: & quod præcipue notandum est, totum hunc cursum citius mensibus 15. confecerant. Nam, postquam *Texelia* primò soluisset, mensibus septem nauigarunt, dum ad *Bantam* confedisset. Ad *Bantam* septimanas sex detriuerunt. A *Banta* soluentes, dum in Hollandiam rediissent, menses sex impenderunt. Quæ illorum cursus meta, si pro aditu & reditu geminetur, 8000. milliaria constituit.

Qui mercatores naues has instruxerant, cognito illarum reditu, *Texeliam* illico se contulerunt, vt necessaria omnia adornarent, & populum in firmiorem reficerent.

Illarum curator *Cornelijs Heemskerck*, & *Henricus Buïck* nulla mora facta expedite se quoque ad principem *Mauritium* contulerunt, vt & itineris successum eidem denarrarent, & simul Iauanorum Regis literas cum pretiosis honorarijs exhiberent.

Die 27. Iulij, Almirans cum naue *Hollandia* ad ciuitatem *Amstelredamum* appulit, tubarum clangore quoquouersum perstreperente. Huic ciuitatis nomine vinum honorarium oblatum, adeoque pro gratulatione campanæ omnes impulsæ fuerunt.

Hæc illarum nauium historica relatio fit, quæ pridem à quinque reliquis tempestatum vi disiectæ fuerant. Nunc de ijs quinque, quæ coniunctæ manserunt, qua nimirum fortuna vsæ fuerint, non nihil dicamus.

Novembris.

Cal. Nouembr. dubia tempestas, & ventis & imbribus impetuosa coorta est: qua nocte vice Almirans cum celoce maiore turbinum & procellarum vehementia à nobis disiectæ sunt.

Die 3. eadem naues ad nos se receperunt. Hoc aures quamplurimas iudimus, vt & ligna frequentia supra vndam fluctuantia. Noctu quidam in naui *Sicht de Virecht*, fato suo functus est: qui omnium primus erat ex populo, qui moreretur nostro.

Die 6. à meridie turbo quidam nauem nostram corripiens, haud leue ei periculum intentabat. Eius hæc natura est, vt collectam è mari aquam secum attollat, & quamcumque naus partem prehendat, vnà secum abripiat. Funes itaque nostros confestim collegimus, ne pansi nobis damno essent. Cum verò naus antennæ demitterentur, restiarius noster, *Iost Ians* *Amstelredamus*, è naui despiciens, num fortassis funis quidam è naui in aquam propenderet, visuruserat. Cùm itaque exerto capite ita iaceret, antenna maior desuper in eum delapsa & deuoluta, cranium illi comminuit & perfregit, ex qua plaga illico mortuus est. Hæc prima calamitas fuerat, quæ nauigantes nostros attigerat. Postero die eundem ex nauibus exturbauimus.

Die 9. eius bona, ante malum, more nautico diuendita sunt. Hoc ipso die noua olei dispensatio occæpta est. Modus is erat, vt singuli singulis septimanis eius mensuras binas minores acciperent.

Die 12. vice Almirans nauem nostram adiit, vt iudicium, quod primum fuerat, ageret. Eodem die Insula quædam conspectui nostro oblata est; ad cuius terram sub noctem quam proximè appingebamur, citius, quam obseruari aut caueri posset. Nam valde ea humilis & pressa iacebat. Cæteteris ergò tormento elito signo dato reflectentes, via tutiore perreximus.

Die 13. Cum tres aliæ Insulæ miniores nobis offerrentur, circa vesperam minorem *Pinassam* nobis præcursoriam emisimus, vt de aditu Insulæ perquireret.

reret. Sed terra multo incōmodior erat, quam vt nauibus accessum præberet. Conuersi ergò porro procurrimus. Sub noctis primum quadrantem bolide missa orgias 20. obseruauimus. Qua denuo emissâ, 15. Tertiò, 11. Quarto 9. tenuimus. Hæc dum ita agerentur, insperato se iusta nobis profunditas iterum præbuit. Nihilominus tamen trepidi pergebamus, valde metuentes, ne fluctus, qui intra Insulas præcipitatissimus se ingerebat, impetu naues nostræ abreptæ præcipitijs terræ illiderentur.

Die 15. Iterum profunditatem filorum tredecim tenuimus, nulla tamen vllibi terra conspecta. Quæ res nobis certæ admirationi erat, qui fieri posset, vt in medio mari fundus tam altus esset, cum vicinâ nulla terrâ firmaretur. Hoc ipso die ventum secundum nacti, plenis velis procurrimus.

Die 16. Insulam quandam versùs austrum & aquilonem portectam conspicati sumus, terram ad aspectum valde amœnam.

Die 22. Vento impetuoso oborto, vela constringenda fuerât. Sub noctem crebris fulgetris aër coruscavit.

Die 24. Vice Almirans, vt nautas omnes ad nauem suam conuocaret, & de via porrò tenenda cum illis deliberaret, aplustre suum volare fecit.

Die 25. 26. & 27. summa pellacia erat. Circa vesperam auster austroeurus coortus, cussum nostrum intra Ortum & meridiem impulit.

Die 28. Ventus iterum impetuosior spirabat, aère tamen sereno & claro. Sub noctem Zephyrum spirantem habuimus.

Die 30. Concionator vice Almirantis in naui nostrâ concionem habuit.

Calend. Decembr. vento optato & secundo vsi sumus. Hoc ipso die infumaram carnem esitare incepimus, bonam adhuc & sapidam.

Die 2. 3. 4. 5. 6. & 7. Partim pellacia, partim dubio vento, eoque valde gelido, nonnunquâ pluuiis permixto vsi sumus. Hoc die herbam quandam, quam *Klaptmutsen* vocabamus, magna copia fluctuantem obseruauimus; quæ nobis indicio terræ alicubi propinquæ erat.

Die 8. Ventus dubius, pluuiæ, tonitrua, pellacia mixtim erant. Circa vesperam aër gelidior euasit, vento fauonio spirante. Hac nocte piscis volans in nauem nostram illapsus est.

Die 9. Vento occidentali flante, intra Orientis & meridiei medium direximus. Circa meridiem nauta quidam è malo elapsus, suffocatus perijt. Huic nomen erat, *Garbrandt Jacobs Alckmariensis*. Sed & tignarius quidam hoc ipso die è tabulis elapsus, idem fatum habuit. Hic *Tymon Iansz Amsteldamensis* vocabatur. Eodem die in vice Almirante naui quidam obiit, vt & alius in celocæ adeò, vt perditis quatuor viris hæc nobis dies funesta fuerit.

Die 10. Vento secundo continenter promouimus. Sub diei medium gradus octo versùs lineæ septentrionalis austrum tenuimus.

Die 14. Continuante eodem vento, aues plurimas, vt & spumam in mari copiosam vidimus. Vnde concludebamus, à terra nos non longius abesse.

Die 15. Ingentes angues vidimus: & pisces quamplurimos, *Bonytes* dictos, captauimus.

Die 16. merces quamplurimas in mari fluctuantes contuiti sumus.

Die 21. Cum vice Almirantis scapha ex causâ ad nostram nauem accessisset, derepente importuno vento nimbis permixto coorto, vela nobis constringenda fuerant, & scapha, priusquam crebris illisibus mergeretur, in nauem recipienda. In qua attollenda & attrahenda dum occuparemur, prora eius crepans, in mare excidit: cum qua postquam & officiarius quispiam elapsus esset, suppetiis ei mature allatis, facile seruatus, & extractus est.

Die 25. sub ipsam noctem, tribus fere ante solis exortum horis, tempestate

Decemb.

Klaptmutsen
herba.

procellosa & nimboſa concuſſi, vela ſtringere coacti fuimus. Poſtero die ex omnibus binæ tantum naues comparebant. At circa veſperam tamen rurfus omnes conueniebant, Luna adeò obſcura & tenebroſa, vt proſpectus ferri quam minimum poſſet.

Die 27. Vela rurfus explicauimus, vt meta præſumpta curreremus. Ventus tum temporis Zephyro aquilo perflabat, aëre alias ſatis claro & ſereno. A meridie, Inſula, *Isle de Gano* conſpectui noſtro oblata, magnum omnibus gaudium ſuſcitauit. Nocte media, valida eademque aduerſa tempeſtate horarum duarum ſpatio retro pulſi commodiore poſtea vëto oriente, curſum noſtrum relegimus, & Sumatræ continentem arripuimus.

Die 28. Ante meridiem *Sumatra* continens nobis detecta eſt, cuius terra aliàs elata & alta, in acceſſu tamē & aditu preſſior humiliorque viſitur. Integro die iſthoc verſus Euronotū decurrimus. Cum vero celocis gubernator regionem hanc ſibi notiffimam proſiteretur, ſuaſu eius auſtrocurum adnauigauimus. Poſtero die, ſubitanea tempeſtas, imbribus & ventis horrida, cum aëre valdè obſcuro, nos ſollicitauit. Circa veſperam, celox curſum ſuum ſiſtens, cæteras naues præſtolabatur, vt cum illis conſilio communi vteretur. Velis itaque omnibus reconditis, paſſu lento promouimus, vt ſub dici exortum ſaltem vadum teneremus.

Die 30. Circa auroram viam *Sunda* triuimus. Ad dici medium 4. vel 5. nauiculas in littore proſpeximus: quæ tamen ad nos propter venti validi impulſum, & fluctuum altorum ſtrepitum accedere minime poterant. Coacti itaque terram illam tenaciter occupabant. Eodem die nauium omnium tormenta purgata & polita ſunt. Circa veſperam anchoras, interuallo à *Bantam* vnus milliaris, intra duas Inſulas extorſimus: cum ſub noctem ad ciuitatem applicare inconſultum videretur.

Die 31. viæ reliquum verſus *Bantam* emetiri cæpimus. Interea ſcapha quædam 4. viris acta, à tribus noſtratibus nauibus, appulit. Hi nunciabant, quod naues Almirans ſeu prætoria, *Hollandia*, & celox minor iam dudum in *Bantam* appuliſſent, & mercibus neceſſariis omnibus ſe inſtruxiſſent, cum mēſem integrum diesque quatuor ibidem iam excubiſſent. Quod publico gaudio & gratulatione ab omnibus acceptum eſt. Circa meridiem itaque & nos cum quinque nauibus ibidem applicuimus, narrationibus mutuis factis noſcentes, ex omni populo omni iſto tempore vltra viros 15. non obijſſe. Eodem illico die incolæ magno numero ad nos ſe effuderunt, afferentes gallinas, oua, & cibaria reſectoria huiusmodi quamplurima, quod nobis viſu rarum erat.

Calend. Ian. Ann. 1599. eſculenta iterum plurima ad naues noſtras, allata ſunt, quæ pro mercibus aliis permutarentur.

Die 2. & 3. *Praui* ſeu nauiculæ multæ cum mercibus aliis nos acceſſerunt, cum quibus, quod viſum erat, permutauimus.

Die 4. Almirans naues vniuerſas obiens, de diuidendis nauibus conſilium dabat, ita, vt illarum quatuor proximè domum redirent: cæteræ verò quatuor curſum in *Moluccanas* Inſulas raperent. Hoc ergò ſic ſtatuto, nauis *Amſterdam* vice Almirans, nouiter Almirans ſeu prætoria deſignabatur. Nauis autem *Geldria* curator *Iacobus Heernskerck* vice Almirans ordinabatur. Porro *Corneliſ Ians Fortuijn* cū celocis patrono *Ian Corneliſ* in nauē *Melcknap*: huius vero patronus in nauem *Amſterdam* translati ſunt. Pari modo & nauis *Sticht de Vtrecht* curator in celocem maiorem tranſpoſitus erat. Gubernator verò nauis *Amſterdam* in celocem eandem tranſlocatus eſt. Celocis viciffim gubernator in nauē *Amſterdam* ordinatus ceſſit. Hæc prætoria nauis earum erat, quæ

quæ in *Moluccas* Insulas cursuræ fuerant.

Die 5. 6. & 7. Continenter incolæ variâ nauibus nostris aduexerunt.

Die 8. Circa vesperam, cum 4. nauibus in *Moluccas* Insulas abituri, *Banta* soluimus. Naues verò hæ erant. Prætoria *Wibrant Warreuwicks*, subprætoria *Jacob Heemskerck*: *Zeelandia*, *Iani Cornelis*: *Vtrecht*, *Iani Nart*.

Die 11. Riuum salientis vndæ intra *Bantam* & *Sakentram* optimum attigimus. Hic à *Sakentra* ternis fere milliaribus abest, è cuius opposito duæ Insulæ prouidentur: à quibus iterum 3. aliæ Insulæ spatio milliaris dimidij distantes conspiciuntur.

Die 12. In vasanda aqua strenui perreximus: cum binis nauibus ad com meatum & cibaria comparanda præcurrendum esset. A meridie cum aquæ fati importatum esset, nauem *Melcknap* loco illo emouimus. Circa auroram ante *Sakentram* interuallo milliaris vnus anchoras fiximus.

Die 13. Sub diei exortum *Sabander* ad nos cum *Prauno* naui appulit, cuius nam rei gratia istuc venissemus, rogans. Cui cum vice Almirans, com meatus coëmendi & comportandi gratia se istic morari respondisset, retulit ille, copiam ibi sufficientem pro stare: & simul honorarij loco fructum quendam *Mangenas* dictum nobis obtulit. Pro quo, ne ingrati videremur, ipsi vicissim speculum, cum vno aut altero vitro, reposuimus. Circa meridiem littus relegit: cum quo ex nostris officiarijs bini ad com meatus copiam parandam vnà egressi sunt. Circa vesperam prætoria nauis & *Sticht de Vtrecht* nobis quoque iunctæ sunt.

Die 14. mane scapha vna in littus emissæ est, vt plus annonæ pararet. Ad vesperam ad naues remeans, Almiranti bona plurima aduexit, cum tauro, quem Rex Almiranti donasset. Hic æquis partibus in quatuor naues distribebatur.

*Vice Almirans
tauro donatur.*

Die 15. Iterum aliæ scaphæ com meatus gratia emissæ sunt. Quæ cum à meridie rediissent, eo loco soluentes porro vela fecimus.

Die 16. Manè, cum aer valde caliginosus esset, & collis tribus à *Sakentra* milliaribus distans à nobis ægrè prospici posset, anchoras iactauimus. Circa meridiem iisdem leuatis, perreximus. Vesper eisdem denuo excussimus.

Die 17. Vento Aquilo Zephyro perflante, & aëre puro claroque micante, vela promouimus.

Die 20. bono mane Insulam quandam *Lybock* dictam conspeximus. Hinc bono vento cursum porro concitauimus.

Ins. Lybock.

Die 21. Curatores & officiarij nauium in prætoriam conuocati, senatum coëgerunt. Eodem die naues versus terram proximam egimus, & sub noctem iuxta oppidum quoddam *Tuban* dictum consedimus.

*Hollandici ciuitatem
Tuban tenent.*

Die 22. Duæ scaphæ cum viris aliquot & binis officiarijs emissæ sunt, exploraturis, an quid ibidem annonæ parari liceret. Hi circa vesperam redeuntes, nobilem virum, natione Lusitanum quidem, sed qui in gratiam incolarum fidem Christianam abnegasset, secum aduexerunt. Is *Rengar* dicebatur. Vbi cum Almirante nostro colloqueretur, significauit, si mensibus 3. vel 4. ibi morari nobis placitum esset, tum pro omnibus nauibus nostris merces abundanter sufficientes in parato futuras, quantum votis extremis sollicitaremus.

Die 23. Manè iterum emissi sunt, qui oryzam & necessaria alia mercarentur. Hi sub vesperam reuersi, oryzæ saccos circiter 19. ad nauem prætoriam aduexerunt, quos omnes Rex nauibus muneri dabat, pro ijs honorarijs, quæ pauca & leuia quidem, sed tamen gratissima illi miseramus. Sub eius diei vesperam passim in vicis omnibus homines oberrantes plurimos vidimus, gladijs suo more ornatè succinctos: inter quos multi quoque nobiles equites erant,

*Regis Tuban
liberalitas.*

*Nobilium in
Tuban industria.*

rant, qui regendis & ad equestria ludicra incitandis caballis valde industrios se præbebāt: qualia spectacula pulcherrima in foro publico exhibita vesperi vidimus. In hoc oppido frequentia & liberrima commercia agitantur vendendis emendisque omnis generis pannis, sericis & lineis, undulatisque ac his similibus: nec minus quoque vestibus, patrio more factis & concinnatis. Annonæ quoque omnis varietas ibi venum exponitur. Nobilium, qui ibi ditissimi habitant, multa frequentia est, commercia amplissima vendendo pipere agitantium. Hoc Ionckis impositum ad ciuitates alias efferunt.

*Vice Almirans
ut à Rege hono-
ratus sit.*

Die 24. Duæ scaphæ maiores cum aliquam multis socijs nostris, ad acceptandum regem emissæ sunt. Nam se venturum, & naues nostras cōtemplaturum sponderat. Maioris itaque honoris gratia cum illis ipse quoque vice Almirans egrediebatur. Hi cum in terram egressi essent, vice Almirans in palatiū Regis deductus est, & eidem monstratum tum gynæceum regium, tum vniuersi illius equi, qui pulcherrimi & expeditissimi stabant. Circa meridiem vice Almirans cum regis filio ad naues nostras redijt, cum vna prodire rex ipse tergiuersaretur. Ille cum vespere appropinquante ad terram rediret, honoris gratia decies sexies tormenta, quæ in nauibus erant quatuor, displosa sunt. Quare singulariter ipse gauisus dicitur.

DESCRIPTIO CIVITATIS TVBAN,
IN INSVLA IAVA MAIORE SITÆ: AD QVAM
die 22. Ianuarij Ann. 99. appuleramus, commea-
tu ministrando valde opu-
lentam.

*Rex Tuban in
Iava potentissi-
mus.*

TUBAN ciuitas mercatoria pulcherrima & opulentissima est, muris quoque versum in ambitu cincta, & portis aliquot singulari specie ibidem extructis, probe munita. Rex illius ditissimus, & potentissimus in omni Iava censetur, sicut ex incolis id cognouimus. Nam quoties expeditionem meditatur, viginti quatuor horarum spatio millenos aliquot instructos viros, tum pedites, tum equites, numerare potest. Multis semper nobilibus stipatus visitur: cuius aula vere regia, adeoque visu dignissima est.

*Tubanorum
qualia cōmer-
cia.*

Ciuitas hæc à plurimis nobilibus incolitur, qui vendendis & emendis sericeis, undulatis & xylinis tum pannis, tum vestibus industriæ & ex more patriæ eleganter formatis, amplas negotiationes tractant. Ipsorum naues Ionckos vocant. Hos pipere onustas in Balyn emittunt, quod ibidem pro vestibus & pannis gossypinis commutant. Vestibus deinde pro pipere acceptis, porro in Bantam, Ternatim & Philippinam, loca-

locaq; alia his finitima nauigant, & easdem promace, nuci-
bus myristicis, Garyophyllis & aliis aromaticis denuò permu-
tant, quæ domum deinde secum aduehunt. Plebs piscatu ferè
& pecorum pastu victum parat. Nam omnis illa regio peco-
ribus abundat: quæ mane in pascua acta, vesperi demum ad
præsepia redeunt. Vestitu cum Bantanis eodem utuntur, pan-
no nimirum lumbis illigato, & de super pendulo. Corpus supe-
rius nudum & detectum habent. Ex dorso pugiones, Cris di-
ctos, suffixos gestant. Nobiliores tunicas plerunque undu-
lata sferunt, quibus haud modicè superbiunt. Sed & pugioni-
bus suis valde expediti & minaces sunt. Qui stemmate nobi-
liore prognati sunt, hi non nisi multis ministris & mancipijs
stipati ambulant, adeò, ut ne fores quidem egrediantur, quin
pedissequos illicò denos aut duodenos secum habeant. Quo-
cunque prodeunt, cistula folijs Bettele plena ipsis comes est.
Hæc cum viridibus nucibus & calce mandunt. Miscella
Ladon dicitur: quam tam diu mastlicant, dum omnem suc-
cum elicuerint. Extractum, in terram expuunt.

DE EQVORVM CONDITIONE, ET QVO-
MODO HI AD LVCTAM ORNENTVR. DE SPE-
ctaculo etiam, in gratiam nostrorum mercato-
rum 23. Ianuarij exhibito.

VBANI nobiles & stimandorum educando-
rumque equorum peritissimi sunt: nec ullus
est alicuius existimationis, cui equus non a-
lendus domi sit. Illis quoque haud leuiter com-
ptis superbiunt. Equi verò ipsi statura humi-
lis sunt, teneros pedes habent, & cursus pernicis
sunt. Hi ephippijs pretiosissimis ex holoserico, aut corio Hi-
spanico, draconibus horrendis & cacodemonibus terribilibus
insignitis & inauratis conteguntur. Cum nostris illa ferè
conueniunt, nisi quod posterior pars nostratibus depressior
sit. Fræna eorum lapidibus exornata sunt, instar alabastrum
candidissimis. Orea & ipsæ affabre confectæ sunt. Scutella orea
ex argento plerunque confiunt: nonnulla candida, quædam

Equorum Tu-
banorum confi-
deratio.

C

inau-

inaurata, alia ex cupro fabrefacta, prout cuiusvis dignitas postulat. Ante portas crebro equos instituunt, nunc in gyrum eos agendo, nunc cursim incitando, nunc prorsum, nunc versus stimulando. Quae omnia spectantibus valde iucunda obueniunt. Manibus hastam ligneam plerumque gestant valde gracilem leuemque.

Hac in ludicris equestribus apprime industriè uti sciunt. Nunc enim incitatis equis alius alium non secus ac summabile æstuans, insequitur. Si conuentum est, qui in sequebatur, hastam demittens, incitatioe cursu alterum præuertit, & stimulis compuncto equo per amplum patorem decurrit. Hunc postea simili modo alius insequitur: & istum deinde rursus alius: quæ vicissitudines & permutationes tam diu continuantur, dum penitus lassescant equi, & ad currendum ignauiores fiant. Huiusmodi ludicrum die 23. Ian. Ann. 99. à frequenti nobilium corona in publico foro nostratibus mercatoribus exhibitum vidimus, cui & ipse rex intererat eques, tunica ex holoserico parata vestitus, & ex latere pugione (cuius manubrium ex solido auro erat, caput verò cacodæmonis facie effigatum) armatus. In parato multos stantes equos habebant: ita ut cum lassato alius subinde succederet recens. Hoc loco, quæ ad cibum requirebantur, omnia summa copia prostabant, boues, caprae, gallinae, oua, pisces & fructus varij, ut Coquos, Limonia, Bōnanas, Mangas qui omnes esu suauissimi erant. Oryza etiam & pretij & saporis boni venundatur. Adeo ut locus hic reficiendis nauibus valde opportunus sit.

Qua ad com-
meatū faciunt,
omnia parabi-
lia in Tuban.

Hollandi Tu-
ban relinquūt.

Die 24. Sub noctem soluentes binæ naues, nempe vice Almirans & Seelandia ex Tuban discesserunt. Cæteræ enim binæ, prætoria & Sticht de Vrecht, quod adhuc pecora aliquot & oryzae quantitatem iustam pro mercibus datis à Rege expectarent, diutius manere cogebantur.

Sydago regio.

Die 25. Sub meridiem Sydago præternauigauimus, quo loco in prima nauigatione Schellinger cæsus erat. Circa vesperam infra terram laux anchoras fiximus: quod collem ad Maduram exuperare non possemus. Nihilominus tamen scapham ad explorandam profunditatem emisimus: quæ mane reuersa, certi nihil attulit, cum propter fluuij impetum periculosum nihil tentare liceret.

Die 26. Prætoria nauis cum Sticht de Vrecht ad nos redijt. Hæ infra terram Iaua & Madura anchoras iactarunt. Nam vadum Madura valde humile erat, adeo, ut Almirans in fundo eius sub noctem consideret. Cum tamen terra mollis & lutosa esset, nullo damno se inde rursus extricauit.

Die

Die 27. Nauem *Melcknapp* porro egimus. Prætoriam enim per obiecta breui transitus satis tutus non patebat, ita ut cum naui *Sticht de Vtrecht* ibi manendum fuerit. Postea ad angulum Orientalem *Madura* versus ciuitatem quandam *Arosbay* dictam secesserunt, ut ibidem oryzam & cibos similes pararent. Circa meridiem intra *Maduram* & terram *Iauam*, in vado *Madura* anchoras misimus: vbi propter fluminis altum delapsum periculi haud parum obstabat. A meridie vela promouimus, & circa vesperam apud *Iortam* ciuitatem anchoras fecimus. Eodem die officiariorum quidam scapha in terram egressus est, ut ductorem nobis in *Moluccanas* Insulas conciliaret. Hic vesperi reuersus agnum afferebat, dono à Rege acceptum. Sed qua causa principaliter emissus erat, ductorem nullum impetrauit.

Hollandi Iortam veniunt.

Die 28. Scapha iterum aliquot in terram emissi sunt, qui oryzam & necessaria alia pararent. Cum his tamen breui reuersis *Sabander* adueniebat. A meridie Regis frater nos adiit, & vice Almirantem munere quopiam oblato donauit. Eodem die nostrates cum Germanico quodam illic habitante, & commercia opulentissima, pipere, myristicis & Garyophyllis agitante, collo-

Germanicus Iortam incolat.

cuti sunt.

Die 29. Scapha ad emenda necessaria iterum emissa abiit.

Die 30. Iterum egressi sumus, tum ut oryzam mercaremur, tum ut ductorem ibidem conciliaremus. Hac nocte scapha multis viris onusta nauibus nostris applicuit, significans, ex prætoriam nostra naui & *Sticht de Vtrecht*, ultra 40. viros in *Madura* ciuitate quadam *Arosbay* valde firma captos detineri.

Hollandi in Arosbay capti.

Die 31. Manè *Renegaer Tubanus* nos infectatus, vice Almiranti nomine Regis Tubani pretiosum munus obtulit. Hoc *Cris* erat cum binis hastulis, elegantissime fabrefactis. Pugionis capulus ex mero auro gemisq; nitebat, icone regis imposita exornatus: cuius pretium 500. florenorum à nobis censebatur. Ipsum verò ferrum undulatum erat.

Honorarius vice Almiratus.

Calend. Febr. ad *Maduram* appropinquauimus: comite *Renegaer de Tuban*: qui in redimendis nostris socijs fidam opem nobis stipulatus erat. Sed cum illius loci Regulus pretium redemptionis nimis iniquum posceret, collatis consilijs nihil profectum est: sed nos coacti vias meditari cogebamur, quibus per vim socij nostri liberarentur. Quod tamen nostrum consilium successum valde infelicem obtinuit, ceu deinceps dicetur.

Februarius.

INSVLÆ MADVRÆ DESCRIPTIO, ET COMMEMORATIO EIVS TECHNÆ, QVAM CIVI- tati Arosbay intenderamus, ad socios nostros ibi- dem captiuos detentos redi- mendos.

MADURA Insula à Iaua maiore Aquilonem spectat. Indigenæ cum Iauanis eodem vestitis amiciuntur, homines ingenij mentisque acris. Terra oryzæ feracissima est, adeo, ut hinc vicini omnes eam petant: cuius fundus tam pinguis est, ut meliorem ne apud nos quidem reperire liceat. Perpetuis exundationibus ea ita mollescit & humectatur, ut eam

turi bubali aut homines, ad genu dimidium in aqua peditent. Idem accidit etiā oryzæ messem facturis. Terra hac seu Insula propter summam fertilitatem vicini carere non possint. Accessum tamen grandiorum nauum propter crebro obiecta breuia non habet. Incolæ prædationibus ferè victitant, quas Prauuis suis grassando in mari instituunt. Horum prædationibus tam vicini quam exteri sunt expositi: ad quorum tamen vindicias hanc ob causam nemo accingitur, quod omnibus is metus obuersetur, ne laceßiti terram suam claudant, & mercium deinceps nihil ad vicinos emittant. Unde annonæ caritatem sequi certum sit. Sed & ad inuadendos eos accessus nauibus nullus est grandioribus. Arma, & quæ ad hæc requiruntur, omnia cum Iauanis communia habent, Elephātos, equos, hastas, peltas, acinaces, Crissos, quorū capita cacodæmonis imagine exsculpta sunt. Regis ministri uniuersi nobiles sunt, quorum Crissi ex argēto sunt. In parte à Madura occidentali ciuitas Arosbay sita est, muris circumductis, & portis suis per circuitus suffirmatis valdè munita. In his noctu excubias agunt, & belli tempore contra hostes depugnant.

Arosbay mu-
nitissima.

Die 27. In fra Iauæ terram, ceu dictum est, confederamus, quod in breuia late ad aditū Maduræ & porro in Iauam excurrentia impulissemus. Hæc nonnullibi filorum sex, pauciorum pluriumue erant. Qua causa moti nauium diortium instituimus, & decreuimus, ut vice Admirans Geldria dicta, cum Seelandia vadum Maduræ, intra terram Iauæ & Maduræ iuxta ciuitatem Iortam, Iauanorum Ioncis in Moluccas nauigantibus, & commodum ibidem ventum operientibus accessibilem occuparent. Huc, ut diximus, perrexeramus, nulla causa alia moti, quam ut ductorem in Moluccanas nobis conduceremus. Postea prætoria cum Sticht Utrecht versus latus occidentale Maduræ perges, iuxta ciuitatem Arosbay anchoras fecit: & hinc gradem scaphæ cum viris multis ad oryzam & necessaria alia parāda in terram emisit. Quam cum ingressi essent, captiui omnes abducti, & suis armis spoliati, vestibusq; exuti, & alijs induti leuioribus fuerunt. His itaque diutius emanentibus, nec ad naues tempe-
stine

stiuere deuntibus, Almirans scapham aliam minorem cum ternis viris emisit, qui de statu priorum sciscitarentur. Qui tamen & ipsi in solum egressi captiui abducti sunt. Rebus itaque sic constitutis, captiui loci Regem sollicitarunt, ut bona ipsius pace tres de socijs ad Almirantem emittere liceret, qui statum presentem ipsi nunciarent, & de captiuatione facta in iudicium facerent. Cui eorum petitioni hac conditione astipulatus rex est, ut munere eo defuncti vinculis se iidem irrefragabiliter sisterent.

Re ab Almirante cognita, scapham illicò in Iortam expedit, quæ ad vice Almirantem ista omnia nunciaret. Quare vice Almirans citra moram leuatis anchoris, porta recessit, & ad naues ceteras, sub Arosbay stantes, approperauit. Hinc ergo quotidie litteræ ultro citroque missitæ sunt, per quas de liberationis pretio decerneretur. Rex tamen, cum principio pro 40. captis viris, duo maiora nauis prætorie tormenta, cum fascibus aliquot panni holoserici, & præter hæc 1000. Regales octonorum sibi pendendi tradique postulasset: Almirans exactionis summam iniustitiam trutinans, respondit Regi, si vel pecunia vel mercibus liberari vellet socios, tum se libenter cum eo de summa conuenturum & depacturum. Quod verò tormenta attineret, nec illa sua propria esse, nec plenam se in ea potestatem habere, cum nationi vniuersæ Belgicæ ea ascripta sint. Faceret itaque, quod æquum esset, & fieri posset. Hæc tractatio dierum 5. vel 6. erat: quæ quo diutius agitabatur, hoc confidentiores & animosiores incolas reddebat. Almirans itaque omnibus tum nautis tum mercatoribus mandatum dedit, ut de re certius deliberarent, & hoc agerent, ut simul unà omnes in littus scaphis egrederentur, & nostros socios abriperent. Nam rumor erat, socios nostros in illis ipsis scaphis, quibus appulerant, detineri, nullis vinculis impeditos, sed liberos: & scaphas illas in portu paucis custoditas adhuc stare, unde eos eruere & abducere, haud magni laboris videbatur. Sed consilij huius exitus valde funestus secutus est.

Tractatio de
dimittendis ca-
ptiuis.

Nam postquam 5. Februar. collectis viris circiter 150.

Hollandi-
ficio treptum
c. 178.

cum tribus maioribus & totidem minoribus scaphis versus
 terram concederemus, in littore magnum hominum nume-
 rum conglobari vidimus, quos duo Lusitani precedebant,
 qui vexilla pacis praeferentes ad nos accedebant, & velle se pa-
 cifice nobiscum contrahere aut conuenire innuebant. Sed
 hic dolus & nefaria impostura fuerat, in hunc finem asserta,
 ut interea temporis urbani se probe armare possent. Fraus
 itaque illorum detecta, cum Mosquettis 20. circiter in ter-
 ram exiliuimus, & in eos intrepide defulminauimus, ut il-
 lorum quatuor illico prosternerentur. Quo facto, cum vice
 Admirans progressuros in scaphas reuocasset, ut eas propius
 impelleremus ad captiuos: eius mandato satisfactum est.
 Postquam itaque scaphis ciuitatem iam proximè subiisse-
 mus, ex altera illi porta effusi statuerunt in portu nos cingere
 incautos. Quod attendentes, scaphas illicò binas ad portum
 tuendum emisimus. Cuius angulum si hostes occupare po-
 tuissent, nullo dubio in extremas angustias nos compulissent.
 Dum itaque mutuo isto conflictu acriter utrinque depu-
 gnaretur, interea adornata sua anea tormenta produxerunt,
 & in nostros haud frigide consulminauerunt. Sed & spiculo-
 rum vibratione instabant, tam frequentium, ut illis cælum
 pluere videretur. Spem isti sibi quidem fecerant, si puluerem
 omnem pyrium consumpsissemus, tum se facile victores futu-
 ros. Quem tamen ad finem nobis durare non licebat. Nam
 & derepente ventus validus surgebat, & unda sensim deflua
 videbatur fieri, ut seruaturis nobis vitam discessione & ad
 naues reditione omnino opus esset.

Hollandorum
dolenda strages.

In regressu isto, dum nonnihil promouissemus, scapha
 nauis pratoria cum viris 36. ut & alia nauis Zeelandiae cum
 viris 13. aestu maris euersae sunt, quos scaphis nostris saluare
 non poteramus, cum in summo ipsimet periculo itidem ver-
 saremur. De illis ergò quamplurimi perierunt, alij aqua
 merfi, alij, qui enatauerant, à barbaris confossi. Nonnullis
 tamen, qui ex latere altero ascenderant, à quodam Renegaër
 de Tuban, illic stante, & pro ipsis intercedente, vita seruata
 est. Qui tamen in terram egressi, captiui facti sunt. Nam cum

ter-

terrā attigissent, in genua prouolutis, terrā manipulum capitibus eorum improsuerunt, quod donata vitā apud eos signum est. Qui verò ex latere altero enauerant, hi omnes confossi ceciderunt. Hac strage viri 25. occubuerunt: ex pratoria nimirum naue 15. ex Ioannis Martis viris unus, qui scapha quoque inerat: ex Zeelandia nouem. Captiui sub vesperam per ciuitatem in casam rusticā abducti, ibi custodiebantur. Tubicen & tesserarius pedicis ferreis induebantur: ceteri omnes aliter vinciebantur: quorum tres grauiter vulnerati erant. Alteri verò, quorum redimēdorū gratia appuleramus, alio abducti, in duplices cohortes dirimebantur.

Die 6. Hinc iterum alio translati sunt. Hi in transitu sociorum sex, à ceteris segregatos, & peculiari loco seruatos viderunt. Illi in penitiorem Insulam unius milliaris intervallo seducti, & fouea in hunc usum facta, absconditi seruabantur. Tum temporis tesserarius & tubicen suis vinculis liberabantur.

Die 7. Ex fouea captiui rursus in ciuitatem ducebantur: ex quibus tubicen cum tesserario priuatim ad Regem agebantur. Tesserarium rex rogauerat, num ibi manere vellet. Quod si faceret, sponndit, se ipsi suarum uxorum duas matrimonio iuncturum, & additurum alia plura. Cui tesserarius respondit, mansionem cum socijs sibi iucundiorē esse. Sperare quoque, capitanei molimine se breui liberatum iri, modo id vlla opera fieri posset. Quibus auditis, ad ceteros per ciuitatem reducti sunt: cuius portam cum egressi essent, socios omnes vno loco coactos & congregatos viderunt, viros nempe vna summa quinquaginta & vnum. Hinc iterum in par-

Captiui quin-
quaginta vnum.

uam quandam Insulam, ciuitati subsitam abducti, & sedulis excubijs seruati sunt.

Die 8. Vt populus noster redimeretur, sedulo de numerando pretio cogitatum est. Tandem verò inter utramque partem ita conuentum est, vt pro omnibus aut 2000. Regales octonorum penderentur, aut horum loco omnis generis merces traderentur, tum demum, vbi captiui nauibus prius adducti fuissent.

Die

Libertur captiui.

Die 9. primò octo missi sunt captiui: pro quibus pecunia numerabatur illico.

Die 10. rursus. 12. miserunt, pro quibus itidem ex tempore pecunia tradita est.

Dies. 11. 12. & 13. rebus iisdem insumpti sunt.

Hollandi Arosbay solunt.

Die 14. cum, qui captiui fuerant, in nauibus iam vniuersi rursus collecti essent, præter binos, qui furtim sub noctem sese in terra absconderant, & vltro apud barbaros restiterant: tum ex naui Sticht de Vtrecht ter displosa tormenta fuerunt, vt hoc signo cæteri de captiuis omnibus restitutis commonefierent, Vespera ergò appellente inde resoluius, vento cæcia versus Zephyro austrum secundum Madure longitudinem procurentes. Hoc tempore Gubernator Iacob Martß Harlemensis defunctus est: quem postero die ex naui exturbauimus.

Die 16. missa scapha Almirans vice Almirantem accersuit, ad officarios nouos illis succenturiandos, qui ante Arosbay occubuissent.

Die 17. & 18. Insulam Cebeles vidimus, à qua versus Euroaquilonem contendebamus.

Combayna.

Die 19. Sub auroram Combaynam Insulam, à Cebeles Insula 18. ferè miliaribus distantem conspeximus. Eodem die alia quoque Bouton Insula conspectui nostro oblata est, quæ à Combayna 8. miliaribus distabat.

Bouton.

Die 20. Insulam Bouton tenuimus. Hoc loco Almirans curatores & officarios citauit, vt in sua naui comparerent, ad rerum quarundam deliberationem suscipiendam.

Die 21. Cum Insulam Cebeßam legeremus, breuia quædam, in mappis non descripta, attigimus. In quæ etiam nocturno tempore haud dubio impigissemus, nisi diuina clementia abstinuisset. Hæc ad bina miliaria excurrunt, recta ab ortu versus occasum. Quæ ideo diligenter attendenda sunt, quod intra Bouton & Cebeßam media interiaceant.

Die 22. Imbribus & nimbis gliscentibus, intra septentrionem & ortum medium adegimus, versus Amboynam.

Die 24. Vice Almirans cum Almirante statuit, vt curator Zeelandiæ naui Sticht de Vtrecht imponeretur: huius verò curator illius vicissim locum tueretur. Eodem die in naui nostra puer quidam dysenteria obiit, cui nomen Lieuen Roockeserat. Hunc vesperi Oceano dicauimus.

Die 28. Insulam quandam, Booram conspicati, manè ventum cum pluuiis validissimum habuimus, ita, vt legenda & stringenda vela essent. Eodem, ex malo naui quidam in mare exturbatus, fune mordicus arrepto tam diu se continuit, dum à nobis attrahi posset. Ex quo casu damni ne minimum quidem accepit, sed cum omnium admiratione illæsus per omnia seruatus est.

Blau Inf.

Die 26. & 27. Insulam Blau subiuius, ad quam ventus seu aura leuis & placida perspirabat.

Die 28. Ad prætoriam nauem contendimus, vt inde concionatorem accerferemus: cum duo iuuenes remiges in nostra naui essent, qui de sacramento baptismatis doceri & informari adeoque baptizari vellent.

Martius.

Calend. Mart. ad Blau insulam, verius Orientem Insulæ Boeræ sitam, tres alias minores Insulas conspicati sumus, quarum prima Atypotty, altera Manyba, tertia verò Gyta nuncupabantur. Hæ omnes ante Amboynam iacent.

Die 2. Terram Insulæ Blau præternauigauimus. Circa vespæram duæ prauis

Praui ad Almirantem seu prætorem annauigarunt, cuius scaphæ assiduo succedebant. Vice Almirans itaque ad prætorem scapham, quid illa nauis vellet, percontatum emisit. Quæ ut primum scapham nostram accurrentem vidit, magna festinatione ad littus se recepit. Nos itaque cursum incitatum in *Amboynam* tenuimus.

Die 3. sub auroram *Amboynæ* aditum, satis angustum attigimus. Cuius cum ostium teneremus, tam alta pellacia erat, ut fluctus impetu inde rursus aspelleremur. Circa meridiem tres *Praui* ad nauem nostram appulerunt, ex oppido quodam *Matel*, quod ad *Amboynæ* montosa situm est. Circa vesperam recta *Amboynæ* successimus, ad oppidum quoddam *Iton* seu *Iton* dictum confidentes.

INSVLÆ AMBOYNÆ DESCRIPTIO,

QUÆ EIVS NIMIRVM CONDITIO SITVSQVE
fit. De incolarum itidem studijs & vita, & vestitus genere; & forma nauium.

AMBOYNÆ Insula ad Moluccanas Insulas, à Banta versus Aquilo zephyrum ad 24. circiter milliaria absita est. Hæc Garyophyllorum, aurantium, Limoniorum, Citriorum, Coquos, Bonanas, Cannarum saccharinarum, & fructuum similium feracissima est, quæ tam leuis ibi pretij sunt; ut pronodo vno 80. aurantia receperimus. Incolæ ingenij simplicis sunt; Bantanis & Moluccanis cæteris similiter amicti: victum ex Garyophyllis quarunt; quem valde parcam & tenuem ferre didicerunt. Arma eorum sunt hastæ lignæ ferro unco præpilatæ, quas industriæ adeo ad metam conceptam vibrare norunt; ut præfixum talerum quoque ferire queant. Clypeos etiam ferunt & acinaces, quibus in bello præcipuè valent. Qui eorum pauperiores sunt; manibus plerunque mainsculum cultrum gerunt; quo suas operas conficiunt. Placent & genus quoddam ex oryza; saccharo & aridis amygdalis pin sunt, & in loca finitima diuendunt; aut iisdem res alias permutant. Oryzæ multum absument, ex quibus grandes panes conficiunt, primo aspectu saccharinis similes, quibus ad exedendas pulles vescuntur. Sui generis triremes habent, quibus haud parum insolentes sunt, quas incitatissime proferre norunt. Hæ dracones ferè exprimunt.

Fertilitas Amboynæ.

Incolarum studia.

D

Nam

Gaudium in-
celarū de Hol-
landorum ad-
uentu.

Nam prora caput Draconis refert: puppis cauda simili-
lis est. Has suffixis quibusdam vexillis seu aplustribus exor-
nant. Cuius rei specimen tum temporis vidimus, cum Am-
boynæ appelleremus. Tunc etenim maris Almirans cum tri-
bus instructissimis & ornatissimis triremibus, quas Karkol-
len nuncupant, ad nos venerat, quæ viris undique pul-
cherrime exornatis & armatis confertæ erant. Hi naues no-
stras uniuersas obeundo lustrantes, sui gaudij & admiratio-
nis varia signa edebant, tum cantillando & vasa cuprea fe-
riendo, tum verò tympana oblongiuscula, sub axillis pres-
sa, altera manu impulsando, ita ut ex peluibus & tympano
harmonia non insuauis emergeret. Ipsi quoque sclauī in
medio remigationis opere tam suauiter & concinne admodu-
labantur, ut singulari iucunditati cantio omnibus esset. In
quauis istarum Karkollen tria tormenta deposita habebant,
quæ omnia in honorem nostrum ei aculabantur. Quorum in-
gratiam nostra quoque displodi iussum est. His ita exactis, an-
choras fecimus, uniuersa nocte diligentes excubias agentes,
quod ipsos quoque idem in littore factitare peruidissemus. Nam
& illi ibi perpetuo aliqui comparebant, & discretis locis aliquot
ignes latè effulgescebant.

Postea Almirans dictus ad nos reuersus, quò animo
& fine, & quid petatum venissemus, rogauit. Cui, cum nos
commerciorum gratia aduentasse respondissemus, & hunc in
finem merces quasdam allatas ostendissemus, responso acqui-
escens in terram nos egredi iussit, ut nobiscum commodius cō-
trahere ipse posset.

Insequente itaque die vice Almirans scapha egressus, &
ab ipsis familiariter salutat, porroque in tentorium quod-
dam, ex velis infra arbores extructum deductus est. Ibi post
varia colloquia nostri percontati sunt, an vecturam plenam
ibi nancisci liceret.

Die 4. sub auroram, fructus plurimi ad naues nostras allati ad per-
mutationem sunt, ut aurantia, limonia, citria, Coquos, Bonanas, & similes,
qui omnes pretio redimebantur vilissimo. Nam pro vno cochleari stan-
neo tantum fructuum refusum nobis est, ut recondendorum omnium
sufficiens locus non esset. Panes quoque suos aliquam multos ex amygdalis
& fac.

& saccharo coctos, adeoque contra alui profluuium dysenteriam valde vtilis, aduehebant, vel pretio soluto emendos, vel mercibus alijs permutandos. Vespero versus ortum nonnihil promouimus, ad stationem nauibus commodiorem parandam. Primò enim fundum limosum & putridum orgiarum 36. habueramus. Postea verò in arenoso solo orgijs 50. anchoras fecimus.

Die 5. maris Almirans ad nos appulit, & naues nostras lustrauit. Quibus visis, non saltem ipsam nauium molem, & earum valida tormenta oppido admiratus est, verum etiam opulentum illum mercium variarum apparatus cum stupore quodam dispexit. Tractandarum bombardarum non leuem notitiam habebat adeoque illis visis comprimis oblectari videbatur.

Die 6. sub diei exortum, vice Almirans cum officarijs ternis alijs in terram egressus est, vt cum Gubernatore colloqueretur, & ex eo de commerciorum futuro statu percontaretur. In terram egressis cum regionis primates obuiaf-
*Vice Almirans
probe accipitur.* sent, more suo magnam illis reuerentiam exhibuerunt, & de aduentu eorum se oppido gaudere innuerunt: addentes, pro binis nauibus onerandis mercium iam satis in promptu esse: quo nuncio nostros suauiter afficiebant. Almirantem deinde aliquo in vmbra seduxerunt, vbi mutuis colloquijs tres ferè horas detriuerunt. A meridie vice Almirans ad naues reuersus, Regis de Ternate fratrem secum adduxit multis nobilibus stipatum, qui naues nostras spectatum omnes veniebant. Circa vesperam in discedentium honorem quinque maiora tormenta displosa sunt, quorum duo pro ipsorum petitu globulis ferreis onerata fuerant.

Die 7. fructuum multa varietas ad permutandum nauibus aduecta est.

Die 8. mane, præfectus inferior in terram egressus cum gubernatore loci tractauit de domo quadam, mercibus nostris exponendis idonea, vt minore nobis negotio contrahere liceret. Cui petitioni is facile annuit.
*Hollandi expo-
nendis suis mer-
cibus domum im-
petrans.*

Die 9. officarij omnes, & curatores nautæque apud Almirantem conuenerunt, vt deliberarent, quænam naues ex omnibus porro vela facere deberent. Nam pro omnibus onerandis ibi non sufficere merces, iam cognitum erat. Eodem die, tignarij in terram euecti sunt, vt domum nobis cõcessam sarcirent, ad negotiationes commodius agitandas.

Die 10. in nauì Geldria iudicia habita sunt. Eodem fructus quoque plurimi nauibus allati sunt. Nostrum tamen pars maxima in instauranda domo occupabatur.

Postquam igitur, vt iam dictum est, pro vniuersis quatuor nauibus mercium sufficiens copia hic non esset: deliberatione rei habita consultum visum fuit, vt illarum duæ Zee-
*Diuiduntur 4.
naues Hollan-
dica.* landia & Geldria in Bantam porro procurrerent. Sic itaque illic Amboyna discedentes, cæteras deseruerunt, quæ ibidem duorum mensium spatio postea commoratae sunt. Quibus nos adeò relictis istarum duarum historiam pertexemus, quæ in Bantam, vbi postmodum opulentissimè oneratae sunt, vela fecerunt. Quam historiam vbi finiuerimus, ad duas alteras, nempe Amsterdam, cuius patronus Claes Ians Melcknap erat: & Sticht de Vrecht, cuius patronus Ians Martß erat, redibimus, commemoraturi, quid ipsis acciderit, postquam 8. Maij Amboyna ad Moluccanas Insulas soluissent. Sic opera nostra curabitur, vt

octonarum omnium nauium descriptionem plenam & sufficientem lector habeat.

Die 11. desertis binis nauibus, soluimus, & cursum in *Bandam* recta tenuimus. Aliquousque cum progressi essemus, & poscente re anchoras iactassemus, vela promoturi *Zeelandiam* loco emouere non potuimus; quod anchora eius renitentior esset, quam ut attrahi & leuari posset. Nam opinio erat, illius funem saxo alicui inferius ita implicari, ut expediri non posset. Totam ergo noctem ibidem confidendum fuit, dum vento nauem concutiente & disiectante funis extricaretur.

Die 12. vna procedentes, haud multum promouimus, quod mare tranquillum esset.

Die 13. circa meridiem *Zeelandia* in vado *Ceru* infra Insulam *Ielau* iterum in fundo confedit: quo loco fluctus tam præceps & violentus erat, ut nauem in breuia, Insula dicta obuersa, secum vna abriperet. Diuinitus tamen immixtus ventus eandem illinc percommodè iterum auulsit. A meridie duæ *Praui* ad nos currebant, recensentes, sub Insula *Noesau*, in transitu seu aditu *Cerau* ad *Ambogna* orientem, Lusitanicam vnam nauem morari: & eius Insulae incolas anthropophagos esse.

*Poel Setto, de-
serta & malo
genio habitata.*

Die 14. pellacia aliquandiu continuante, circa vesperam Aquilozephyrus coortus est: cum quo versus austroeurum obliquabamus. Eadem adhuc vespera *Bantam* Insulam prouidimus: Ipsa nocte iuxta Insulam quandam *Poel Setton* nauigauimus, quæ à Banta aquilozephyrum spectat; milliariibus circiter quinque inde distans. Hæc insula à nemine inhabitatur, nec à quoquâ adiri potest, sicut à ductore nostro comperimus. Insula hæc ipsa passim omnibus magno terrori est, quam ab ipso cacodæmonie habitari commemorant. Ad hanc enim si peruenire nauigantes, omni nisu & labore eam quam citissime transilire student. Ipse quoque ductor noster cum regionem illam adiisset, miram vultus figuram ostendens, arrepta nauali pertica in proram se statuit, & eam subinde emittendo ad se retraxit, non secus ac nauem vna secum attrahi putaret. Hoc modo naus cursum citari persuasum habebat. Tandem elassatus perticam iuxta se deposuit, quam illi præripere nemini licebat, prius quam locum istum permisissimus. Vbi, cum tempestas non nihil placidior esset, in naui horsum vorsum ambulans, sibilum ore clarum edidit, illo quasi cacodæmoni illufurus, quod naui nocere non potuisset. Ex quibus coniciebamus, locum illum transmittentibus omnibus valde formidolosum existere.

*Hollandi Ban-
tam veniunt.*

Die 15. iterum aliam Insulam à Banta ad austrozephyrum sesquialtero milliari absitam, & *Polleuay* vocatam, prouidimus. Cui vicina & alia *Polleuayn* comparebat, interuallo semi milliari à se inuicem distantes. Ex *Polleuayno* circa meridiem scapha ad nos venit, viris ingeniosis, & ut videbatur, valde sedatis acta. Horum vestitus ex panno gossypino, corpori applicato erat. Arma eorum hastæ sunt, manibus emitti solitæ. Vespero ad flumen *Banta* anchoras extorsimus. Cum verò venti pacati essent, *Zeelandia* promoueri non potuit, ut flumen attingeret. Eodem tempore, qui scaphis suis ad nos appellebant, commemorabant nobis, Lusitanos quosdam binas ibi naues dereliquisse, nec trium mensium spatio hætenus ad eas rediisse. Hi probandas quoque nuces aliquot myristicas cum mace nobis offerebant, ut & non nihil Garyophyllorum, addentes, si placeret, pro nostris nauibus onerandis abundè satis mercium iam sufficere.

Die 16. circa meridiem *Sabander* ad nos appulit, vice Almirantem in colloqui.

loquium vocans. Postea & *Melcknap* ad nos veniebat, 14. orgiarum fundum arenosum occupans.

Die 17. *Sabander* alius, ex oppido quodam *Oriattan*, ad nos commeauit. Cui cum honoraria quædam obtulissemus, eadem detrectauit, & posteri dici redditum nobis stipulatus est.

Die 18. *Sabander* denuo accessit, cum quo tractatum est, ut liceret nobis publica commercia tum emendo tum vendendo agitare. Vexigalis verò pensum, *Baren* quatuor macis statuebantur. Hic cum promississet, domum negotiationi nostræ aptam locare, sub vesperam ad terram redijt; ad cuius abitum decem tormenta grandiora exonerata sunt.

Die 19. nauis nostræ præfectus inferior cum *Zeelandia* præfecto in terram egressi, tignarios aliquot secum euexerunt, qui domum adornarent & componerent, ut commercia nostra expeditiora essent.

Die 20. Magnus *Turca* ex *Banta* nos accessit. Hic cum vice Almirante locutus, latis mercium pro onerandis binis nauibus adesse indicauit.

Die 23. Ex oppido *Oriattan* bona prima allata sunt.

Die 24. Venditioni & emptioni primam operam locauimus.

Die 25. Vice Almirans in latus *Banta* alterum secessit, conducturus & illi bi domum, ut commercia nostra sic felicius procederent. Nam ibi appulsus nauium crebrior erat, quod è latere illo lauani habitarent, qui quotannis eo cum negotiationibus maximis adeunt.

Die 27. Bona ex oppido *Nera* in altero latere appulerunt.

Die 28. Nauis ingerendis mercibus aptas & idoneas fecimus. Eodem die magnam quantitatem myristicarum nucum & macis accepimus.

Die 29. & 30. vendendo & emendo valde occupati fuimus.

Die 31. Prima bona, nempe nuces muscatas, nauibus intulimus.

Dies 1. 2. & 3. Aprilis, commercijs toti feruebant.

Die 4. Litteræ Almirantis ad nos ex *Amboyna* allatæ sunt, nunciantes, bona se pauca adhuc comparasse, quod incolæ cum Lusitanis belligerarentur.

Die 5. Qui ex *Nera* erant, nostra nobis pondera surriperuunt, & commercia porro intermittere mandarunt. Sic ergo nihil contrahere nobis licebat, dum cum nobilibus eius loci prius nobis conuentum esset. Nam & hi quid lucri à nobis expectabant. Clausis itaque tabernis tantisper feriandum fuit.

Die 6. Bona quædam nauis illata sunt, quæ ex *Oriattan* comparauimus. Illa autem nuces myristicæ erant.

Die 7. Curator *Seelandia* nauis ad oppidum *Nera* contendit, ut cum nobilibus loci contraheret. Cum illis ergo pro 60. libris macis, honorarij loco offerendis conuentum est. A qua conuentione nobis nostra pondera reddita, & emendi liberè vendendique potestas denuo facta est. Sic ergo merces nostras quam maximo nobis pretio vendere licebat.

Die 8. Bonis seu mercibus nostris in terram efferendis valde occupati fuimus.

Die 14. scapha maior cum 41. viris *Amboynam* emissæ est, ut plenè de statu Almirantis sciscitaretur.

Die 26. eadem rediens significauit, Almirantem nondum ultra s. onera Garyophyllorum accepisse. Spem tamen esse, breui plura illi communicum iri.

Die 28. & 29. In mercibus efferendis iterum valde laborauimus. A quo cum *Iauanis* contraximus de mace, myristicis, Garyophyllis; *Baer* macis vnum pro 60. Regalib. octonorum, *Baer* Garyophyllorum pro 45. *Baer* autem myristicarum pro 6. Regalib. octonorum mercantes. Est autem *Baer* pondo genus,

D 3 libras

*Hollandia in
Banta domum
parant.*

*Turca, in Banta
ta habitant.*

Aprilis.

*Quo pretio aro-
mata veneant.
Baer quale ge-
nus ponderis.*

libras *Bantanas* 100. continens. *Bantanā* autem libra quinque libras *Hollandicas* cum quadrante constituit. Sed hoc pretium diu non stabat: cum omnes id augere & intendere quotidie meditentur. Hoc integro itaque mense in nostris exponendis mercibus valdè seduli fuimus, quas pro myristicis, mace, & garyophyllis permutaremus.

Nam bona nostra omnibus grata erant, atque adeo auide ab incolis emebantur, ut ad metiendarum illarum nobis ferè tempus deficeret. Nam pro ijs etiam integro die tantum aromatum recipiebamus, quantum duabus lancibus ponderare possemus: adeo ut vnico persæpè die bonorum integrum onus, nonnunquam duo colligeremus: quæ omnia minoribus lancibus metiri cogebamur.

Maius.

A. Calend. Maij, ad mensis diem vsque nouissimum onerandis nauibus continenter occupabamur.

Die 8. in *Zeelandiam* nauem serpens vastus irrepsit, cuius longitudo 11. pedum erat. Hic in eadem mactatus, & esitatus est.

Iunius.

Velitatio duorum oppidorū.

Die 5. Iunij, *Labbetackenses*, cum 4. triremibus ad *Neram* oppidum appulerunt; & velitari pugna cum eiusdem conflixerunt incolis, qua aliquot cæsi, multi vulnerati fuerunt. Duo hæc oppida vnus horæ itinere à se inuicem distant, quorum habitatores perpetuis inimicitijs æstuant, ut nullum laceßendi hostis commodum tempus facillè negligant. In syluis & iuxta littora diligentes excubias agunt, vbi hostium impressionem suspectam habent. Arma gerunt, clypeos 4. pedes longos, & acinaces grauiiores, quorum manubrium stannea lamina inductum est.

His ad sui defensionem expeditissime vti norunt. Sclopetis quoque & æneis tormentulis abundant, quæ in nauibus & suis vrbibus potissimum vsurpant, ad arcendum hostem. Ad conflictum abituri; quilibet binas quoque hastas ex denso & solidissimo ligno fabrefactas; vnum cum dimidio fere filum æquantes gestant, quas tanto robore & certitudine vibrare norunt, ut virum ijs coniectis totum traijcient. Hastis his excussis, tum arreptis peltis & acinacibus pugnam continuant; nonnunquam sclopetis, sed rarius, vtuntur. Galeis insigniter gaudent, rati se iam per omnia tutos; si ijs intecti sint. Eodem die *Almirans* quoq; in terram egressus erat, cum conflictum fecissent.

Die 17. *Nera* habitatores, ut & incolæ *Lontoer* & *Pollerbay* suis triremibus in Insulam quandam *Wayter* dictam traijcientes, homines plurimos obtruncarunt; quorum capita deinde in probrum & contumeliam *Labbetackensium* suis nauibus suffigentes, *Neram* postea redierunt, victoria parta valdè feroculi. Nam nudis suis acinacibus, humano sanguine adhuc stillantibus, per plateas publicas spectandos se præbebant. Cæsorū tamen capita postmodum pannis gossypinis diligenter inuoluta sepeliuerunt.

Die 29. *Zeelandia* nauis onus mercium nouissimum accepit. Hoc ipso die in firmanda dōmo, quam *Almirans* pro ijs, qui illic mansuri erant, instaurari curauerat, studiosè & sedulo laboratum est.

Iulius.

Calend. Iulij, *Geldria* nauis bona nouissima accepta sunt.

Vice Almirans Sabandrum & nobiles honorarijs donat.

Die 2. vice *Almirans* ad terram contendit, ut de necessarijs cum *Sabandro* & nobilibus tractaret, & discessionis veniā impetraret. Quos vna opera quoq; obsecrauit, ut mansuros ibi nostros socios rebus omnibus iuuarent. Quod cum illi se facturos recepissent, vice *Almirans Sabandro* & nobilibus aliquibus muneribus affectis cum pace discessit. Circa meridiem ergo illinc soluturi anchoras leuauimus. Quas tamen, cum exitus nullam occasionem videremus, breui iterum iactare cogebamur.

DESCRIB.

DESCRIPTIO INSVLÆ BANTÆ, QVÆ

A LINEA SVB AVSTRI 4. GRADIBVS SITA

est. De incolarum vestitu, moribus & ritibus: de

bellis itidem, inter Insulanos crebro

committi solitis.

NSVLÆ Bantæ, ab Amboyna Insula 24. ferè milliaribus distans aromatum nobilissimorum, ut macis & myristicarum feracissima est. Hæc in tres diuisa partes est, quarum omnium ambitus milliarium quinque putatur. In his primaria vrbs Nera est. Insula hæc

Moluccarum omnium propter nuces myristicas, quas abundanter fert, præstantissima est, adeo ut laux incolæ omnes ys emendis vendendisque magna commercia agant. Idem & Malaccani & Chinenfes, caterique his finitimi faciunt, qui bona sua eo conuehant, & eorum gratia mensibus ferè tribus morari solent. His aut venditis aut permutatis, lonckis suis domum redeunt. Eo ergo, cum primo veniunt, communi pecunia fœminam sibi quandam mercantur, cuius opera in coquendis cibis utantur. Quam postea, confectis negotiationibus, liberam abituri dimittunt, usque dum sequenti anno reuertantur.

Bantæ Insulæ
nobilissima.

Incolæ plerique ethnici sunt, fidem Mahumetanam professi: in qua valde religiosos se præstant, adeo, ut ad excubias nunquam abeant, quin prius in Templis, quæ patria lingua Musquitas vocant, præcationes fecerint. Templum quin etiam nunquam nisi pedibus lotis ingrediuntur. Nam ante Musquitam vasa magna plerunque deposita sunt, quæ ad se mundandos & abluendos aqua complent. Ita loti templum demum ingrediuntur, & præcantes tam alte clamant & vociferantur, ut sonitus ultra 20. ades proferatur. Verba autem præcaria, quæ bis velter iterant, hæc sunt: Stofferolla, Stofferolla; Ascehad an la, Ascehad an la; Ylla, Ascehad an la, Yll lolla, Yll lolla, Mahumed die rossulla: quæ verba nouissima si pronunciant, tum manus per faciem ducunt, quo gestu singularis deuotio latere creditur. Precatiunculas quoque alias

Incolæ Mahumetista.

Bantanorum
preces.

sed

Bantanorum
conuenticula.

Reverendorum
Labbetackensium
discordia.

Conuiuium pu-
blicum belli-
cum.

sed tam submisſe dicunt, ut vix labra motare videantur. Hoc miris ritibus exequuntur, tali ferè forma. Stoream ſupra terram extendunt: in qua ſtantes, bis terue in cœlum oculos attollunt. Hoc præſtito, in genua prouoluuntur, caput bis terue ad terram inclinantes. Id indies crebro faciunt, tum domi, tum foris in plateis publicis. conciliabula in templis frequentia inſtituunt, in quibus, quolibet ſuas dapes aut epulas conferente, conuiuantur: quod ipſum in ſyluis quoque nonnunquam inſtituunt, in quibus centum circiter homines plerunque conueniunt & una epulantur. Hac tum ferè temporis agunt, cum de communi patriæ commodo deliberaturi ſunt. Nam in hac una Inſula ſex vel ſeptem oppida ſunt, quæ perpetuo mutuis odijs & inimicitijs diſſident: quorum primarium Nera eſt, quæ infeſtiores hoſtes Labbætackenſes, Comberos, & V Vaeyeranos habet. Huic tamene contra amicitia iunctum eſt, oppidum Lontoor: ex Inſula latere altero poſitum, ut & dua parua alia Inſula dimidio milliari à Banta ſita, quarum una Polleruijn altera Poelvuay nominatur. Hæ amica & tutelares Neræ ſunt. Quoties ergo iſti pugnaturi ſunt, tum nauibus ſuis in Neram tendunt, ut ibi de rebus agendis decernant. Illic Bantæ incolæ conuiuium apparant, & ad epulas promiſcuè omnes compellunt, quas in vjjs publicis miniſtrant. In quibus cum ex ordine conſederint, tum menſæ loco folij cuiuſdam fragmentum cui libet porrigitur, ex Bonanas arbore auulſum. Deinde fruſtum panis, quem Sago vocant, ſingulis proponitur. Ab hoc patella, itidem ex arboris cuiuſdam folio facta, præbetur, in quam oryzam coctam, & modico iuſculi carnei perſuſam indunt. Hanc pecorum more ita auide vorant, ut plenis manipulis eam ori inſiciant. Interea dum hæc ſiunt, nobiles cum ſuis armis conſurgentes, quaſi ſaltitantes mutuo pugillatu digladiantur: qui ad tympani impulſi ſonitum & crepitum peluium motus decores edunt & apprimè compoſitos. His geſticulationibus ubi laſſi facti ſunt, tum arma abiiciunt, & ſucceſſores ſimiles admittunt. Hac durant & continuantur, dum populus ſatur ſit.

Quas

Quas vero inimicitias iam à longo tempore inuicem fouent, ista hoc principium habuerunt. Oppidi Labbetackæ, à Nera spatio milliari vnius absiti, habitatores, ante complures annos in ditione & territorio Neræ arbores quasdam deiecerant. Nera vero, quæ ciuitas primaria est, huic iniuria ferenda non erat. Itaque res in bellum abiit: quod inter eos vel hodie recentissimum adeo est, ut se non mitius ac canes occidant lanientque, quotiescunque alter alterius victor esse potest: sicut horum conflictuum nosmet haud paucos conspeximus. Nocturnum in urbibus, tum in syluis diligenter excubant: & mutuis inclamationibus sese inuicem excitant, contraque somnum tuentur; congressuri vero triremes ingrediuntur, quas tanta velocitate promouere norunt, ut vento agi validissimo videantur. Hæ Caracoræ dicuntur; ex tenui ligno pleraque conditæ, & funiculis colligatæ. Intus continaculis ligneis uniuntur, ut asseres probe sibi inuicem respondeant. Ad rimas autem claudendas non, ut nos, picem asserunt, verum cortices nucum Indicarum, quos Clappus appellant, malleis tundunt, & in cannabis formam comminuunt, quæ filamenta deinde fissuris indunt, & calce, quam ita industrie parare norunt, ut vi aquæ non abradatur, superius oblinunt. Ex his Nauium rimæ calce oblinuntur. nauibus præliari commodissime possunt: quibus duo quoque plerumque, anea tormenta ferunt vehuntque, quæ satis industrie tractare possunt.

Sed & sclopetis pugnaturi minora habent: ut & clypeos, acinaces grandiores Padang dictos, quibus uti expeditissime didicerunt. Nam artificiosè illis tractandis à pueris assuescunt. Præterea hastis quoque ex durissimo ligno factis utuntur, quas ad præsumptum scopum rectissime impellere norunt. Armorum quoque genus aliud habent, vncum nimirum navali similem, cui perticam inserunt. Huic vinculum angustum connexum est.

In prælio ergò si cominus depugnatur, tum in aduersariorum corpora huiusmodi uncus extorquet seu eiaculantur,

E

Et ad

Et ad se eosdem valde retrahunt. Insuper Et galeas habent, quibus bellum inituri capita contegunt. Illarum summitati crista loco auem paradisi imponunt. Sic muniti iam se extra omne periculum statuunt. Nobilium quidam lamineis quoque thoracibus induti visuntur, quibus se aduersus omnia vulnera tutos arbitrantur. Illos Korfelet vocant.

Quoties in pugnam cum suis triremibus exeunt, tum crepitus, strepitus, clamor clangorque tam hominum quam peluium horrendus obauditur, non secus ac uniuersi furerent aut insanirent. Nobiles, qui in tabulis supremis stant, saltus miros edunt: quorum qui expeditiores praestat, nobilior censetur. Latera nauium circuitibus seu scamnis ex alga seu arundinibus cincta Et suffulta sunt, quae ipsam fere aquam attingunt. In his Sclauis seu mancipia confident, naues batillis magno strepitu incitatis promouentes, quas operas cantiunculis additis leniunt. His interdum tympanistae assident, Et qui pulsare pelues solent. In bellis faciendis valde prudentes sunt: sicut multoties vidimus. Nam postquam Labbetackenenses aliquando cum 4. triremibus terrestri pugna apud Neram concernerent, quae multi occidissent, Et plures vulnerati essent: re à Neranis indignè lata, mane illico sequenti cum 5. triremibus Insulam quandam paruum VVayger inuaserunt, quorum incolae praegressa nocte in ciuitate Labbetacka, sibi confederata excubias egerant. In terram itaque egressi Nerani, Insulanos omnes, quotquot corripuerunt, interfecerunt, Et capita eorum secum in Neram attulerunt, pro singulari ornamento suis triremibus affixa. Faeminas etiam aliquas secum captiuas abduxerunt, quas pro mancipiis Sabander asseruabat. Illarum unam adacto acinace mediam dissecuerunt: ex quo nobis concludendum erat, gentem eam valde barbaram Et tyrannicam esse, quae homines non secus ac bruta tractaret. A vicinorum suorum ergo laniena reuersi, diebus 4. vel 5. districtis Et cruentis suis acinacibus ferocientes per omnem ciuitatem se spectandos obtulerunt, in ignominiam casorum acuendam. Nihilominus capita hostium solenniter Et honeste contumularunt, hoc fere ritu. Ex triremibus reducibus egressi capita uniuers-

Vindicta audi
Nerani.

uniuersa in Sabandri domum comportarunt, & eadem sub magna arbore, infra quam oblongus lapis erat, ex ordine deposuerunt, ut quivis spectatorum videret, quid & quantum virtute sua bellica confecissent. Ex hoc lapide postquam capita spectatoribus horæ spatio exhibita fuissent, eadem postea gossypinis pannis innoluta, & patina imposita, sic terramandata fuerunt, suffitibus suauibus ex thure succensis, qui apud ipsos crebri usus sunt. Propinquorum apud eos si quis moritur, tum fœmina clamorem acutissimum & vehementissimum edunt, quo reuocare & defunctum excitare conantur, quod his oculis sæpè fieri vidimus. Mortuo vero non surgente, aut reuiuiscente, patrio more conuiuium lautum parant, ad quod omnes defuncti amicos, & qui sepeliendo comites iuerunt, conuocantur. Sepultura eorum eodem fere modo, quo apud nos fiunt. Cadauer veste gossypina candida integunt, & illud humeris susceptum ad sepulchrum ferunt. Funus primò viri, deinde fœminæ sequuntur. Quod si sepultum est, tum thuribulum toto die & nocte pariter accensum ibi fumigat. Noctè vero lampadem etiam sub tuguriolo, sepulchro superinstructo, accensam seruant. Porro verò tum mane tum vesperi nobiles pariter & ignobiles aduentantes, supra tumulum preculas faciunt, quas longotempore continuant.

Ritus sepeliendorum mortuorum.

Hi, cur id facerent, à nobis rogati, vicissim quæsierunt, an nostrorum aliquo mortuo, nos quoque non idem facitaremus. Quod negantibus, & vicissim quarentibus, quidnam precarentur, responderunt, hoc se orare, ut mortuus nunquam resurgat.

Crebra ludicra, pila mittenda habent. Id exercitium hoc pacto instituunt. In orbem seu circulum se statuunt. Huius medium unus solus tenet. Pila postmodum in medium coniecta, ab uno emittitur, ab alio recipitur. Quod omne pedibus præstant, quibus pilam tam alte proiiciunt, ut vix manibus id fieri posse videatur. Pila siquidem globi rotunditatem habent, ex arundine Hispanica varie intorta concinnata. Porro à pila qui aberrat, nec pede eam projicit,

Pila ludus.

hic alte sibilatur & exploditur. Hic fere consuetus mittenda pilemodus est. Quidam eam susilientes quoque impellunt. Alij turbinis more se rotant, & tamen à pile non aberrant.

Valde senes in
Banta.

Ætate ibidem quoque grandes homines visuntur, pro annorū ratione & corpore & animo satis vegeti. Quosdam enim 130. annos natos illic vidimus. Fructibus sibi natiuis viuunt. Fæminæ operas conficiunt: viri otiantur, & in plateis inambulant. Fæminæ vero cum viris raro egrediuntur, sed domi plerūque latent, & rem curant domesticam, nuces scilicet myristicas siccando & excorticando, quas operas præcipuas faciunt.

Hollandi Banta
soluunt.

Die 4. Iulij leuatis anchoris *Banta* soluimus, vtriusque navis tormenta elidendo: quæ res incolis magnæ delectationi erat. Circa meridiem *Bantam* à tergo habuimus, & hinc intra Aquilozephyrum versus *Amboynam* secundo vento impulimus.

Noeselau incola
hominiuori.

Die 5. sub auroram Insulam *Noeselau* conspeximus, cuius incolæ anthropophagi sunt. Hæc in vado iuxta *Ceru* sita est: à qua nos fluctus violentius longius aspulerat tamen, quam vt viam rectam teneremus. Annisi itaque sumus angulum *Amboynæ* occidentalem assequi. Sed & hoc propositum nostrum vêtus aduersus inturbauit. Vbi, cum vna & nimbi, & turbines, & fulgetra inualescerent, vela stringere coacti sumus.

Die 6. ante angulum occidentalem *Amboynæ* bis tormentum exonerauimus, quibus signis curator & patronus *Seelandiæ* navis ad nos accedendos inuitarentur. Qui, cum deliberatione habita vota collegissent, consultius rati sunt fore, vt naues versus *Iauam* deflecteremus, cum ad Almirantem in *Amboynam* peruadere impossibile esset. Cursum ergo versus austrozephyrum contendimus.

Die 7. 8. 9. bona & comoda vsi tempestate incapta via perreximus.

Die 10. cursu non nihil declinato, versus occidentem propius agentes, Insulam *Cebesse* prouidimus, in terras 7. vel 8. diuisam, ex qua littus porrectissimum in mare excurrerat, miliatia circiter 6. vel 7. longum. eodem ergo loco nocte ingruente subsistendum fuerat.

Die 11. versus Insulam *Bouton* properauimus, circa meridiem altitudinē loci captantes, in ipsa *Bouton* media. 6. gradus numeramus.

Die 12. sub auroram *Combaynam* Insulam transmisiimus. A meridie collectis velis quieuiimus, vt postero die maturius pergere, & ante solis occasum vadum *Celebes*, valdè periculosum, tenere possemus.

Die 13. circa vesperam vadum illud assecuti, fluctus incitationem violentam quidem, sed pro nobis tamen facientem experti sumus.

Die 15 & 16. feliciter promouentes, circa meridiem duas paruas Insulas conspeximus: quarum vna euronotum, altera austrozephyrum spectabat.

Die 17. altitudinem 7. graduum quadrante vno minus habuimus. Circa meridiem fines *Maduræ* orientales conspicati sumus.

Die 18. ad vesperam infra ciuitatem *Arosbay* nauigabamus, eo fere loco, vbi eade naufragioque socios nostros perdideramus.

Die

Die 19. E regione terræ *Tubân* & *Sydaye* nauigauimus, cursum nostrum intra septentrionem & occasum versus altam terram Insulæ *Japan* intorquentes.

Die 20. terram illam vidimus. Sub vesperam ex nostris in naui *Reynier Reyniers* de *Schelling* obiit.

Die 21. Terram *Japan* subintrauimus.

Die 25. cursum crebro variauius; cum vbi essemus, non certè constaret. Sub vesperam Insulam *Iacketram* conspicati; noctu anchoris defixi quieuimus.

Die 26. procedentes sinum orientalem ad *Iacketram* vidimus, circa meridiem ante *Iacketram* anchoras misimus.

Die 27. scapha in terram, ad cibos & com meatum necessaria paranda, emissa est.

Die 28. & 29. in annona, tum oryza, tum gallinarum, *Coquos* & similium paranda insumpti sunt. Rex eius loci vice Almiranti nostro bubalum dono *Hollandi bubalo donantur.* misit.

Die 30. scapha ad emendam oryzam iterum emissa est. Nam duæ *Ioncki*, oryza referti ibi magno nostro commodo appulerant.

Dies 1. 2. 3. Augusti, annona paranda omnes insumpti sunt. Iisdem ex *Augustus.* *Banta* scapha ad nos appulit, emissa à *Zeelandicis* nauibus, ibidem morantibus, nempe *Monte longo*, & *Sole Paruo*. Per hanc nobis nunciatum est, quod iam mensibus quatuor cum dimidio ibidem consedissent, fructus novos expectantes.

Die 4. vice Almirans cum *Montis longi* mercatoribus in terram egressus est, ad regem loci salutandum. Scapha verò dicta circa vesperam ad *Bantam* iterum procurrit.

Die 5. cibi parandi causa iterum emissi sunt.

Die 6. *Iacketra* soluimus, ad naues nostras recenti aqua reficiendas. Circa meridiem loco commodo anchoras misimus, & postero die noctuq; in aqua portanda anxie desudauimus.

Die 8. hinc soluentes in *Bantam* contendimus. Sub noctem à *Banta* 4. ferè milliaribus anchoras fecimus.

Die 9. sub horam decimam perreximus, & vesperi infra *Bantam* consedimus: vbi nos mercatores & nautæ prædictarum nauium conuenerunt, & nauium suarum rationem explicuerunt, recensentes, in nauibus suis viros ad 36. mortuos esse: vt cogendis illis & promouendis iam non sufficerent.

Die 10. præfectus inferior egressus est, vt porcellanas & similia pararet.

Die 14. circa meridiem Gubernator in *Bantam* cum 400. viris ad nos venit, naues nostras spectaturus. Hic singulariter nos honorabat, & vice Almirantem, vt secum in terram egderetur, officiosè inuitabat.

Die 19. sub auroram à *Bantam* soluentes, ingenti tempestate, nimbis permixta obruti sumus. Hæc vnius horæ erat.

Die 20. Littus ad *Iauam* præternauiuimus, cursum perpetuo intra austrozephyrum agentes. Hoc die aquæ dispartienda ratio inita est, vt cuilibet indies eius mensura vna, & vini cyathus vnus ministraretur. Vinum autem hoc ex *Iauanico Arack* erat, quod barbari illi ex oryza confecerant. Id forte & validum est.

Die 22. circa meridiem nimbi frequentissimi, cum fulgetris & crebris tonitribus inualescebant, ita, vt vela colligere cogeremur. Hæc tempestas duarum ferè horarum erat.

Die 23. Tempestas commodior facta est. Cursui ergò insistentes primo

vento euroaustro feliciter promouimus. Circa meridiem in nâui nostra ti-
gnarius, *Pieter Pauwvels Harlemenfis* obiit: qui defunctorum tertius erat in re-
ditu.

Die 24. iterum sæua tempestas oborta est, quæ ad diem vsque 31. huius
mensis perdurauit. Quo exacto, tranquillior redijt.

Septembar.

Cal. Septembr. altitudinem graduum 15. minus $\frac{1}{2}$. obseruauimus. Circa
meridiem scapham nostram ad accersendum nauis *Zeelandia* gubernato-
rem emisimus, vt coniunctis con filijs deliberaretur, quid porro facto opus,
& quæ meta deinceps tenenda esset. Sententia ergo præualuit hæc, versus
zephyroaustrum annitendum esse, dum gradus teneretur 20. quod fluctibus
aduersantibus in austrum assiduo deturbaremur.

Die 8. altitudinem captantes, gradus 20. inuenimus. A meridie nautam
quendam, qui ex dysenteria obierat, eiecimus. Nomen huius erat *Daniel Ko-
gher Hamburgensis*.

Die 10. altitudinem 21. grad. 14. minut. tenentes, intra medium austrum
& aquilonem pertendimus.

Die 14. propter obortam sæuam tempestatem vela strinximus.

Tropicus capri-
corni.

Die 15. passis velis intra occasum & septentrionem direximus vento
dubio inconstantiq: quo loco nos sub Tropico capricorni versari opina-
bamur.

Die 20. altitudinem 20. grad. & 15. minut. habuimus. Porro ergo leni
vento pergentes nos à *S. Laurentij* Insula milliaribus 150. abesse credidera-
mus.

Die 24. ex Septentrioze phyro aduersa tempestas increbuit.

Die 26 placidior ea facta est. Gradum hic 29. & minut. 15. tenebamus.

Die 30. gradus 28 $\frac{1}{2}$. habuimus. Vento ergo occidentali, intra Aquilo-
nem impulimus. Ibi nos à *Cabo de Roman* 100. milliaribus abesse opinaba-
mur.

October.

Cal. Octobr. ventum secundum nacti, circa vesperam intra meridiem &
occasum promouimus.

Die 5. 30 $\frac{1}{2}$. gradus obseruauimus. Hinc vento austrino in occasum obli-
quauius.

Die 12. tempestate aduersa iterum coorta, vela strinximus.

Die 14. altitudinē grad. 34. min. 20. captauius. Eodem autum magnum
númerum vidimus.

Die 19. ex medio Austroze phyro tempestate concussi tandem tranquil-
litatem recepimus post dies multos exactos.

Die 29. tempestate iniqua pulsi, vela strinximus. Noctu cœlum omne
crebris tonitribus & fulgetris fremuit.

Die 30. altitudinem 33 $\frac{1}{2}$. tenuimus. Hic à Cabo 150. fere milliaribus nos ab-
esse ratiocinabamur. Circa meridiem inclaruit cœlum, & nos intra medium
occidentem aquilonemque impulimus.

November.

Calend. Nouembr. eandem metam sedulo tenuimus.

Die 2. summa tranquillitas vsque ad vesperam erat: à quo ventus se nobis
obtulit commodus & secundus.

Die 3. ex oriente & septentrione medijs venti adhuc felices perflabant, vt
cælo claro & sereno commode promoueremus. Circa vesperam propter re-
pente concitatam tempestatem vela strinximus.

Die 4. intra Aquilonem & occasum valido vento incessimus.

Die 6. in nâui nostra turturem captauius: vnde à littore aliquo nos nō
longe abesse, ratio dabat.

Die

Die 10. circa meridiem terram *Aethiopiae* sub altitudine $32\frac{1}{2}$ graduum vidimus, nempe angulum de *Ploemera*. Circa vesperam ventum orientalem nacti, intra meridiem & occasum impulimus.

Die 11. tempestas impetuosa erat. Hoc piscium ingentem numerum vidimus, quorum haud paucos etiam captauimus.

Die 12. altitudinem grad. 35. tenentes, vesperi intra meridiem & aquilonem vento aduerso immisimus.

Die 13. *Zeelandia* nauis tanto post nos interuallo erat, vt vix e specula eam providere liceret. Velis itaque nonnullis in nostra naue collectis, lentius progressi sumus, vt commodius illa nos assequi posset. Circa meridiem altitudinem grad. 36. habuimus, & à *Cabo de Anquillos* 50. adhuc milliaribus abesse nos existimauimus.

Die 15. altitudinem grad. 37. minut. 15. captauimus.

Die 16. circa meridiem ventum nacti aquiloeurum, valde commodum, ad occiduum latus impulimus. A meridie nimbi crebri cum fulgetris fauebant. Vesperi coelum clarius factum est, vento Aquiloeuro valido coorto. Hoc tempore singularis quaedam lues, contagiosaq; dispositio nostros inuasit, vt decerpente 22. ea corriperebantur, & infirmarentur.

Die 18. altitudinem grad. 27. & min. 15. tenuimus, *Cabo de Anquillos* in septentrione habentes.

Die 20. altitudo 34. grad. 22. min. erat. *Cabo de bona esperanza* 18. milliaribus hinc distabat.

Die 21. vento austroeuro perflante, felici successu & commodo caelo promotuimus.

Die 30. altitudo grad. 23. min. 15. erat. Sub meridiem tropicum capricorni transmisimus, intra Aquilozephyrum impellentes.

Cal. Decembr. altitudo 22. grad. 20. minut. fuerat: quo die sol recta nobis supra verticem erat.

December.

Die 2. altitudo grad. 20 $\frac{1}{2}$. erat. Hoc die tormenta nostra iterum, vt decuit, discessimus.

Die 6. altitudinem grad. 17. minut. 8. tenuimus. Cursu ergo priore perreximus.

Die 7. mane post ientaculum sumptum insula *S. Helena* conspectui nostro detecta est, quae nobis intra occidentem & aquilonem eubabat. Noctu vela collegimus, quod eam assequi non liceret.

Die 8. illius portum circa meridiem ingressi, 30. orgijs anchoras fundauimus, à terra nonnihil remotius. Patronus itaque cum praefecto inferiore scapha in terram egressi sunt, vt de aquae inuasandae commoditate prospicerent. Eadem adhuc vespera caprae & apri, in insula capri, nauibus illati sunt.

Die 9. agros nostros in terram extulimus, & recentem aquam importauimus. Sociorum nonnulli ad feras figendas egressi, vesperi aliquot captas attulerant, magno omnium gaudio. Inter caetera vero mali nullae ibi reperiiebantur, quarum fructum comprimis optassemus ad eos reficiendos, qui scorbutum vexabantur.

Die 14. sociorum nonnullis ad feras figendas iterum egressis, loco quodam ultra 4000. aurantia poma legerunt, & eadem ad naues attulerunt. De quo successu gaudium solenne erat.

Die 31. agros ex terra nauibus rursus intulimus.

Cal. Ianuarij, ex insula *S. Helena* soluimus cursum porro in desideratam dudum patriam agentes.

Ianuarium.

Ann. 1600.

Die 2. & caeteris sequentibus perpetuo intra septentrionem & occasum medios

medios procurrimus, vento Austroeuro secundo flante. Hoc loco pisces plurimos volantes vidimus.

Die 14. pluuiæ increbuerunt. Alias priore vento continuante.

Die 18. circa meridiem lineam septentrionalem transnauigauimus. Hoc die ingentem copiam piscium, *Dorados* dictorum, & vidimus & capimus.

Die 22. venti quiescebant: aër pluuijs, fulgetris & tonitruis strepebat.

Die 23. dubius ventus erat, tempestas non per omnia commoda. *Dorados* piscium hic iterum magnum numerum captauimus.

Die 28. pellacia erat. Circa vesperam lenis ventus spirabat. cursum ad aquilozephyrum direximus.

Eclipsis Luna.

Die 30. manè eclipsis Lunæ erat. Ibi altitudo 3. grad. existerat. Vento itaque Aquiloeuro versus aquilozephyrum defleximus.

Polus Antarcticus.

Calend. Februar. vsque ad 5. diem versus occidentem propius accurrimus. His diebus primis polum Antarcticum vidimus, quem à longo tempore amiseramus.

Die 6. circa meridiem altitudinem 8. graduum tenuimus, & hinc commo aquiloeuro pernauigauimus.

Die 7. altitudo grad. 9. erat.

Die 10. erat grad. 12. completorum.

Die 13. erat grad. 15. vbi *Isle de Mayo* versus ortum à nobis ad 150. milliaria abesse augurabamur.

Die 14. ventum austroeurum placidum nacti, naues versus septentrionem præcipue adegimus.

Tropicus cancri.

Die 22. altitudo 23. grad. cum semisse erat. Quo tempore nos sub Tropico Cancræ esse censebamus.

Die 25. *Sargassa* frequens nobis obuersabatur. Ventum validum aquiloeurum habuimus.

Die 26. altitudo grad. 28. erat. Ventus spirabat placidus. Hoc loco *Palm* ad Eurum à nobis 300. circiter milliariibus abesse aestimauimus.

Martius.

Die 11. Martij altitudo graduum 41. erat. Intra aquilonis & orientis ergo medium velificantes, circa vesperam tempestatem pluuijs & nimbis ingruentem sustinuiamus.

Die 12. ventorum tantus impetus erat, vt velis collectis opus esset. Et cum caliginosus aër esset, altitudinis aestimatio fieri non poterat.

Die 14. duas ante solis ortum horas, venti vi remittente, vela iterum explicauimus, intra septentrionem & ortum festinantes. Graduum 42. hoc loco altitudo erat.

Die 15. ventorum noua insultatione concussi sumus.

Die 16. Eadem tempestas continuauit. Hoc die vini partiendi ratio mutata est, vt cuius duo saltem cyathi deinceps cederent.

Die 24. altitudo grad. 48. erat. Vesperæ bolide missa, fundus teneri non potuit.

Die 25. altitudo 48½. graduum erat. Hoc iterum mittentes plumbum fundo caruimus, vt nos longius ad occasum deflexisse auguraremur.

Die 29. Aër tam nebulosus erat, vt putarent *Zeelandiam* nauem terram tenere. Qua causa tormenta disploserunt.

Die 30. sub vesperam, ex specula cacumina quædam Angliæ prospeximus: vnde nos à terra illa sex circiter milliariibus abesse, credibile erat. Sub noctem turbine validissimo aquilozephyro concussi fuimus.

Nocte media naues duas conspicati sumus, cum quibus tamen nihil collocuti fuimus.

Die

Die 31. à meridie in occasum nos conuertimus, turbine fremente adhuc & impellente. De nocte aliam rursus nauem vidimus.

Die 2. Apr. *Zeelandia* signo dato petijt, vt scapham nostram illo emitteremus, vice Almirantem cōsultum, quid facto opus esset. Nam in naui illa quidpiam contractum fuerat. A meridie tempestas noua resultauit. Aprilis.

Die 3. turbines continuauère. Dispensatio itaque olei mutanda fuerat, vt in dies singuli duos saltem cyathos caperent.

Die 9. cum binis Gallicanis nauibus sermones habuimus, quæ nostro alloquio primæ obuenerant.

Die 10. obuixæ naui ex *Calis malis* locuti sumus; quæ vino onerata, *Calas* in Galliam festinabat. Tum ipsa naus, tum huius patronus *Enckhusam* spectabant, vbi patronus quoque habitauerat, *Ian Franss* dictus. Remiges verò Gallierant. Ab his duo vini dolia emimus.

Die 11. secundum longitudinem *Kiskassen* prouolauimus. Mane dicta naus à nobis secessit.

Die 12. sub noctem *Seelandia* à nobis aberrauit, quod ea valde caliginosa & nebulosa esset.

Die 13. eadē adhuc à nobis desiderabatur. Noctu nonnihil ad septentrionem declinabamus, vela stringentes, vt naui *Seelandia* rursus associaremur.

Die 14. mane iuxta *Wierley* incedētes, classem 30. ferè nauium conspicati sumus, *Seelandiam* tamen nedum notantes. Circa meridiem terram de *Doeneren* prouidimus, infra littora Gallix Euronotum placidissimum naeti: sub noctem *Doeneren* præternauigauimus.

Die 15. die ex oriente *Duijkersken* & *Calis* vidimus, vbi aquilonarem ventum accepimus. Circa meridiem versus *Doeneren* defleximus, vt nonnihil ibi quietis captaremus. Hoc loco *Zeelandia* nobis reddita venit. Vesperis infra *Doeneren* anchoras emisimus.

Die 16. sole exorto, ad com meatum parandum scapha emissæ est. Ventus Aquilozephyrus valentissimus spirabat.

Die 20. nūcius ex *Londino* vice Almiranti cū literis datis varia nunciauit.

Hinc in *Texelia* feliciter appulimus. Tandem *Amstelredamum* inuecti naves muscatas saccis collectas sub magnum hominum concursum exonerauimus, & in domum mercatoriam intulimus. Quæ omnes adhuc tam recētes & succulentæ erant, vt ex ijs oleum facile exprimi posset, tam nobile & generosum, vt efficacius nullum adhuc vnquam *Vlissbonam* inuectum sit. Dua naues Holland. Texeliam ingrediuntur.

Postquam itaq; binas has naues *Zeelandiam* & *Geldriam* cum suis mercibus domū feliciter perduximus: ad duas posteriores, nēpe *Amstelredamum* & *Sticht de Vtrecht* nobis redeundum est. Quæ postquam duorum fere mensium spatio ad *Amboynā* frustra moratæ confedisent, tandem 8. Martij An. 1599. inde soluentes, cursum in *Moluccanas* Insulas impenderunt. Reditus ad duas ultimas naues. Martij 8. Anno 1599.

Die 13. An. 1599. cum ante *Tuban* sideremus, tres *Ioncki* militibus plenæ ex *Iaua* ibidem appulerunt. Hos enim de ferēda ope & suppetijs sollicitauerant in castello quodam occupando, ex quo *Lusitani* quotidie illis plurimū incommodabant. His ergo *Iauanicis Ionckis* aduentantibus, milites auxiliarij eleganti pompa seu triumpho excepti sunt. Qui cum in terram egressi essent, ad tentoria sibi & tuguria struenda plurimæ *Coquos* arbores magno incolarum detrimento præfectæ & deiectæ sunt.

Die 20. cum sclopetis aliquot in terram ad feriendas aues egressi, virides columbas adepti sumus, anates nostrates mole referentes.

Die 25. *Ian Cornelis Edamensis* obiit, primus, qui in terra illa sepeliretur.

Die 29. Literæ ad vice Almirantem in *Bantam* missitæ sunt. Eodem die nonnihil mercium nauibus rursus illatum est, quod de pretio conueniri non posset cum incolis.

Vltimo die Almirans ipse in terram egressus est, vt pretium mercibus statueret. Sed tamen conuenire non poterant.

Aprilis.

Calend. April. *Isaack Hendricks de Rees* & postero die *Gysbrechtus Wolfferts* obierunt. Hi in littore ibi sepulti sunt.

Pretium Garyophyllorum in Amboyna.

Die 10. nostri cum incolis de pretio Garyophyllorum conuenerunt, ita, vt pro eorum *Baer*, Regales 35. octonorum numerarent. *Baer* autem hoc loco 550. libras appendit.

Die 12. Taxatæ galeæ nostrates sunt, & statutum, vt pro qualibet 250. libræ Garyophyllorum appenderentur.

Die 13. Garyophyllorum aliqua quantitas in naues illata est, ex his, quos primos acceperamus.

Die 19. scapha vice Almirantis ex *Bantâ*, 28. milliaribus à nobis distante appulit, nuncium ferens, quod iam dum myristicarum & macis onera 30. is accepisset, & naues breui integras completurus esset.

Die 19. *Lusitani* impressionem in oppidum quoddam *Amboyna* meditati sunt: sed successu nullo, imo aduerso. nam de suis duos perdiderant. Insulani enim omnes ad defendendum id oppidū confluerant. Almirantis venia quatuor nostrum in *Prauiuo* cum Regis in *Ternate* fratre ad pugnam simul profecti sunt. Quod Insulanis prodigij instar erat, qui non assueuerant videre, vt *Hollandi* contra hostes *Lusitanos* in pugnam prodirent.

Maius.

Die 2. Maij tubicen in naui *Ian Martis* obiit, qui *Italus* erat.

Rex Amboyna quot coniugum maritus.

Die 8. in *Amboyna* pro Garyophyllis nonnullas merces commutauimus, et si illos tenui copia acceperimus. *Oryzæ* tamen nulla inopia erat, sed summa vbertas, adeo, vt pro leuibus specillis 15. aut 16. libras *Oryzæ* reciperemus. Commerciis itaque valde sterilibus existentibus, hinc ad *Moluccas* soluimus, & nobiscum ex Regis nobilibus quendam auximus, qui se Regis fratrem (at falso) gloriabatur. Iste recensabat nobis, huius de *Amboyna* Regis patrem 70. circiter vxores habuisse, concubinis exceptis: quem filius quoque in præsentia rex æmularetur, qui iam dum præter concubinas 40. legitimas coniuges aleret.

Die 14. *Albertus Pitert* sex naui *Ian Martis* obiit.

Die 16. sub noctem lineam transgressi mane *Ternatem* & *Tidorem* Insulam prospeximus.

Die 22. infra *Ternatem* Insulam orgijs 15. subsidimus.

Die 25. *Goeden Iacob* obiit, noctu in eadem Insula sepultus.

Rex Ternates cum splendido apparatu naues nostras speculatur.

Die 28. Rex *Ternates* ad naues nostras venit, quas tamen ascendere volebat, sed Almirantem ad se in *Karkol* suum vocabat. Quo facto, per interpretes diu confabulati sunt, adeo, vt spem conciperemus fore, vt Rex naues ingrederetur. Quod tamen is perpetuo negabat, varia comminiscens. Nam tum scalæ, quibus in naues ascenditur, incommodæ erant: quibus panno instratis, tum præterea tempus serotinum causabatur, quod faciendis, vt aiebat, precibus destinasset, cum sol iam occasui appropinquaret.

Die 29. Rex idem ad naues nostras 23. *Karkollis* probe instructis stipatus redijt. Pro sui defensione in naues 100. circiter tormēta ænea imposuerat: quo apparatu quasi triumphans naues nostras tertia vice obiuit, magno ænearum pel-

peluim & tympanorum longiusculorum strepitu impulsuque. His ita agitat-
tis, munitionem omnem nostram, tormenta, Musquettas, hastas & reliqua
nos intus adornabamus, & partem populi nostri in profundiores naues aman-
dabamus, ceteros in tabulatis superioribus collocabamus, qui contra impres-
sionem violentam, si quam facturi fors essent se paratos opponerent. Illorum
tamen nemo nauibus appropinquabat, præter *Karkollam* regiam. ipse autem
rex naues nostras minimè ingrediebatur, sed centurionem quendam mitte-
bat, qui per interpretem Almiranti nostro loqueretur.

Postea sub vesperam rex iterum ad naues appulit duabus saltem *Karkollis*
comitatus, quarum vna *Praucken* seu scapham vnā appendentem trahebat.
Rex ipse quidem naui nostræ quam proxime succedebat, alterā vero *Karkollam*
aliquousque in mare procurrere iubeat. Huius vector, cum longius abiisset,
scapham à *Karkolla* sua liberam fecit, & eandem in vnda sic fluctuare liberam
permisit. Tum rex Almirantem rogabat, vt in eam tormenti globum eiacula-
retur, & si fieri posset, glāde emissa feriret. Mandato itaque Almirantis glāns
ex tormento emissa, scapham penitus comminuit. Quo viso Rex valde gaudi-
sus est: cui Almirans indicabat, eadem facilitate se quoque *Karkollam* ipsam fe-
riturum & confracturum fuisse.

Die 29. sub vesperam *Reynartus Renart* sobijt, quem in littore sepeliri cu-
rauimus.

Die 30. Rex iterum ad naues appulit, sed habitu simplici, & apparatu mi-
nime regio, tentans, quid animi haberemus. Nam cum per emissam *Karkol-
lam* de accessu suo nobis indicium fecisset, postea vili scapha, ex *Karkolla* qua-
dam reuincta inter viros quatuor sedens aduenit, vt in isto numero Regem
esse minime nobis suspicari liceret. Cum ergo ipsum deinceps appulsurum ar-
bitraremur, incoram iam præsens erat. Nauem tamen nostram introire mini-
me volebat, sed in *Karkollam* transcendens, de varijs rebus quæsiuit, quarum e-
narratio hoc loco superuacanea sit.

Die vltimo spectrum in *Ian Mart* cubiculo, tantum tumultum concita-
uit, vt præfecti nostri inde exire cogerentur. Id sub noctem mediam erat.

Die lunij 2. officarij nostri ad Regem in terram egressi, muneribus eum
oblatis afficiebant. Hi reuersi nunciabant, garyophyllorum ibi satis esse: & in-
digenas postero die merces nostras spectatum venturos, & simul de emptionis
modo deliberaturos.

Die 3. Id præstitum incolæ venerunt. Merces quidem omnes viderunt,
sed de permutationis modo conuenire non potuerunt. Nam vnum *Baer* ga-
ryophyllorum 120. Regalibus octonorum æstimabant. cui summæ nostri mo-
derationem nullam sciebant.

Die 10. de victus quantitate detractum est, vt nimirum indies semel vel
pisces vel carnes, & ter oryzam pro cibo acciperemus.

Die 11. officarij nostri iterum egressi sunt, vt de æquiore censu cum rege
conuenirent. Sed quod diem illum festiuium haberent, nihil effectum est.

Die 12. officiariorum quidam cum nonnullis mercibus in terram egressi
sunt. Circa vesperam Rex ad naues redijt, nec tamen eas ingressus est, verum à
nobis inauratam *Musquettam* rogauit, quam honorariam facillè impetrauit. I-
pse vero, q̃ postea intelligebamus, pretiū eius in pendendo vectigali sibi detra-
hi iubebat, pro ea stipulans *Baer* duo cum semisse. Interim pro vectigali deci-
mas poscebat.

Die 18. Garyophylli primi nauibus oblatis sunt, duo nempe *Baer* aut non-
nihil plus. Hos vniuersos fere pro paruis vitris recipiebamus, quales agyræ ha-
bent. Horum 600. pro vno *Baer* garyophyllorum adnumerabamus.

Die ultimo ordo carnis & piscium iterum mutatus est, ut deinceps singulis septimanis bis saltem carnes, & toties pisces præberentur.

Julius.

Preterea garyophyllorum in Ternate.

Die 9. Iulij, secundum monetæ valorem, pretium garyophyllorum statutum est, *Baer* nimirum vnum pro 54. Regalibus octonorum. *Baer* autem hic 620. librarum erat.

Die vndecimo *Ternatenses* ex Insula *Tidore* reuertebantur, cuius pagum quendam spoliauerant, secum gladios nonnullos & scuta, quibus aures & crines cæsorū adhuc cohærebant, afferentes. Spolia hæc ante regem suum deponebant, vna cum captiua Lusitanica foemina, quæ pro mancipio damnata & diuendita est.

Die 24. *Ternatenses Tidorem* Insulam iterum obruerant, secum 5. præcisâ hostium capita, & captiuos aliquot adducentes. Ex his vnum in conspectu nostro trucidabant, cum iam naues egressi essent. Postea ex iisdem captis quoque alteri caput amputarunt, qui peregrinus erat, & commercij causa illuc venerat.

Rex naues perlustrat.

Die 25. Rex *Ternates* tandem naues nostras ingressus est: quas cum probe speculatus esset, Almirantem rogauit, ut ex sociis nostris aliquot in illa regione relinqueret. Loca nauium omnia adibat, & quicquid obuium erat, ipsi placere videbatur. Quin etiam in culinam cum irruisset, follem in foco inuentum, sibi dari petiit.

Quem cum accepisset, spiritum confertissimum in proprium os suum efflauit, ut nobis ex parte insanire videretur.

Die 28. Rursus ad nauem adiit rex: quam tam accurata diligentia dispexit, quasi eam totam empturus esset. Hoc vero sine præcipuo is redierat, ut nostrorum sociorum quosdam suos faceret. Sed ibi manere nulli voluerat.

Die 29. Ex *Banta* nauicula aduehebatur, de binis illic morantibus nauibus nuncium ferens, quod iam parte maxima onerata essent. Cuius tamen rei veritatem indubitata comperire non licebat. Nam iam à *Banta* ante 6. septimanas soluerant.

Augustus.

Die Aug. 4. iterum nonnihil mercium ad naues allatum est. Nos itaque rebus sic stantibus paulatim discessui nos adornabamus.

Die 5. Almiras terram adiit, ad regem, qui cum *Karkolla* sua in litore morabatur, compellandum.

Die 6. is iterum egressus est, merces varias Regi donaturus.

Die 12. Mercatores vniuersi ad naues se receperunt, ut exinde soluerent, & in patriam viam relegerent.

Die 13. Rex naues redadiit, de recentibus garyophyllis contracturus. Hoc die pro mercibus garyophyllorum 250. *Baer* commutauimus.

Quinam in Ternate remanserunt.

Die 14. 15. & 16. Rex cum Almirante tractauit & decreuit, ut è numero nostro viri quinque cum puero in Ternate remanerent. His merces aliquam multas cum magna pecuniæ summa reliqueramus, ut garyophyllos recentes commercarentur, & interea, dum naues nostræ redirent, pro mercibus permutarent. Horum qui post nos manserant, hæc nomina sunt: *Frânck Verdoes*, prætoris Amstelredamensis, *Wilhelmi Verdoes* pater, *Dirick Floris Harlemus*,

Iacobus Lambertus Amstelredamensis, *Ian Ians de Grol*, *Cornelis Adriaens*

Leodiensis, & tandem puer horum *Hendrick*

Ians Amstelredamensis.

DESCRI

DESCRIPTIO INSVLÆ TERNATES,

A BANTA 28. MILLIARIBVS DISSITÆ: CUI
annexa sunt pleraque memorabilia, à nobis i-
bidem obseruata.

TERNATE Insula rerum esculentarum val- Ternatē esculentorum valde sterilis.
de sterilis est. Nam pecora nulla alit, præter

Caberytos seu hircos, qui rari sunt, ut etiam
galline. Terra nec oryzam fert, nec frumen-
ta alia pinsendis panibus apta. Quos ex arbo-
re quadam quærere coguntur. Quam detrun-

cant, finduntque: fissa ligna malleo ex crassa arundine facto
tam diu pulsant tunduntque, dum farina decidat, lignorum
segmentis similis, quam sua lingua Sagge nominant. Ex hac Panis ex ligno.

panes pinsunt, valde candidos, magnitudinem manus ha-
bentes, quadrilateros. His pleraque sua commercia perficiunt:
Nam quicquid vendunt emuntque, per panes fit. Coquos
quidem & Bonanas arbores nonnullas fert, ut & limonia,
aurantiaque: Garyophyllos tamen copia maxima.

Minime piscosa regio est: sed esculentorum omnium
inanis. Incola satis quidem benigni & benefici sunt, sed in ro-
gando non nihil impudentes. Quia natura tum rex ipse, tum
eius plerique aulici sunt. Osores furti acerrimi sunt, adeo ut
deprehensum nullum impunitum dimittant. Furti pæna.

Cum aliquando in terra prodeambularem, accidit,
ut infans seu puer 11. vel 12. annorum folium unum aut al-
terum Tubac cuiusdam surriperet. Quo in facto cum præ-
henderetur, manibus post terga reuinctis per plateas publi-
cas deducebatur, pueris gregatim undecunque accurrenti-
bus, & in eius ignominiam patria lingua furtum ipsi sæpe ex-
probrantibus.

Lusitanorum hostes iurati sunt. Nam è regione Ter- Ternates Lusitanorum hostes acerrimi.
natis Insula Tidore, à Lusitanis confidetur & habitat.
Cum his assidue præliantur, & quoscunque corripunt, non
secus ac canes sæpe trucidant: sicut huius rei exemplum, dum
ibi essemus, vidimus die 20. Iulij Ann. 99. Nam Ternates
in Insulam Tidorem excurrentes pagum illic quendam per

vim obruerunt, & incolarum tres occiderunt, 43. vero captiuos abduxerunt. Inter quos & Regis Tidores cognatus erat, vir validus, annorum 21. qui vinc̃tus ad Regem Ternates abreptus, cum suam causam dixisset, iussus est, ut manus ibi laueret. Quod factururus, cum se in terram nonnihil inclinaret, à tergo assiliens quidam, incuruati tergo acinacem tam valida vi impulit, ut humi vñuersus sterneretur. Quo fact̃o, alius quoque accedens, tanto vulnere prostrati corpus diuisit, ut vñuersus pulmo cum ipso hepate erump̃ret. Qua tyrannide completa, cadauer eius de Prau seu nauicula religarunt, & eam liberam cum alligato pondere vnde mandarunt.

Regis palatium.

Palatium Ternates Regis ex lapidibus constructum est. Ante quod parua edicula stat, tormento grandi imposito conspicua, quod olim Capitaneus Draco necessitate sic poscente ibidem e nauis exturbauerat, incola verò deinde eruerant.

Tela & arma.

Cetera alias ades ex crassa arundine condita sunt, quas findunt, & singulari industria intorquent. Tela incolarum praecipua sunt, lignea aut arundinacea hasta, quas manibus expeditissimè & violentissimè vibrare sciunt. Gladij etiam longi, latique, quibus cum scutis oblongis non secus ac ex asseribus paratis, & 4. fere pedes aquantibus vtuntur. Nonnulli illorum Musquettis etiam vtī sciunt, sed pauciores. Nam ibidem nullas habent, praeter, quam, quas à Lusitanis captant.

Eclipsi comparente qui se gerant.

Quod si aliquando Eclipsis vel solis vel Luna accadat, tum misere plangunt dolentque & eiulantur, quod persuasum habeant, vel Regem ipsorum, vel primatem alium moriturum. Quod ipsum quoque nostra commorationis tempore factum est. Nam sexto Augusti circa octauam vespertinam cum Luna obscuraretur, motus & gestus miros edebant, tum clamando & vociferando, tum precando, tum tympana & pelues pulsando, tum mœrorem omnem, omnem consternationem exhibendo. Cum ergo à nobis rogarentur, qua causa tantopere plangerent, reposuerunt nobis, Lunam iam obscuratam

ratam aut ipsi Regi, aut cognato eius proximo alicui, aut consiliario primario mortem portendere. Obscuratione consummata, si nec Rex, nec amicorum quisquam mortuus est, tum festum solenne agunt, & postero die processione publica circummeunt: in cuius prima parte nonnulli porcellanas gestant. Hos sequuntur alij cum hastis, bipennibus, Musquetis, & sclopetis. Post hos tres Lampades feruntur ea forma, qua apud nos vna terra sancta pingi solent. Deinceps puer quidam Regio habitu vestitus sequitur, quem alius cum umbella aurea anteambulat. Tandem magna caterua foeminae sequuntur, tam iuvenes, quam annosae, eleganter decoratae & polita. Quo processu declarant, apprime se gaudere, quod Eclipsis illa nemini primorum fatalis fuerit. Cum his ipsis commemorassemus, quod in nostris regionibus homines vel Luna vel Solis eclipsin futuram praevidere & praedicere sciret: rem hanc aut impossibilem esse, aut penitus miraculosam, contenderunt.

Pisces grandiores capturi, hac arte utuntur. Pisciculos primo minutos retibus concludunt. His captis, arundinem longam surrectam in naucula proram statuunt, in cuius summitate foramen excisum est, per quod funiculum hamo donatum demittunt. Hamus vero folio aliquo contextus est. Sic ergo funiculus vento ante nauculam propellitur. Postea ad funiculum piscaturus considens, pisciculos aliquot hamo obijcit recta supra aquam suspensio. Quo dolo maiores pisces fallunt & inescant, dum capiuntur. Sed & ad captandos eos corbis utuntur, quos in fundum emittunt. Ubi si diutius fuerint, de scapha deorsum in aquam prospiciunt, & an pisces aliqui capti sint, observant. Quod si qui insint, tum ex scapha quis in undam exiliens, corbem cum piscibus ex fundo attrahit. Hic si quis roget, qui fieri possit, ut corbem, infra undam 15. 16. 17. orgyis in fundo iacentem, videre, & an pisces insint vel non, discernere piscator possit: hic sciat, eius loci aquam tam claram & pellucentem esse, ut anchora quoque navium in fundo expressissime videri queant. Nec hoc saltem, verum etiam obnatantes pisces quoquoersum accurate

Modus capiendorum piscium maiorum.

ratè obnotari posse, pernoscat. Nam unde fundus tam clare prospici potest, ac si unum saltem pedem à contuentis oculo distaret.

Rex ut templū
adeat sacrificia-
urus.

Rex templum, Musquitam, sacrificij offerendi gratia aditurus, ante ambulonem puerum, humeris gladium gestantem, habet. Idem altera manu hædum ducit. Hunc pars militum regionum sequitur. Post hos alius thuribulum præfert. Hunc ipse Rex insequitur, cuius capiti pro arcendo sole Tiresol seu umbraculum obtenditur. In latere regis stipendiarij quidam milites volantia vexilla erigunt. Ubi ad fores Musquitæ ventum est, ollæ seu cacabi aliquot aquarij stant, ex quibus tum manus, tum pedes lauant, priusquam ingrediantur. Ingressi, vestem puram candidam ante se humo insternunt, in quam genibus prouoluti manus complicant, & facie terram incuruati aliquoties attingunt, secum nescio quid leuiter motis labris demurmurantes. In templi medio suggestum, panno candido constratum, stat. Campanarum locotympanum quoddam grandius suspensum est, quod adactis fustibus pulsant. Campanam tamen etiam ad minimum in templis unam habent, sed pistillo carentem: quam re alia percutiunt, si necessitas sit.

Nauis regia
qualis sit.

Hac pulsata, omnes confluunt, tum diuites, tum pauperes, alij hastis, alij gladijs & scutis, nonnulli Musquetis, quidam sclopetis simplicibus, qui tamen rarissimi sunt, minitabundi. Karkol regia utrinque ambulacris seu circuitibus ex arundine Hispanica obsepta est. Hi ab illis occupantur sclauis, qui remos ducunt seu trahunt, binis una semper confidentibus. Sed & intra ipsam nauem remiges sunt, apud quorum singulos fasciculus iaculorum depositus iacet. Remorum loco spathas ligneas adhibent, & aquam ex latere decutiunt. In parte Karkollæ superiore, tympanistæ & peluicrepi consederunt. In eadem 7. ex metallo fusa tormenta conduntur: ut & surrectæ longæ hastæ statuuntur, nostratibus longe proceriores. In eadem quoque lectulus, aureis tegetibus instratus est: ad quem ferrei regis thoracis pars anterior & posterior una cum galea suspensa harebat. Supra tegetem aureo filo intertextam

tam rex nonnunquam considebat, aliquando cubabat: apud quem semper proximus erat, qui ventulum ei faciebat. Hic breui & crassa statura vir erat, capite grandi & monstrosè notabilis. Rex hic potentissimus est, sibi subiectas Insulas circiter 70. habens. Qua causa à subditis suis quoque insigniter colitur & estimatur.

Die 19. ad complendum nostrum iter Ternate soluiimus.

Die 21. iuxta Insulam quandam Macha dictam, & inter Moluccanas numeratam, lineam transgressi sumus.

Hollandi Ternate abeunt.

Die 22. carnarium vltimum prandium nobis fuit, cum iam nihil eius superesset, præterquam quod semel bisue sufficeret. Quod ergo comederemus iam nihil supererat præterquam olei modicum, & induratus panis, qui vermiculis scatebat, oryzæ itidem modicum, & nonnihil aquæ, cū vini cyatho vno.

Die 30. Insulam Obā prouidimus, ad cuius partem aquilonarem transmisi-
mus. Hæc satis magna videbatur.

Die 6. Sept. latus Insulæ Obæ occidentale tenuimus: quo loco tot tamque crebræ confusæ Insulæ comparebant, vt commode numerari non possent, breuijs multis horridæ, vt inter ipsas propè inuolueremur. Hæ Insulæ ad austrum grad. 2 $\frac{1}{2}$. à linea sitæ sunt.

Die 10. Caseus 7. librarum 12. florenis & 10. Stiberis venditus est.

Die 11. sub Insula quadam ad Obæ occidentem anchoras misimus: quo loco plures Insulæ conspiciebantur, nobis non cognitæ, quod nauticæ mappæ ibi duas saltem monstrarent. Ibi tamen anchoris fundus valde idoneus erat, vt qui orgiarum 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. & 23. arenam solidam contineret. Postero mane hinc rursus emouimus.

Die 12. sub eadem Insula anchoras iterum iactauimus, quod Ian Martß naue sua à nobis abiisset, vadū & transitum ibi quæsiturus. Qui tamen postero die infecta read nos redijt, cum reuersionis signum ab Almirante tormento factum accepisset.

Die 13. Ian Martß reuerso vela promouimus, circa meridiem tamen anchoras iterum iactare coacti, quod propter defubito coortum ventum aduersum Ian Martß nos assequi non posset. Eo tamen circa vesperam appellente, iunctim processuri propter multa obiecta breuia 9. 10. 12. & 15. orgijs iterum cō-
sistere compulsi fuimus.

Die 14. paulum progressi à meridie iterum anchoras fecimus. Eo loco cum Prau quædam à terra appelleret, interrogati qui eam agebant de loco, Insulam Bankore vocari responderunt, & alteram huic vicinam Sabobe & regionem illam omnem breuijs periculosam esse. Ex quibus nos ergo vt extricaremur, versus Saboben Insulam cursum defleximus, vt ibi aquam, & cætera cibaria nobis reficiendis necessaria compararemus. Rex huius loci post Saboben in Insula quadam Mithare dicta sedem habet. Hæ Insulæ ad lineam australem partem 2. grad. sitæ sunt.

Die 16. hinc soluentes ad Insulas has rediuiimus, vnde modo veneramus. A meridie cum nonnihil quieuissemus, circa horam primam porro promouimus, & circa vesperam anchoris iterum desedimus. Quo loco, qui summo malo erant, vltra 30. Insulas numerabant, quas vniuersas cinctim obiuera-
mus, spatio milliarium 14. vel 15. & tamen ex his nos extricare non poteramus.

Die 17. mane perreximus vento austroeuro perflante: tandemq; diuino auxilio ex Insulis euasimus, per viam angustam perrumpentes, & ex latere tres paruas insulas relinquentes, ex quibus porrectissima breuia in austrum excurrebant. Hoc loco incendium alicubi ingens conspiciebatur: cui simile in aperto oceano quoque aliud à meridie comparebat. Vento tamen commodo utebamur, & nostro iudicio à terra 4. milliariibus aberamus.

Die 18. sub diem terram quandam eminentem prouidimus.

Die 22. Eandem attigimus, ad cuius ortum cum transnauigaturi essemus, ventis refragantibus impediti nequiuimus. Decreuimus itaque cum *Ian Martß* ad eius partem septentrionalem trāsmittere; & iuxta occasum eandem collectis velis ambire.

Die 23. *Ian Martß* fundo prope subsedisset, cum vix duo cum dimidio fila superessent. Scapha tamē se inde rursus eruerunt, cum bona & sedata tēpestas esset. Tormento itaque eliso nos de eodē loco cauendo admonuit, & naue sua simul ipsemet ad nos appulit, recensens; quod 6. quidem *Prau* seu naues vidisset, cum nulla tamen colloqui potuisset. Nec quicquam, quā illa Insula esset, aliunde comperire sibi licuisset. Nostrū tamen aliqui eam Insulam *Boeroen* putabant. Eadem nocte *Ian Martß* in fundum penitus impegerat, vt naus anchoris inde euoluendā & eruenda esset. Ibidem de naui sua asserem seu tabulam auulsam perdebat, naue tamen alias integra adhuc & solida, nec vlla fissura diducta.

Die vigesimo quinto, *Ian Martß* nauatē in terram exscenderunt, & cum hominibus collocti sunt, qui terram eam *Tabocke* nuncupabant. Ibi multum oryzæ, frequentes capræ gallinæque erant. Terra lata & magna erat. Nam nostra opinione secundum eam 30. fere milliaria decurreramus: cuius nendum terminos videre licebat. Via ergo, qua veneramus, nobis remeanda erat.

October.

Calend. Octobr. cuilibet mensæ cantharus vini vnus porrectus est, in testimonium gaudij, quod orientalem terminum *Labockæ* Insulæ exuperassemus: ad quem plures aliæ Insulæ conspiciebantur. Illa nocte *Ian Martß* eodem loco fundo impegerat, ira, vt prora quidem naus inniteretur, puppis vero libera nataret. E puppi itaque anchoram excutientes, ex fundo nauem auulserunt. Anchoram extracturi confractam viderunt. Frustra tamen vtraque in nauem receperunt, quod vinculis validis illa connexa haberent.

Die 2. 3. 4. grad. 2. in lineæ austro eramus, eo ventis procellosis compulsi. Solem ibi directo in Zenith habuimus.

Die 5. *Salomon Diricks* Harlemus obiit.

Die 6. oryzæ reliquum omne insumptum est, ita, vt quod ageret coquus, iam nihil esset. Præter panem ergo aridum, & aquam, & vini cyathum, cum melle modico, nemo quicquam accipiebat.

Die 9. panis quantitas aucta est, ita, vt 5. libras 5. diebus quiuis acciperet. Hoc die asellum nouissimum absumpsimus.

Die 10. singulis mensis singulæ vini mensuræ datæ sunt, quod præter aridum panem iam comedendum nihil superesset.

Die 12. *Wouter Egberts* de *Breuuolt* tormentis præfectus est.

Die 16. cuilibet pro septem diebus panis libræ 5. cum dimidia decretæ sunt.

Die 17. *Ionckos* duas vidimus, cum ad partem Orientalem *Botton* nauigaremus. Hic altitudo 5. grad. 6. minut. erat. Meta itaque antiqua currebamus. Nam & tum temporis, cum *Amboynam* pergeremus, hanc ipsam quoque Insulam

fulam tenueramus, sub 5. gradu sitam. Iuxta hanc Insulam *Botton* tres aliæ versis ortum magis declinantes sitæ sunt, à quibus multa breuia defluunt. Quare in *Amboynam* nauigaturis, eæ Insulæ relinquendæ sunt, & secundum *Botton* procurrendum. Vbi progressis duæ aliæ quoque Insulæ occurrunt septentrionaliores, intra quas ipsas quoque decurrendum est, propter breuia illa, quæ ex tribus Insulis dictis excurrunt.

Die 20. angustias *Selebes* & *Soles* transiimus: apud quas mediæ obuersantur duæ Insulæ, milliæ vnum à se inuicem distantes, intra quas transmitti oportet. Ibi vadum esse apparet, quod *Prauiis* transnauigant. Locus hic à *Botton* 30. milliariibus distat, vbi in reditu multæ Insulæ ex latere relinquendæ sunt, quæ altitudinem grad. 5. & minut. 50. habent.

Die 21. altitudinem grad. 5. minut. 50. in *Selebes* parte australi habuimus. Terra hæc præcipuè secundum Aquilozephyrū & austroeurum portenditur. Hoc die reliquæ omnes carnis infumatæ appositæ sunt, singulis mensis singulas vini mensuras accipientibus.

Die 22. Insulam *Selebes* transiimus, quæ magna ex parte in Aquilozephyrū & austroeurum porrigitur, ad angustias longior; in cuius antica parte terra depressa sita est, quam alia elatior & eminentior, montibus & collibus valde inæqualis excipit. Terra hæc versus austrum sub grad. 5. minut. 56. sita est: ad cuius occidentalem faciem si 8. vel 10. milliariibus secundum littora procedatur, collis rotundus & concavus apparet, qui è longo, extra terram quidem illam positus videtur, sed propinquius contuentibus in ipsa illa terra situs depræhenditur. Hinc quæ anteiacer regio, humilis & depressa est.

Die 23. per breuia quædam transiimus, quorum aqua altitudinem 6. tantum orgiarum haberet, vento incitati austrozephyro, sub altitudine 5. grad. 56. minut. à terra milliariib. 18. Ibidem Insulam ad septentrionem sitam non magnam conspiciamus.

Die 24. circa meridiem non nihil oryze & vini cantharū vnum accepimus. Hæc prima dies fuerat ab Aug. 30. qua terram nullam prouidebamus.

Die 25. sub noctem vento aquilozephyro iterum breuia quædam transiimus, 20. orgias profunda. Hic nostro iudicio à *Selebes* occidentali latere 90. milliariibus aberamus.

Die 29. Terram quandam prospeximus, quæ nostra opinione *Madura* erat, vbi captiui detenti quodam eramus. Bolide emissa, profunditatem 40. & 50. orgiarum habuimus.

Die vltimo, iterum ferculum ex oryza nobis præstitum est. Terras quidem quoquouersum frequentes vidimus, sed quæ essent, indicio nullo comperire potuimus.

Die 2. Nouembr. longitudinem terræ *Madura* affecuti sumus: ad cuius septentrionem Insula *Laybock* erat. Hæc à se inuicem interuallo milliariū 18. distabant. Intra has medias permeantes, nullo die terras non vidimus.

Die 5. iuxta Insulam *Carman Iauæ* processimus, quæ ab Insula *Laybock*. 20. circiter milliariibus abest: ibi bolidem misimus, & fila 30. 35. 40. 45. & 50. fundi optimi tenuimus.

Die 9. aliam rursus Insulam præternauigauimus, quæ à *Carman Iauæ* versus aquilozephyrum 20. milliariibus abesse videbatur.

Die 13. ad *Iaketram* venimus, vbi pro nauibus eodem illico die oryzam pro sedanda fame impetrauimus. Ibidem quoque vice Almirantem iam ante menses tres ex *Banta* soluisse, comperimus.

Die 16. *Iaktra* recessimus, ut naues recenti aqua reficeremus. Eo loco *Chinenses Arecka* & oryzam sufficienti quantitate nobis attulerunt: quibus oryza libram vnam 5. nummis soluebamur.

Holl. *Bantam*
venimus.

Die 17. Hincin *Bantam* promouimus, ubi duas *Zeelandicas* naues, Montemlongum, & Solem offendimus, quæ mensibus octo & diebus decem ad *Bantam* moratæ fuerant, & sub aduētū nostrum recentem aquam haustum alio secesserant. Hi etsi omnia permutauissent, nihilominus tamen parum lucri fecerant, cum ultra 60. onera piperis *Garyophyllorum*que non conquisiuisent, & ex socijs 55. perdidissent.

December.

Die 19. *Bantam* venimus, valde accepti familiariter: ita ut *Ian Martß* 5. Decembr. primam piperis quantitatem acciperet, saccis inclusam: quorum quilibet libras 50. pendebat. Saccus quilibet soluebatur, primo 4. cum dimidio, deinde 4. tantum regalibus octonorum. Macem & *garyophyllos* secundum *Baer* pondus, quod 500. librarum erat, mercabamur: macem quidem pro 80. *garyophyllos* autem pro 65. Regalib. oct.

Aromatum in
Banta taxa.

Ianuarius An.
1600.

Die Ianuar. 15. An. 1600. *Almirans* noster cum primoribus *Bantanis* erat, & eosdem muneribus afficiebat. Cum quibus postquam de commerciorum libertate contulisset, & de omnibus conuenisset, bona ipsorum pace & venia discedens, *Gubernatori* ciuitatis *Bantam* scapham illam dono dedit, qua in terram egressus erat. Hæc panno rubro coccineo intecta erat. Qua tamen ipsi pari nobis cum commoditate uti non poterant.

Die 20. mercatores nostri ad naues reuocati sunt, quod merces propè omnes diuendidissent.

Die 21. mercatorum adhuc vnus cū pauco holoserico egressus est, quod breui ibi tempore vendiderat, & pro pecunia illa 20. saccos piperis mercatus fuerat.

QVÆ RATIO AVT CONDITIO CIVITATIS BANTAM SIT.

Quæ in politia
Bantana pecu-
liaria sint.

Quod politiam *Bantanam* attinet, ea præter aliarum gentium consuetudinem magna parte peculiaris est. Nam si quis ibi ditior & opulentior moritur, seu is liberos reliquerit aliquos seu nullos, tum Rex & uxorem viduam, & orbos liberos cum omnibus relictis facultatibus possidet, sibi que vniuersa ascribit, & uxorem sclauam facit. Hanc aut filiam si quis *Chinensium* licitatur, tum eidem condicō pretio venumdatur. Qui si vna coniugaliter diutius conuixerunt, & sibi liberos procrearunt, tum persæpe eandem denuo aleam subire coguntur: comprimis autem, si rex comperiat, facultatum aliquid relictum esse. Contra quod incommodum diuitibus nullum aliud remedium paratum est, quam ut suis liberis mature de coniugibus prospiciant,

ciant, ut hoc pacto relictorum à parentibus bonorum heredes succedere possint. Vnde fit, ut persæpe nedum duodecim annos nati in matrimonium abstrudantur. Et quod maioris admirationis est, tot annorum puer frequenter duabus ternisue uxoribus coniugatus est, prout parentes eius facultatibus magis minusue pollent. Quæ omnia eum in finem ita fiunt, ut sua bona regi eripere, & heredibus legitimis impendere possint.

Commercia & negotiationes quod spectat, valde fraudulentæ & furtivæ sunt tam Chinenses, quam Iavani, ita ut & ponderi improbo frequenter studeant, & piper lapillis aut arenis adulterent, quò id ponderosius & maioris pretij faciant. Tum etiam in verbis impostorij, insidiosæ & inconstantes: ut & in factis crudeles ferique sunt. Nam si quandoque accidat, ut per mutuas altercationes alter alterum occidat, & obtruncet, tum is porro hominum viutorum nulli parcit: verum, cum sibi vicissim certo moriendum præsciat, primis furijis insistens confodit & perimit, quicquid usquam obuium est, nec cuiusquam respectum habet, seu vir, seu mulier, seu infans etiam materno utero adhuc abditus sit: dum tandem populi conseritim irruentis frequentia edomitæ vinculis stringatur & coerceatur. Captus, illico ad Governatorem ciuitatis abripitur, ubi causa audita, & de hac iudicio breui habito ad mortem condemnatur. In condemnati ergo pectus illico Cris seu pugio ad capulum usque imprimitur, ut exanimis in terram prouoluatur. Quanquam raro eueniat, ut viuis capiatur quispiam. Nam eousque latrocinando fere deserviunt, dum violenta cade à populo vicissim obtruncantur.

Quales Bātani
in contractibus.

In factis crudeles.

Die 21. Banta soluiumus redituri in Hollandiam. A meridie vero propter continuam pellaciam considerare coacti sumus, circa vesperam vento leui oborto prona uigantes.

Die 26. dispensario aquæ occepta est seu potus, ita, ut singuli indies aquæ cyarhos 6. vini seu Arack. 3. acciperent: quo tempore ex Iauanis Insulis nondum omnino excesseramus.

Die 28. altitudo graduum 8. erat. Sub vesperam ventus spirabat occidentalis.

Die 3. Febr. ventum nacti austrozephyrum, huius oppositum consecrati sumus.

Februarium.

V. P A R S I N D I A E

Die 4. altitudinem 10. graduū tenuimus, nec porro nisi ad austroeurum contendere poteramus, vento scilicet placido ex occasu perflante.

Die 12. chirurgorum primarius, Christophorus obiit.

Die 14. solem verticalem habuimus sub gradu 13. min. 12.

Die 16. Thefferarius *Ian Pieters*, natione Anglus, in naui *Ian Martij* obiit.

Die 26. altitudo 19. grad. erat, cum vento placido & nobis commodo. Cursum ergo versus Zephyroaustum direximus.

Die 27. in nauem Amsterdam volatilis auis illapsa captaque est.

Martij. Die 3. Martij altitudinem 23. grad. & 50. minut. tenentes, vento optato promouimus.

Die 16. altitudo 35. grad. erat. Hinc ergo in aquilozeephyrum pertendimus.

Die 18. plerique officarij à primo vsque ad decimum sextum, cum excubiarum tempus effluxisset, quilibet cyathum vnum *Aracka* mandato Almirantis accepit. Hoc loco vento Aquilonio flante, altius conscendere quam ad Zephyroaquilonem non poteramus.

Die 19. nautæ vulgares & ipsi conati sunt cyathum vnum *Aracka* finita nocte impetrare, sicut antea officarijs contigerat. Quod tamen illis negatum est. Potestas illis tamen data, vt cyathum vno pauciores de die captantes, sub noctem pro suo arbitrio eundem postularent.

Sic ergo deinceps officarij cæteri 4. hi vero tres tantum pro vno prandio vel coena accipiebant.

Die 22. vento commodo austroeuro flante, versus aquilozeephyrum feliciter contendimus.

Die 23. *Ian Iacobß* de *Medenblick* in naui Amsterdam obiit.

Die 26. Tempestas grauior cum aquilozeephyro increbuit.

Die 29. Ex septentrione ventus iterum secundus se nobis obtulit, vt nauigatio probè succederet. A meridie & diebus sequentibus tam dubius & inconstans ventus flauit, vt magis ambiguus ne in nostris quidem terris esse potuerit. Pro sententia ergo nauigantium à *Cabo de bona esperança* versus ortum ad 200. milliaria aberamus.

Aprilis. Calend. April. tempestas ex occasu ingruit.

Die 2. Festum paschatos celebrauimus, ouorum loco fabas minusculas & pisces siccatos cum mensura vini Hispanici vice *Aracka* singulis mensis capientibus.

Die 3. viator in *Ian Martij* naue, *Ian Iansß* de *Osnabrug* obiit.

Die 6. ex aquiloeuro ventus nobis aspirabat optatus, qui tamen diu non continuabat. Eo enim loco venti valde inconstantes esse solent.

Die 13. terram de *Cabo* versum eorum è milliariis propè 70. prouidimus sub altitudine 34 $\frac{1}{2}$. grad. velificantes. Vbi tum bolidem mittentes fila 80. notauimus, cum tamen nos à terra milliariis 5. abesse arbitramur. Vento itaque Zephyroaustro perflante à terra longius digressis, tempestas aduersa oblata est.

Die 17. nautæ rationem inibant, *Cabo de bona esperança* 68. milliariis à nobis distare.

Die decimo nono, ex occidente iterum orta tempestate concussi sumus.

Die 22. altitudo 37. grad. 40. minut. fuit. Cursum nostrum ad transmittendum *Cabo* direximus.

Die 24. Terram propinquam vidimus: à qua tamen recedentes, ultra austrozeephyrum promouere non potuimus.

Die

Die 25. ventus commodus ex austro spirare cepit primo, deinde ex ortu & meridie medio: tandem ex ipso ortu.

Die 27. Altitudinem 34. grad. 40. minut. tenuimus ad *Cabo* latus occidentale, à quo nautarum supputatione 16. ferè milliariibus aberamus, vento priore adhuc perflante.

Cal. Maij ex austro commodum iterum ventum adepti, altitudinem 32. *Maij.* grad. tenuimus.

Die 9. altitudo 22. grad. 5. minut. erat: vbi multas *Trombas* fluuare vidimus, quas circa *Cabo* apparere sueuissè commemorant. Ventus erat aquilozephyrus.

Die 16. Insula *S. Helena* nobis sub meridiem conspecta est: de qua visa confestim omnes gaudio perfusi fuimus.

Die 17. infra terram manè nauem quandam conspicati sumus, quæ classis Lusitanicæ prætoria erat. Hæc in stationem *S. Helena* festinabat, qua tres quoque aliæ naues iam confederant: ita, vt nos portum antiquum tenere cogeremur, quæ vallis primæ est, ad angulum aquilozephyrum adiri solitæ. Ab illis ergo nauibus tanto interuallo distabamus, quantum emissâ scopeto glande teneri potest: ad quas colloquiij causa viros quatuor emisimus. Qui quid expediuerint, mihi compertum non est. Hac ipsa vespèra nauis alia quoque appellebat, iuxta nos quamproxime considens, ita, vt mutuo colloqui facile possemus. Hi qui essemus rogantes, cum nos Hollandos cognouissent, qui ibi refectum nos moraremur, loco se iterum emouerunt, & versus aquilozephyrum in penitiorem oceanum à terra procurrerunt.

Die 18. Quatuor è nostris viri in *S. Helena* Insulam egressi sumus, quam altis montibus præruptam, & subiectis crebris vallibus conspicuam, eamq; frequentibus feris, vt damis, apris & similibus confertam vidimus. Ibi quoque aquæ inuasandæ spem caperamus: sed eandem breui irritam amisimus. Nam qui in nauibus cæteris appulerant, terram & eius accessum dispositis excubijs seruabant, vt nobis aditus non pateret. Quare hauriendæ aquæ fiducia nobis valde tenuis erat.

Die 21. ipso pentecostes die inde iterum soluimus, summo reuidentæ patriæ desiderio. Cum vix portu excessissemus, eundem alia illico quoque nauis incurerat, quæ iam in statione sexta erat. Cursum ergo nostrum intra occasum & septentrionem impellebamus. Cæterum ipsam *S. Helena* Insulam quod attinet, terra sane fertilis & salubris est: ad quam piscium multitudo ad miraculum vsque frequens captari facile potest, qui plerique *Makarellen* sunt, aut minores, alij pisces forma præsemorum: vbi & aliud genus est, corpore æque lato & panko.

Die 25. Altitudo 13. grad. erat. Ventus spirabat Aquiloecurus; sed non diutinus, verum breui Austroecurus fiebat, qualis fere perpetuo durabat, postquam *Cabo* transmississemus.

Die 30. manè Ascensionis Insulam vidimus versus austrum à lineâ grad. 8. sitam, sub qua vesperi anchoras fecimus. Sub noctem quosdam in terram exposueramus, qui eam lustrarent. Postero die ad illam quaquauiusum peruadendam rursus alios emisimus. Sed ibi pro nauibus nulla aqua erat. Insula hæc scopulis plenissima est, quorû aspectus carbonès fabrorum exustos referebat. In eadem apros quosdam conspeximus, magna admiratione. Nam vnde victitarent, colligere nulla ratione valebamus, cum ibi nec arbores, nec herbarum quicquam aut graminum emergeret.

Ibidem plurimæ quoque aues, Lati dictæ, conspectabantur, quas fustibus cædebamus.

Ibi populo omnia libera & propria dabantur, quæcunque captarent. Testudinum quoque illic copia erat, quarum quatuor nauibus intulimus, adeo grandes, ut una 400. libras pendere existimaretur. Nec piscium ibi penuria erat.

Vltimo Maij, ex *Ascensione* soluentes, porrò in patriam contendimus vento bono Austroeuro perflante: vbi cursum nostrum versus aquilocephurum direximus.

Postremo tandem, post infinitos labores & pericula; ex annonæ potissimum defectu profecta, binæ hæ naues in *Texelia*, & hinc porrò, postquam exoneratæ essent nonnihil, in Amstelredamo feliciter appulerunt, ingenti sanè illorum gaudio, quorum eas saluas venire intererat. Sic ergo vniuersæ illæ octo naues, quæ Calend. Martij Ann. 1598. simul expeditæ in Indiam Orientalem procurrerunt, magno patriæ commodo & emolumento saluæ & felices reductæ sunt. Pro quarum salute, & ex tot vndiquaque ingruentibus periculis euasione, Deo æterno æternæ gratiæ & laudes assertæ.

*Novissima 2.
naues dormire
deunt.*

DECLA-

DECLARATIO ET EXPLI-
CATIO VOCABVLORVM QVORVN-

DAM MALAYCORVM, QVAE LINGVA VNI-
uersae Indiae Orientali vſitator est, non ſecus ac apud nos Gallica. Quam qui
callent, vbiuis fere verſari commode queunt. Luſitanicæ quoque
linguæ peritia ibi valde commoda eſt, cum interpretes
vbiuis Luſitanicam callentes re-
periantur.

A.

Alforcees,	<i>Terebra.</i>
Addollaley,	<i>Frater.</i>
Arys,	<i>Dies.</i>
Aly,	<i>Illic.</i>
Ayam,	<i>Gallina.</i>
Ada,	<i>Habeo.</i>
Arynga,	<i>Lumen.</i>
Ambel,	<i>Accipe.</i>
Addeparapas,	<i>Soror.</i>
Apon,	<i>Calceus.</i>
Anton,	<i>Dentes.</i>
Ampo,	<i>Venenare.</i>
Apy	<i>Ignis.</i>
Alys,	<i>Palpebra.</i>
Abbacatta,	<i>Quid dicitis.</i>
Aſſa,	<i>Tamarindi.</i>
Alia.	<i>Zinziber.</i>

B.

Backeyen,	<i>Brachium.</i>
Backy,	<i>Pes.</i>
Blouvvaer.	<i>Foris.</i>
Bevvangdarner,	<i>Sanguinem mittere.</i>
Bilby,	<i>Emere.</i>
Benue,	<i>Occidere.</i>
Balmarys daula,	<i>Pridiè.</i>
Bebe,	<i>Anas.</i>
Bengo,	<i>Macis.</i>
Botonuum,	<i>Inuentum.</i>
Balmary,	<i>Heri.</i>
Berny,	<i>Dare.</i>
Batta,	<i>Later coctus.</i>
Bafaer,	<i>Magnus.</i>
Bedyl,	<i>Bombarda.</i>
Bayck,	<i>Bonum ſeu merx.</i>
Baeſart.	<i>Magnus.</i>
Barapa,	<i>Quot, quāmultum.</i>
Bygimana,	<i>Quid agitur.</i>
Bauuin,	<i>Cedere.</i>
Barappe itu,	<i>Quanti hoc.</i>
Bacabaren,	<i>Iam.</i>

Beeff,	<i>Adeſtne.</i>
Buda,	<i>Infans.</i>
Bariing,	<i>Ponere.</i>
Bretoun,	<i>Facere.</i>
Bantel,	<i>Puluinar.</i>
Banges,	<i>Surgere.</i>
Backelay,	<i>Bellare.</i>
Bras,	<i>Oryza.</i>
Balacca,	<i>Dorſum.</i>
Baon,	<i>Humeri.</i>
Brat,	<i>Graue.</i>
Bantaren,	<i>Mori.</i>
Byte ſecata,	<i>AEgrotus ſum.</i>
Batu,	<i>Lapis.</i>
Baccalayo,	<i>Pugillare.</i>
Baccar,	<i>Adurere.</i>
Betangia,	<i>Interrogare.</i>
Banghe.	<i>Multum.</i>
Beta babpa.	<i>Pater meus.</i>
Borron.	<i>Auis.</i>
Bange.	<i>Multum.</i>

C.

Combaly,	<i>Reſerte.</i>
Carboo.	<i>Bubalus.</i>
Camby,	<i>Hircus.</i>
Caruguanler,	<i>Miſericors.</i>
Chyny,	<i>Soluere.</i>
Citghel,	<i>Paruus.</i>
Caiumains,	<i>Cinnamomum.</i>
Capyer,	<i>Calx.</i>
Chynta,	<i>Mæſtus.</i>
Capelle,	<i>Caput.</i>
Cayo,	<i>Pileus.</i>
Catſion,	<i>Puer.</i>
Calappen,	<i>Nuces.</i>
Cadda,	<i>Sacerdos.</i>
Catgha,	<i>Elephantus.</i>
Calamp,	<i>Penna.</i>
Cartas,	<i>Papyrus.</i>
Chiinſim,	<i>Annulus.</i>
Corni,	<i>Sacci.</i>

Caluc.

58 DECLARATIO VOCABVLORVM

Caluenneten,	<i>Acicula.</i>	Ican,	<i>Piscis.</i>
Cras.	<i>Fortis.</i>	Iouval,	<i>Vendere.</i>
Capal,	<i>Nauis.</i>	llan,	<i>Perdere.</i>
Cemoeda,	<i>Proxenetæ.</i>	Iarylary,	<i>Digit.</i>
Cheehoo,	<i>Pigritia.</i>	Iacca,	<i>Pepones longi.</i>
Caiu Lacca,	<i>Cera Hispanica.</i>		K.
D.		Kareya,	<i>Laborare.</i>
Darna,	<i>Sanguis.</i>	Kytab,	<i>Libri.</i>
Dirimguo,	<i>Calamus arom.</i>	Kokodang,	<i>Pilus.</i>
Dyngyn,	<i>Aroma.</i>	Kiunal,	<i>Nescere.</i>
Dalan,	<i>Est.</i>	Kytchyl,	<i>Paruus.</i>
Damare,	<i>Eligere.</i>	Koko,	<i>Garyophyllus.</i>
Dusta,	<i>Porrigere.</i>		L.
Doduer,	<i>Attendite.</i>	Lora,	<i>Vitrum.</i>
Dyem,	<i>Silere.</i>	Lambyder,	<i>Labra.</i>
Dya,	<i>Ipsa.</i>	Lepas,	<i>Liberum dimittere.</i>
Domba,	<i>Ouis.</i>	Lada,	<i>Piper.</i>
Dymana,	<i>Merx.</i>	Lampa,	<i>Obliuisci.</i>
Dep.	<i>Nos.</i>	Lalyer,	<i>Caro.</i>
E.		Lande,	<i>Vrcus aquaticus.</i>
Engat,	<i>Memento.</i>	Lalau,	<i>Cedite.</i>
Estcedat,	<i>Consuetudo.</i>	Lancuas,	<i>Galanga.</i>
Eyer,	<i>Aqua.</i>	Lauo,	<i>Vespertilio.</i>
F.			M.
Fetor,	<i>Mercator. (ber.</i>	Maree,	<i>Venite.</i>
Facca lata miera.	<i>Pannus coccineus ru.</i>	Mattu,	<i>Mors.</i>
G.		Makan,	<i>Edere.</i>
Gatto dalgalia,	<i>Catus cineticus.</i>	Minta,	<i>Poscite.</i>
Goulon,	<i>Collum.</i>	Mary,	<i>Ire volumus.</i>
Ganga,	<i>Omitte.</i>	Mas,	<i>Aurum.</i>
Gyla,	<i>Propè.</i>	Manyte,	<i>Ego.</i>
Goethieng.	<i>Chirurgus.</i>	Mangly,	<i>Atramentum.</i>
Goeda.	<i>Faber ferrarius.</i>	Monda,	<i>Iuuenis.</i>
Garram,	<i>Sal.</i>	Malam,	<i>Nox.</i>
Goumo,	<i>Pes.</i>	Martyc,	<i>Oculi.</i>
Garro,	<i>Lignum aloes.</i>	Mana,	<i>Patruelis.</i>
H.		Malon,	<i>Pudere.</i>
Horta,	<i>Cancrigenus.</i>	Manys,	<i>Dulcis.</i>
Hanghec.	<i>Canis.</i>	Matary,	<i>Sal.</i>
I.		Maety looty,	<i>Amicus.</i>
Itouuen,	<i>Hi.</i>	Menang,	<i>Lucrari.</i>
Ise,	<i>Viridis.</i>	Manaaten,	<i>Vbi est.</i>
Iagaua,	<i>Viuerè.</i>		N.
Iamgemast,	<i>Relinque.</i>	Nasse,	<i>Tunica.</i>
Ionmahet,	<i>Dies Solis.</i>	Negry,	<i>Mos.</i>
Ita,	<i>Gladius.</i>	Naroon,	<i>Acus.</i>
Ilat,	<i>Lingua.</i>	Nuagia,	<i>Oleum.</i>
Iorbiffa,	<i>Interpres.</i>	Negle,	<i>Chalybs.</i>
		Nay moeda,	<i>Libellus.</i>

Nan.

Nanthy,	<i>Expectate.</i>	Saby,	<i>Bos.</i>
O.		Sempa,	<i>Iurare.</i>
Ooby,	<i>Pulvis pyrius.</i>	Sabyt,	<i>AEger.</i>
Oberbedyl,	<i>Herba.</i>	Sarmi,	<i>Speculum.</i>
Orang,	<i>Vir.</i>	Salvvacke,	<i>Clypeus.</i>
P.		Salacha,	<i>Argentum.</i>
Pang,	<i>Pracidere.</i>	Saiani,	<i>Semen sinapis.</i>
Perot,	<i>Intestina.</i>	Soeda,	<i>Multum est.</i>
Penot,	<i>Venter.</i>	Saby,	<i>Sus.</i>
Parma,	<i>Melior.</i>	Selykit,	<i>Parum.</i>
Pegy,	<i>Ite.</i>	Saya,	<i>Va.</i>
Pakanera,	<i>Vos.</i>	Soufa,	<i>Euge.</i>
Palita,	<i>Lampas.</i>	T.	
Pieson,	<i>Culter.</i>	Tyngal,	<i>Vale.</i>
Palla,	<i>Nux muscata.</i>	Tganga,	<i>Barba.</i>
Passai,	<i>Surgere.</i>	Tambagle,	<i>Cuprum.</i>
Peca,	<i>Argentum.</i>	Terymacache,	<i>Habe gratiam.</i>
Pyemig,	<i>Patina.</i>	Tsuyka,	<i>Mandatum</i>
Padang,	<i>Gladius.</i>	Teloor,	<i>Oua.</i>
Pockul,	<i>Verber.</i>	Tieda Bayck,	<i>Non bonum.</i>
Prau,	<i>Scapha.</i>	Tabea,	<i>Bona dies.</i>
Paca suyra,	<i>Euacuatum est.</i>	Tach ghy,	<i>Discedite.</i>
Pondarra,	<i>Amicitia.</i>	Toulong,	<i>Iuuare.</i>
Pagy,	<i>Mane.</i>	Tanga,	<i>Manus.</i>
Paran poan,	<i>Faemina.</i>	Tage,	<i>Custodi sedulo.</i>
Penas,	<i>Calidum.</i>	Tauvva,	<i>Annus.</i>
Padyni,	<i>Ex hoc.</i>	Tyeda tau,	<i>Non intelligo.</i>
Pynanga,	<i>Arecca.</i>	Tyeda mau,	<i>Non cupio.</i>
Q.		Tied ada,	<i>Non habeo.</i>
Queay,	<i>Dominus.</i>	Tarrima Cassé,	<i>Gratiā vobis habeo.</i>
Quitabota,	<i>Nobis.</i>	Tyma,	<i>Plumbum,</i>
R.		Tieda,	<i>Nere.</i>
Ramboiet,	<i>Crinis.</i>	Talynga,	<i>Aures.</i>
Rutgee,	<i>Rex.</i>	Tua,	<i>Vetus.</i>
S.		Tehylacca,	<i>Stipendium.</i>
Samoanga,	<i>Vniuersum.</i>	Tomba,	<i>Hasta.</i>
Sana,	<i>Hic.</i>	Taly,	<i>Funis.</i>
Sarfy,	<i>Pecunia.</i>	Tacar,	<i>Fructus.</i>
Sone,	<i>Sinere.</i>	Tauen,	<i>Intelligere.</i>
Sombo bedyl,	<i>Capla sclopeti.</i>	Y.	
Sincke,	<i>Clau.</i>	Ysouck,	<i>Mane.</i>
		Yrot don,	<i>Humidum.</i>

Vocabula quaedam Iauanica.

Syhang,	<i>Piper.</i>	Syancke,	<i>Garyophylli.</i>
Massa,	<i>Macis.</i>	Eyer,	<i>Aqua.</i>
Palla,	<i>Nuces muscata.</i>	Bay,	

Sa-

Salorcka,	<i>Argentum.</i>	Pytiyl,	<i>Sclopetum.</i>
Sérpy,	<i>Regalis oclonorū, seu</i>	Mackan,	<i>Cibus.</i>
	<i>Regalis Hispan. 20. batz.</i>	Cartaes,	<i>Papyrus.</i>
Iuack,	<i>Piscis.</i>	Arac,	<i>Vinum.</i>
Cryssen,	<i>Pugiones.</i>	Sieleng,	<i>Sus.</i>
Capella,	<i>Nauis.</i>	Alomba,	<i>Bos.</i>
Courang,	<i>Minimum est.</i>	Vrangy,	<i>Christiani.</i>
Bedyl Befar,	<i>Maius tormentum.</i>	Oranleya,	<i>Peregrini.</i>

Moluccani numeri.

Satu,	<i>Vnum.</i>	En pat balas,	<i>Quatuordecim.</i>
Dua,	<i>Duo.</i>	Lyma balas,	<i>Quindecim.</i>
Tyga,	<i>Tria.</i>	Nam balas,	<i>Sedecim.</i>
En pat,	<i>Quatuor.</i>	Toufiou balas,	<i>Septendecim.</i>
Lyma,	<i>Quinque.</i>	De lappan balas,	<i>Octodecim.</i>
Nam,	<i>Sex.</i>	Sambalā balas,	<i>Novendecim.</i>
Toufiou,	<i>Septem.</i>	Dua pola,	<i>Viginti.</i>
De lappan,	<i>Octo.</i>	Dua pola fatu,	<i>Viginti unum.</i>
Sambalan,	<i>Nonem.</i>	Dua pola dua,	<i>Viginti duo.</i>
Sapolo,	<i>Decem.</i>	Dua pola tyga,	<i>Viginti tria.</i>
Sabalas,	<i>Vndecim.</i>	Dua pola en pat,	<i>Viginti quatuor.</i>
Dua balas,	<i>Duodecim.</i>	Dua pola lyma,	<i>Viginti quinque. &c.</i>
Tyga balas,	<i>Tredecim.</i>		

Finis descriptionis huius.

ICONES
ARTIFICIOSÆ, VE-
RÆ ET ACCVRATÆ, PRÆ-
CIPVARVM INSVLARVM, CIVITA-
TVM, FLVVIORVM, POPVLORVM, ET RERVM
cæterarum, in nauigatione ab Hollandis visarum, obseruatarum, gesta-
rumque: Cum delineatione necessaria peregrinarum naui-
um, auium, & barbarorum quorun-
dam rituum.

SINGVLIS ꝑ CONIBVS SVA SEORSIM
*explicatio & interpretatio subdita est, vt lectoris ita captui
consuleretur.*

QVÆ OMNIA SEDVLA INDVSTRIA ET DI-
ligentia accurata in æs incisa & edita sunt.

à

IOHANNE THEODORICO ET IOHANNE ISRAELE DE BRY
fratribus.

FRANCOFVRTI,
ꝑ MPRIMEBAT MATTHÆVS BECKER.
A N N O
M. DCI.

I.
DELINEATIO INSVLAE DO
CERNE, ALIAS MAVRITIVS DICTÆ.

INSVLA ab Hollandis Mauritius, alias Do Cerne dicta, literis A B C. hoc modo desi-
gnatur. A. Insula aditus. B. Arbores palmarum syluestrium, ab Hollandis ibi sata, pro
nauibz deinceps illis appulsuris. C. Asterisci hi omnes breuia, sub vndis latentia, desi-
gnant. D. Parua Insula est, ex qua nuce Indicas attulerunt. E. Riui salsi sunt, ad quos pis-
catus gratia nostri excurrerunt, ubi vim piscium tantam vno iactu captarunt, vt retis
rupturi periculum esset: quod sine accitæ alterius scaphæ opera collata ex vnda nunquam
extrahere potuissent. In ista piscium multitudine 50. intererant, quos propter latitudinem immensam ta-
bular mensarias vocabant. Locus hic adeo piscosus erat, vt in littore & manibus caperentur, & hastis
confoderentur. F. Riui hic dulcis aqua est, ex qua pro necessarijs vsibus potum hauriebant. Ibidem Raia
piscis captus est, qui cauda dempta, 4. vlnas habebat, qui vix magno labore scaphæ inferri potuit. G. Si-
num hunc circummeans Almirans, varia semina, pisa, fabas &c. ibi feri curauit, vt eorum, qui post nos
istuc aliquando adituri essent, vsibus cederent. H. Omnes pusilla Insula sunt, in quas mare impingit, & a
stuatione facta per sæpè testudines excutit.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

RPJCB

II.
QVAE AB HOLLANDIS IN
INSVLA MAVRITII TVM VISA TVM
gesta sint.

I. ESTVDINES grandiores sunt in sola terra degere solite, quod natare in vndis nequeant. Haec cancrorum, quos peculiari arte ingenioque interdum pedis magnitudinem aequantes captare norunt, venatu viuunt. 2. Auis est, Hollandis Walckvogel dicta, cygni magnitudine, capite crasso: quae alarum loco tres quatuorue saltem pennas enatas gestat. Corpus eius rotundum, fereque globosum est. Cauda caret, cuius loco quatuor pennae crispae conspiciuntur. Haec ab Hollandis coctae, esui nonnihil insuaues occurrebant. 3. Palma est, tam grandibus folijs, ut vnum illorum viro contra pluuias tegendo sufficiat. Arbor si perterebretur, & in foramen tubulus seu canna immittatur, copiosum vinum ex illa profunditur, quod gustatum Hispanico simile est. Sed ultra binos dies asseruatum, acefcit. Id Hollandi vinum palmeum nuncupant. 4. Auis est Rabos Forcados dicta, cuius cauda forficis similitudinem habet. Colore nigro est, pectore subalbicante, rostro promisso, piscium captu victitans. Harum auium a nobis captarum, & pro cibo mactatarum intestina, cum è nauibus in mare eijcerentur, socia earum aduolitantes prehensa illa deuorant. 5. Corvus Indicus est, duplo maior psittaco, tribus coloribus variatus. 6. Arbor syluestris est, in qua pro rei memoria Hollandiae, Zeelandiae & Amstelredami insignia defixa sunt. 7. Arbor palmitis dicta est, cuius fragmentum seu portionem, litera A. designatam, excisam contra scorbutum valde salutarem & commodam deprehenderunt. 8. Vespertilio est, caput ceropitheci amulum habens, quae aues, quoties a volatu quiescere volunt, tum magno se numero ex arbore quadam suspendunt, eo modo, quo in delineatione videre est. 9. Fabrica ferrea est. 10. Tentoria sunt, ex frondibus & folijs coëcta, nocturna quieti captanda extructa. 11. Locus concionum habendarum, quarum binas, vnam antemeridianam, alteram pomeridianam celebrauerunt. 12. Hoc loco vno iactu seu tractu tonnas piscium binas cum dimidia ceperunt.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

RPJCB

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
1917

III.
 DECURSIONES LVDICRAE,
 SEV LVDI TROIANI, QVO MODO A
 Tubanis celebrentur.

CVM Hollandi 23. Ianuar. Ann. 1599. scaphis aliquot in
 Tubam egressi essent, omnes plateas incolis confertas viderunt:
 quorum quilibet insigniter & eleganter ornatus armatusq; erat.
 Inter hos multi quoque nobiles, equis insidentes discursabant,
 qui sub vesperam in foro confluentes, Hollandorum in gratiam
 decursiones equestres instituerunt, ut, quam industriè equos suos
 regere & moderari possent, illis spectandum exhiberent: sicut fusius in
 historia hac percensita sunt.

DECLARATION OF INDEPENDENCE
1776

RPJCB

IV.
 DESCRIPTIO INSVLAE MA-
 DVRÆ, ET QUID HOLLANDIS IBI
 acciderit.

HOLLANDI, cum iuxta Insulam Maduram, à Iaua maiore non longius distantem, apud ciuitatem quādam Arosbay dictam anchoris desedissent: scapham grandem cū aliquam multis socijs in terram emisērunt, qui cum incolis amicē & familiariter tractarent. Hi tamen, quamprimum in terram egressi sunt, vniuersi captiui detenti sunt. Quare Admiranti nunciata, cum eos depacto pretio aliquo vinculis liberare vellet: Rex loci tam iniquum & insolens lytrum eos postulauit, ut vi & dolis eos commodius liberari posse arbitrarentur. Cum ergo instructis scaphis aliquot ad hoc confectum dandum contra incolas pergerent, velitat iuncula aliquali commissa, re infecta discedere compulsi sunt, vel ob hoc maxime, quod tempestas aduersa oborta scaphis iā aliquod periculum minaretur. Itaq, retrò ad naues conuersis, ventis & fluctibus duæ scaphæ euersæ sunt, ex quibus 25. viri tum suffocati, tum à Barbaris obtruncati sunt: Cæteris qui enauerant, intercessione cuiusdam Regnars Tubani seruatis & captiuis factis.

THE
COLLEGE LIBRARY
OF THE UNIVERSITY OF
TORONTO

RPJC

V.
INSVLÆ AMBOYNAE SITVS
ET CONDITIO.

INSVLÆ facies ex tabula patet. Ad quam cum *Hollandi* appulissent, de *Amboyna* *Al-*
mirans *Thalassicus*, tribus nauibus, *Karkollis* dictis, probe armatis & instructis, in oc-
cursum ipsis processit, & qua gratia aduenirent, rogauit. Quod ab *Hollandis* cum re-
sciuiſſet, cum tormentorum fragore, quasi ipsis gratularetur, iterum discessit. Incolarum
verò *Amboyna* descriptio Alphabetica hac est. A. Colonus loci est, cultrum latum ma-
nu gerens, quo operas suas in syluis conficit. B. Ciuis est, hastam vlnarum aliquot longi-
tudine ferens, qua expeditissimus in iaculando est. C. Fœmina est, ad forum contendens, fructus venales
manu sursum porrecta gestans. D. Almirans est, ministris suis comitatus: quorum vnus *Tiresol* seu um-
braculum ei pratendit. Vestitus est tunica lata manticulata, quam plerunque in humeros reiecit: & in-
super caligis sericis, *Lusitanica* forma sartis & paratis. E. *Triremes* sunt, *Karkolla* dictæ, quibus cursum
pernicem faciunt; contuitu mira & insolentes.

INSTRUMENTAL

1875

...

VI.
BANDAE INSULAE DE-
SIGNATIO.

BANDA, in tres alias Insulas diuisa, ex myristicas & garyo-
phyllos ferentibus Moluccanis omnibus praestantissima est.
Sex vel septem oppidis celebris est, quorum Nera primaria
est, crebris negotiationibus valde clara. In hac Hollandi do-
mum mercatoriam ad negotiationis maiorem commoditatem impetra-
rant. Oppida hac inter sese maximis discordijs flagrant mutuo, ita ut cre-
bris excursionibus bellicis se proterant & conficiant. Cuius deductio lon-
gior in historia patet.

VI
BAND 1
INHALT

NPJCS

Die erste Hälfte des Buches enthält eine
historische Darstellung der Entwicklung
des deutschen Rechts von den ältesten
Zeiten bis zur Gegenwart. Die zweite
Hälfte des Buches enthält eine
dogmatische Darstellung der einzelnen
Rechtsgebiete. Die Darstellung ist
klar und verständlich. Das Buch ist
für Studierende und Juristen
gleichzeitig geeignet.

VII.

A NEW METHOD OF
TEACHING THE
ART OF WRITING

PLATE

The first part of the book is devoted to the description of the various styles of writing which have been used in the past, and to the explanation of the principles which govern the construction of the letters. The second part contains a series of exercises, designed to enable the student to acquire a firm and accurate knowledge of the art of writing. The third part is a collection of specimens of the various styles of writing, which are given as examples of the best practice of the art.

VIII.

BANTÆ INHABITATORES,
QVOMODO AD RES SERIAS ET MAGNAS
tractandas conueniant.

B

ANTANI persapè magna concilia cogunt, ad res varias in hostium suorum detrimentum deliberandas. Nam, vt dictum est, Banta priuatim in tres alias Insulas dirempta est, 6. vel 7. oppidis seu vrbibus insignes, quæ perpetuis odiis inuicem flagrant. Nam oppida hæc Labbetacka, Combeer, & VVayer, contra Neram confæderata sunt. Neram vicissim Lontoor cum alijs duabus Insulis Polleruyno & Poel VVay adiuuat. Quoties ergo Nerani contra Labbetackam quid moluntur, tum auxiliarij omnes cum suis nauibus apud Meram conueniunt. Vbi, si deliberatione habita contra hostes suos expeditionem seu excursum decreuerunt, tum in viis aut vicis publicis iunctim confidentibus epulum apparatus, & disci loco cuius folij Bonanas fragmentum porrigitur. In hoc panes suos, Saggo dictos deponunt. Porro autem singulis peculiaris patella foliacea, oryza cum carnis iusculo cocta, plena proponitur, quam cum tanta exultatione comedunt, vt cerebrum Iouis gustare videantur. In edendo tamen valde agrestes se præbent. Nam integros oryza manipulos arripiunt, & ori iniiciunt. Hæc ita sedendo coëpulantibus, nobiles armati aliquot prosiliunt, & variè se moriendo & saliendo miros pugillatus edunt, qui ad istiusmodi ludicra obeunda impulsis tympanis & peluibus excitari solent. Binis primis defatis, duo recentes alij subinde succedunt, & has successiones continuant, dum conuiuij clausula sit.

IX.
DOMVS NEGOTIATIONIBVS
AVT COMMERCII SHOLLANDORVM
agitandis attributa.

DOMO mercatoria Hollandis indulta, merces suas exposuerunt, & lancem cum ponderibus à Sabandro acceperunt. Ponderus autem illud Bantani Kalti nominant, quod ponderis nostri libras quinque cum parte quarta continet. Hic incole suas merces ponderabant, & cum aliis Hollandorum mercibus permutabant. Appictus est hic quoque sclauus in Banda, quo is gestu aut habitu cum fructibus & vino palmeo ex syluis veniat. Femina vero litera B. designata, operaria est, in forum ferendis pro mercede fructibus & rebus aliis portandis destinata seu conducta.

X.
BANTANORVM QVORVN
DAMEFFIGIES.

DUm in Banta essent Hollandi, familiariter comprimis visi sunt Turca quodam opulento, qui humilis stature & eius formæ erat, qua hic appietus visitur. Litera A. est. Ab hoc Turca, Goytyen dicto, Hollandi multas merces mercabantur, qui se in omnibus benignum & humanam illis præbebat. B. nobilis est, per plateam cum pedissequo armato ambulans, ut respectus apud prætereuntes maioris sit. C. Fæmina est, eo habitu in publico prodians, sclaua sua stipata, quæ pileum arcendo soli commodum pro domina gestat.

XI.
**QVOMODO BANTANI PI-
 LAM MITTERE AVT AGITARE**
 soleant.

PIL Alufuri Bantani, in orbem se disponunt: in quorum omnium medio alius so-
 lus consistit. Hic pilam in sublime mittit: qua decidua ab eo proiicitur iterum,
 apud quem proximè delapsa est. Denuo delapsa rursus ab alio proximo in alium
 impellitur, ut hac missitatio ad omnes pertineat. Quam omnem tamen solis
 pedibus, absque omni manuum auxilio conficiunt. Quod si quis forsan in impel-
 lenda pedibus pila aberret, hic publico risu & diludio sibilatur. Nonnulli suffi-
 cientes, quidam in orbem mira agilitate se rotantes, nihilominus tamen aduoli-
 tantem pilam industriè excipiunt mittuntque: ita, ut hoc ludo apprimè delectentur. Pila verò leues
 sunt, ex scirpis contexta & intorta, Sphæra rotunditatem formamque habentes. Hic simul appi-
 cti sunt Bantani, quo habitu, quibus armis contra hostes suos pugnaturi egrediantur, altera manu scu-
 tum, altera hastulam, in qua mittenda valde expediti & industrij sunt, gerentes. Hasta excussa, gla-
 diis rem aggrediuntur, quos padang vocant. His feriunt post scuta latentes, per sæpè miseram stragem
 illis excutiendis edentes.

XII.
QVO PACTO HOLLANDI
A REGIS TERNATES KARKOLLIS CIN.
Eti seu circumdati fuerint.

CONDITION Insula Ternates, ad quam Hollandi 22. Maij An. 99. appulerunt, hac est. A. Insula Tidore est, Lusitanorum dominio subiecta, qui Ternatarum capitales hostes sunt. B. Insula desolata, intra Ternatem & Tidorem sita. C. Riuus aqua dulcis est, unde suis necessitatibus potum hauserunt. D. Regia Karkolla, ornatissimè exculta, minoribus 32. nauibus comitata, cum tanto clamore, strepituque & tympanorum sonitu aggressa, ut nobis vniuersis terrori fuerit. Mancipia autem, in circuitu quodam, extra naues constructo confident, remos impellentes. Remieorum sunt excauata spathula lignea, quas expedita agilitate circa caput rotare possunt, ita, ut aqua ex latere defluat. Cum diu isto processu naues nostras obeundo perlustrassent, postea ad terram reuersi sunt, & naues suas in littore ex ordine iuuxerunt & disposuerunt, ceu in delineatione videre licet.

c 3

DESCRI-

XIII.
DESCRIPTIO CIVITATIS
GAMMÆ LAMMÆ.

CIVITAS dicta in Ternate Insula sita est. In illa Hollandis sua quoque commercia agitaerunt. Domus eorum ex crassa arundine confecta aut fissa, intorta sunt. A. Hollandorum bina naues sunt. B. Karkolla est, exploratum ad illos veniens, qualesnam homines essent, qua mente appellerent. Quo cognito gaudere visi sunt. C. Karkolla bellica est. D. Palus in vnda erectus, ex quo caput hostis propendeat. E. Forum, propter solis vehementiam sub arbore agi solitum. F. Musquita seu templum. G. Palatium Régis, ex lapidibus structum. H. Ædicula, in qua tormentum positum est, quod capitaneus Franciscus Draco quondam valida tempestate concussus in mare exturbauerat. Hoc deinde à Barbaris extractum, eo collocatum est. I. Domus est, à Rege Hollandis illis, qui remanserunt, data & concessa. K. Domus est Hollandorum mercatoria. L. M. Cœnobium S. Pauli, ex lapidibus olim extractum à Lusitanis. N. Interpretis regij damus. O. Turris est, tormenta munita. P. Insula intra Ternatem & Tidorem sita. Q. Insula Tidore. R. Aditus est ciuitatis, alias vndiquaque breuius & scopulis interiectis inaccessa. Hoc loco deflua vnda piscatores pisces captant. S. Nauis est ludicra seu ambulatoria. T. Naues sunt, quibus iis modis, vt in historia commemoratum est, pisces captant. V. Nauis vectoria qua merces ab vna insula in aliam transuehunt.

XIV.

QVO HABITV AVT RITV REX
PER PLATEAS INCEDAT.

REX Ternates, staturæ breuioris & crassioris est, grandi capite. Summa potentia valet: cum suæ iurisdictioni non pauciores 70. Insulis subiectas habeat. Hic aliquò, præcipue autem in templum, perrecturus, anteambulonē puerū habet, qui humeris gladiū gerit, & altera manu hœdū trahit. Hunc guardiani aliquot sequuntur. Post hos incedit, qui thuribulum fert: quem Rex ipse insequitur, supra cuius caput Tiresol gestatur. Hunc porro pone insecantur alij milites præsidiarij, quibus vexillum præfertur. Hac pompa is ad rem sacram faciendam incedere solet.

XV.
PVGILES, ET FOEMINÆ
MOLVCCANI.

PVGILES hi, qui in Moluccanis Insulis Backeleyers dicti sunt, caput plerumq;
galea intectum habent, quæ ipsa exuvijs anis paradisiacæ, ut vocant, loco cristæ
exornata est. Hi vel ita tum congressi, uno perpetuo, sed eodem tamen subinde
variato pedestant, & alterum elatum habent, hunc in finem, ut si alter propius
adiliat, alter commodius retro se mouere possit. Quæ in pedum vicissitudine
singulare spectaculum videre licet. Nam seu prorsum seu vorsum saliant, uno
idem semper pedestantes faciunt. Tunica gossypina vestiuntur, caligis aut ex ea-
dem materia, aut serico cincti: quæ tamen ad genua latiores sunt & ampliores. Astantes mulieres Mo-
luccanæ sunt, quarum capita aduersus solis ardorem gossypinis tegetibus instrata sunt, varîe colora-
tis. Vrcei, quibus aquam ferunt, sunt crassæ & magnæ cannæ saccharinæ, duas pluresue vlnas longe:
quas aquæ plenas humeris imponunt, & sic domum baiulant.

XVI.

QVALES NAVES BANTANI ET TERNATENSES HABEANT.

VIVSMODI triremibus, ab incolis Karkollis dictis, & litera A. designatis pugnatum contra hostes profecturi utuntur: quas mira celeritate promouere possunt. Nam & leuiiores sunt, ex asseribus tenuibus contexta: & non, ut nostrates, picari solent: verum iunctura illarum cannabe, ex corticibus nucum Indicarum detractis, obturantur: quibus deinde calcem rebus aliis permixtam oblinunt, ut ab aqua illis nullum periculum impendeat. B. Regis Ternates Karkolla est, ex cuius lateribus utrisq; structura quadam exeritur aquam prope contingens, supra quam mancipia seu sclauī, bini semper iuncti consistunt, & remos trahunt. In superiore naui parte sunt, qui tympana & instrumenta alia impellunt. Sed & septem tormenta ibidem locata sunt, in quorum ambitu hasta aliquot defixa stant. In Karkolla parte postica lectulus quoque affabrefactus & regiē instratus positus est, ex quo Regis arma, purpurei coloris holoserico subducta propendebant. Sponda hac pretiosa tegete instrata erat, supra quam Rex nonnumquam decumbebat, aliquando vero considebat. Ante regem perpetuo quidam stabat, qui stabello ventulum ei faciebat.

XVII.
QVO RITV REX DE TVBAN,
HOLLANDOS EXCEPERIT.

FIGURA hac, qua pompa Rex de Tuban, qui Regum Moluccanorum potentissimus est, Hollandos in litus egressos, cum suis nobilibus & ministris alijs, grandi Elephantto insidens, exceperit, designatur. Hic præterquam quod Hollandos humaniter habuisset, illis quoq; Cris seu pugionem, ad principem Mauritium deferendum tradidit. Pugionis vagina cum manubrio ex auro erant. Huic hastas quoque binas mirabiles honorarias addidit. Vestitus regis erat, tunica ex holoserico nigro, cum vagis manicis. Elephantus, quo portabatur, duorum virorum altitudinem habebat, qui à quodam regebatur, qui ferreum uncum baculo infixum gestabat. De hoc rege narratur in historia, quod 24. horarum spatio, armatorum aliquot millia, ad bella paratorum cogere possit. Huic obuiam procedenti cum Hollandi rege dignum honorem exhibuissent, illos capite annuens humaniter accepit, & in palatium deductos, omnis sua magnificentia & maiestatis spectatores fecit.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY

RPJCS

REX HOLLANDIS PALATII SVI VIDENDI COPIAM FACIT.

HOLLANDI, postquam à Rege patrio more excepti essent, ab eodem in palatium abducti, illius magnificentiæ spectatores admissi sunt. A. Rex est, Hollādos ad palatium suum per-lustrādum inuitans. B. Palatium Regis. C. Locus, in quo rex cum suis consiliarijs de rebus necessarijs deliberat. D. Musquita seu templum. E. Elephantus grandis est, Diabolus magnus dictus. Hic simul & vastus & ferox est, in bellis valde industrius: in quo Rex, suos hostes oppugnaturus, sedet. F. Elephantis sunt, singuli singulis stabulis seclusi. G. Stabula sunt, equis Regijs educandis destinata, singula singulis addicta. Hac ex cratibus consepata sunt, & supra terram nonnihil eleuata, ut ster-cora transire commode possint.

THE HISTORY OF THE
REIGN OF
HIS MAJESTY
KING WILLIAM THE THIRD

RPJCB

CONCLAVIA QVAEDAM IN AVLA REGIS SINGVLARIA.

INTER cetera, quae in palatio regio Hollandi obseruauerunt, domus quoque secreta spectabatur, armamentis regis seruandis extructa: quae cistis omnia inclusa erant; binis vel ternis sibi inuicem semper impositis. Litera horum A. est. B. Conclauis est, caueis vndiquaque plenam: in quarum quavis gallus insidebat. Hos Rex voluptatis gratia alit, vt eos deinde pugnis ludicris adhibeat. Ab hoc conclauis aliud erat, psittacis confertum: quorum singuli singulis caueis includebantur. Hi omnium nobilissimi & pulcherrimi sunt, Noyras apud illos dicti: qui tum elegantia, tum facundia & amabilitate sua in admirationem & stuporem omnes dabant. Hi C. litera designantur. D. Tectum est, sub quo venatici canes R^egis religati cibantur. E. Locus, in quo, cum Rex Hollandis assedisset, Elephante eius accedens, in genua se demisit, & promuscidem in regis sinum porrexit, vsque dum fructus nonnullos à Rege acciperet. Quibus acceptis reconfurgens, ad stabulum se recepit. His omnibus animalibus instituendis & educandis sui magistri praefecti sunt. Tandem vero ex Hollandis tres in suum cubiculum rex secum abduxit, quibus lectum suum ex serico ornatissime excultum, ostendit. Lectus hic mensa lapidea instratus erat, tribus pedibus supra terram erecta, & varijs formis calata. In huius ambitu caueae frequentes dependebant, quibus turtures voluptatis causa alebantur. In lectum hunc Rex aliquantisper decumbebat, & cum filiola parua, cuius brachia aureis armillis frequentibus ornata erant, ludendo iocabatur. Id litera F. docetur.

CONSTITUTIONAL
CONFERENCE

RPJCE

XX.
CONIVGES ET CONCVBI-
NÆ REGIS TVBANI.

QUINIM postremo Rex Hollandis quoque conclave illud monstrabat, in quo ipsius coniuges, quarum quatuor erant, morabantur. Cum his in Hollandorum presentiam ulta fabulatus est. Horum nota A. litera est. B. Loca discreta & disjuncta sunt, ubi regia concubinae, numero 300. alebantur. D. Palus seu lacus est, ubi peculiares quadam aves nostratibus anatibus fere similes, sed aliquanto maiores, aluntur. Hic locus tecto superinductus erat, ut aves contra solis ardorem tutæ essent.

F I N I S.

J
De Bny
SV
pt. 5
1601
2
Lat.